

Fra bekymring til handling

*En kvalitativ studie av barnehagers
vurderinger når et barns omsorgssituasjon
vekker bekymring*

Ingelin Nauff Pettersen

Masteroppgave i spes.ped., psykososiale vansker
Institutt for spesialpedagogikk
Det utdanningsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2011

FRA BEKYMRING TIL HANDLING
- EN KVALITATIV STUDIE AV BARNEHAGERS VURDERINGER
NÅR ET BARNS OMSORGSSITUASJON VEKKER BEKYMRING

BESKYTTE HVEM?

Ser du det lille barnet?

Vil du se?

Orker du å se?

Kanskje er det ikke slik du tror?

Kanskje er det bare fantasi

Kanskje går det over snart

Kanskje er det best å ikke blande seg

Kanskje er det best å overse

Kanskje er det best å vente

Best – for hvem?

Lindberg & Schantz (2001, s.49)

© Ingelin Nauff Pettersen

2011

Tittel: Fra bekymring til handling

Forfatter: Ingelin Nauff Pettersen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel:

”Fra bekymring til handling. En kvalitativ studie av barnehagers vurderinger når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring”.

Bakgrunn, formål og problemstilling:

Barnehagen er i dag et sted der de fleste barn tidlig i livet tilbringer mye tid, noe som gir barnehageansatte en unik mulighet til å tidlig oppdage barn som kan være utsatt for omsorgssvikt. Til tross for dette står barnehagen ifølge statistisk sentralbyrå (2010) kun for en liten andel av alle bekymringsmeldingene som sendes til barnevernet. Det finnes imidlertid lite kunnskap om bakgrunnen for denne antatte underrapporteringen (St.meld. nr.41, Kunnskapsdepartementet, 2008). Formålet med denne undersøkelsen er å få innblikk i og økt kunnskap om hva som ligger til grunn for de beslutningene som tas i barnehagen i forbindelse med bekymring for et barns omsorgssituasjon. På denne måten håper jeg å finne noen mulige årsaker til hvorfor barnehagene melder så lite til barnevernet som de tilsynelatende gjør, samt hva som kan gjøre det lettere for dem å melde. Oppgavens problemstilling lyder derfor som følger: *”Hvilke refleksjoner, valg og vurderinger ligger til grunn når barnehagen beslutter å sende eller ikke sende bekymringsmelding til barneverntjenesten?”*.

Teori og empiri:

Det teoretiske fundamentet for oppgaven utgjør det jeg anser som relevant teori og forskning knyttet til oppgavens tema og problemstilling. Dette innebærer blant annet teori om ulike former for omsorgssvikt, barns behov og tilknytning, og hva som kan anses som god nok omsorg for barn. Barnehagens og barnevernets oppgaver, ansvar, lovverk og samarbeid, samt barnehageansattes mulige forsvarsmekanismer i møte med omsorgssvikt vil også bli belyst.

Metode:

Undersøkelsen har blitt gjennomført ved bruk av kvalitativt semi-strukturert intervju som metode. Utvalget består av seks pedagogiske ledere med førskolelærerutdanning i forskjellige barnehager på ulike kanter av Oslo. Alle har erfaring med å være bekymret for et barns omsorgssituasjon. Jeg har hatt til hensikt å ha en fenomenologisk tilnærming under innsamling og bearbeiding av data, noe som blant annet har gjort at jeg har valgt å presentere flere av informantenes sitater i oppgaven. Jeg har også hatt et ønske om å få tak i og tolke

meningen bak førskolelærernes valg, noe som innebærer at jeg i analyse av data og i forskningsprosessen som helhet har hatt en hermeneutisk tilnærming.

Resultater:

De fleste av informantene i mitt utvalg anser barnevernet som rette instans når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring, men mangler en felles forståelse av begrepet omsorgssvikt. Noen gir en snever beskrivelse, mens andre gir en vid og diffus forklaring. Samtlige informanter etterlyser mer kunnskap om omsorgssvikt, og bruker sin kunnskap om normalutvikling og barns grunnleggende behov når de skal vurdere hva som kan anses som avvikende. Samtidig gir de uttrykk for at det oppleves vanskelig å vurdere hva som gjør bekymringen deres alvorlig nok til at den utløser meldeplikten, og at lovformuleringene er gjenstand for ulike tolkninger. Enighet og støtte fra kollegaer i barnehagen, samt anonyme drøftinger med barneverntjenesten nevnes som faktorer som bidrar til større trygghet i forhold til hvilke vurderinger og valg som gjøres. Informantene etterlyser allikevel mer informasjon om og hjelp fra barnevernet i forbindelse med bekymringer om omsorgssvikt. Tidligere dårlige samarbeidserfaringer med barnevernet, frykt for å ta feil eller ødelegge foreldresamarbeidet, samt foreldres trusler om å ta barnet ut av barnehagen nevnes som årsaker til at bekymringsmeldinger ikke sendes. I stedet setter personalet i noen tilfeller inn kompensierende tiltak i barnehagen. Det er også grunn til å tro at informantene i liten grad er bevisst på ulike forsvarsmekanismer som kan aktiveres i møte med mulig omsorgssvikt.

Resultatene tyder på at det er både ulike og sammensatte årsaker til at barnehagen sender så få bekymringsmeldinger til barnevernet. Forholdet mellom teori og praksis viser seg å være komplekst i denne sammenheng. Mangel på kunnskap om omsorgssvikt, barneverntjenesten og lovverk bidrar til individuelle vurderinger og praksis i møte med barn som vekker bekymring. Dette kan føre til uhensiktsmessige tiltak eller handlingslammelse i møte med bekymringer om barns omsorgssituasjon, noe som kan få store uheldige konsekvenser for barnet det gjelder. Samtidig kan praksisen også være forskjellig selv om førskolelæreren besitter nok kunnskap, da faktorer ved foreldre og kollegaer i barnehagen også kan ha betydning for hvilke vurderinger og valg som legges til grunn for beslutningen som tas. Barnehagens rutiner, eller mangel på rutiner, kan også ha betydning for hvordan bekymringssaker håndteres i praksis. Økt kunnskap generelt, samt et mer åpent og synlig barnevern ble av informantene fremhevet som viktige tiltak som kan gjøre det lettere å sende bekymringsmelding til barneverntjenesten.

Forord

Det å skrive masteroppgave kan egentlig ikke beskrives med ord, det må oppleves. Det har vært både spennende, interessant, lærerikt og utfordrende på samme tid. Samtidig er jeg glad for at jeg har fått muligheten til å bruke over et halvt år på å fordype meg i et tema som lenge har opptatt meg. Når folk rundt meg har spurt hva det er jeg skriver om, har så og si samtlige reagert med å si ”spennende” eller ”viktig” når temaet har blitt presentert. Den britiske filosofen Francis Bacon uttalte en gang at *”Noen bøker skal smakes, andre slukes, og noen få tygges og fordøyes”* (Holmgård, 2002, s. 41). Jeg håper og tror at min ”bok” burde være blant dem som skal tygges og fordøyes, da jeg anser temaet som svært viktig for barns psykososiale utvikling. Det er mitt håp at også andre kan ha nytte av arbeidet jeg har gjort, og at oppgaven kan være spennende lesning for flere for slik å bidra til økt bevissthet, til beste for – barna.

Det er flere som har hjulpet meg underveis i prosessen, og som her fortjener å bli takket. Først og fremst vil jeg takke mine seks informanter, som velvillig stilte opp for å dele sine tanker og erfaringer med meg. Dere gjorde denne masteroppgaven mulig. En stor takk rettes også til min veileder, Linda Halvorsen. Takk for din tilgjengelighet, fleksibilitet, dine konstruktive tilbakemeldinger og gode råd. Det har vært til stor hjelp. Jeg vil også takke familie og venner som har vist interesse for det jeg har drevet med, og som har støttet og oppmuntret meg underveis. Takk for at dere alltid har så stor tro på meg. En spesiell takk til min storesøster, Marianne, for at du har gitt meg arbeidsro, for faglige diskusjoner ved middagsbordet, samt gode og konstruktive tilbakemeldinger underveis i prosessen. Jeg vil i tillegg takke et utvalg av mine medstudenter for støtte, jevnlig møter med utveksling av erfaringer, samt tid til å ”lufte hodet”. Dere vet selv hvem dere er.

Til slutt vil jeg legge til at det antakelig vil finnes både feil og mangler i denne oppgaven. Noen ville kanskje gjort ting annerledes, og ser noe de gjerne skulle hatt mer av. Eller mindre av. Selv har jeg fortsatt mange idéer, men dessverre gjør side- og tidsbegrensninger det slik at man på et tidspunkt må sette strek. Jeg får heller si som forfatteren Barbara Prasnig; *”Hvis du finner feil i denne boka, så vit at de har en hensikt. Jeg har skrevet noe for alle, og enkelte er alltid ute etter å finne feil”*.

Blindern/Bekkelagshøgda, 24. mai 2011

Ingelin Nauff Pettersen

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn for valg av tema	1
1.2	Temaets aktualitet.....	2
1.3	Formålet med undersøkelsen	3
1.4	Problemstilling.....	3
1.5	Avgrensinger	3
1.6	Oppgavens innhold og struktur.....	4
2	Teori og empiri.....	5
2.1	Statistikk og forekomst.....	5
2.2	Omsorgssvikt	5
2.2.1	Vanskjøtsel.....	6
2.2.2	Fysiske overgrep	7
2.2.3	Seksuelle overgrep	7
2.2.4	Psykiske overgrep	8
2.2.5	Barn som oppfattes som annerledes enn de er	9
2.2.6	Barn av foreldre som lever i voldelige samlivssituasjoner	9
2.2.7	Barn av foreldre i ubearbeidede skilsmisseprosesser	10
2.2.8	Barn av foreldre med rusproblemer	10
2.2.9	Barn av foreldre med psykiske lidelser	10
2.2.10	Barn som utvikler “Non-Organic Failure to Thrive”	11
2.3	Tilknytningsteori	11
2.3.1	Utrygg - unnvikende tilknytningsstil (A).....	12
2.3.2	Trygg tilknytningsstil (B).....	12
2.3.3	Utrygg – ambivalent tilknytningsstil (C)	13
2.3.4	Desorganisert – desorientert tilknytningsstil (D)	13
2.4	Barneverntjenesten og barnehagen	14
2.4.1	Bekymringsmeldinger	14
2.4.2	Anonyme drøftinger	14
2.4.3	Barnevernets behov for informasjon	15
2.4.4	Melde- og opplysningsplikt.....	15
2.4.5	Handlingsforløp når en bekymringsmelding har blitt sendt.....	16

2.4.6	Helhetlig bilde av barnets omsorgssituasjon	17
2.5	Rutiner og tverrfaglig samarbeid	18
2.5.1	Beredskapsplan.....	19
2.5.2	Taushetsplikt	19
2.6	Barnehagepersonalets forsvarsmekanismer.....	20
2.6.1	Overidentifisering med foreldrene eller barnet	20
2.6.2	Benekting og bagatellisering	21
2.6.3	Problemforflytning	22
2.6.4	Projisering av utilstrekkelighet.....	22
2.6.5	Distansering og ansvarsfraskrivelse	22
2.7	God nok omsorg	23
2.7.1	Barns grunnleggende behov	23
2.7.2	Foreldrenes omsorgskompetanse	24
3	Metode.....	25
3.1	Vitenskapsteoretisk grunnlag	25
3.1.1	Fenomenologi.....	25
3.1.2	Hermeneutikk	26
3.2	Design og metode	26
3.2.1	Kvalitativ metode	27
3.2.2	Semi-strukturert intervju	27
3.3	Utvalg	28
3.3.1	Variasjon	28
3.3.2	Kriteriebasert utvalg.....	29
3.3.3	Rekruttering av informanter	30
3.3.4	Kort om informantene i det endelige utvalget.....	30
3.4	Intervjuguide.....	31
3.4.1	Kategorisering	32
3.4.2	Traktprinsippet	32
3.5	Gjennomføring av intervjuene	33
3.5.1	Lydopptak.....	33
3.5.2	Spørsmålsformuleringer	33
3.5.3	Rollen som intervjuer	34
3.5.4	En praktisk utfordring	35

3.5.5	Informantene som intervjupersoner	35
3.6	Bearbeiding av datamaterialet	36
3.6.1	Transkribering	36
3.6.2	Analyse og tolkning	37
3.6.3	Reliabilitet	38
3.6.4	Validitet	39
3.6.5	Generaliserbarhet	40
3.7	Etiske refleksjoner	40
3.7.1	Tillatelser	40
3.7.2	Samtykke	41
3.7.3	Konfidensialitet	41
3.7.4	Anonymitet	42
3.7.5	Etiske utfordringer	42
3.8	Kritisk blikk på egen forskning	43
4	Resultater, analyse og drøfting	45
4.1	Kunnskap i møte med barn som vekker bekymring	46
4.1.1	Forståelse av begrepene ”omsorgssvikt” og ”barn som vekker bekymring”	47
4.1.2	Kunnskap om ulike kjennetegn som kan vekke bekymring	48
4.1.3	Forutsetninger for å vurdere omsorgssvikt	54
4.1.4	Kjennskap til og kunnskap om barnevernet	56
4.1.5	Kjennskap til og tolkning av lovverk	58
4.1.6	Instansenes forventninger til hverandre	60
4.1.7	Forebyggende arbeid	61
4.2	Praksis i møte med barn som vekker bekymring	62
4.2.1	Barnehagen som meldingsinstans	63
4.2.2	Tverrfaglig samarbeid	67
4.2.3	Foreldresamarbeid	70
4.2.4	Følelsesmessige utfordringer	73
4.2.5	Beslutningsprosessen – å sende bekymringsmelding	73
4.2.6	Beslutningsprosessen – å ikke sende bekymringsmelding	76
4.2.7	Tiltak som kan gjøre det lettere å melde bekymring til barnevernet	79
5	Oppsummering og avslutning	81
5.1	Oppsummering av resultater	81

5.2 Avslutning	84
Litteraturliste	87
Vedlegg 1: Informasjonsskriv til barnehagene.....	91
Vedlegg 2: Samtykkeerklæring.....	93
Vedlegg 3: Tillatelse fra NSD.....	94
Vedlegg 4: Intervjuguide.....	95

1 Innledning

I dagens samfunn er det et overordnet mål at alle barn som vokser opp skal ha det trygt og godt, med muligheter for vekst og utvikling. Dessverre er det ikke slik at alle barn får oppleve dette i sine familier. Omsorgssvikt kan få store alvorlige konsekvenser for barns psykososiale liv, helse og utvikling. Barna er derfor avhengige av å bli sett av nære voksenpersoner, og de har behov for at noen gjør noe aktivt for å ta medansvar for deres situasjon (Drugli, 2002).

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for bakgrunnen for valg av tema, temaets aktualitet, formålet ved undersøkelsen, samt utarbeidelsen av problemstillingen. Avslutningsvis vil det gis en beskrivelse av masteroppgavens innhold og struktur.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Barnehagen blir i dag sett på som en viktig institusjon for førskolebarn, noe målet om full barnehagedekning er et eksempel på. Barnehagen er derfor et sted der de fleste barn tidlig i livet tilbringer mye tid, slik at barnehageansatte blir godt kjent med både barn og foreldre. Dette gir dem en unik mulighet til å tidlig oppdage barn som utsettes for omsorgssvikt. Barnehagene har både et etisk ansvar og en lovpålagt plikt til å melde fra om slike bekymringer til barnevernet jfr. Barnehageloven¹ § 22 og Barnevernloven² § 6-4. Det viser seg imidlertid at barnehagene kun står for en liten andel av alle bekymringsmeldingene som sendes til barnevernet. Tall fra statistisk sentralbyrå viser at kun 4 % av meldingene til barnevernet kom fra barnehagene i 2009 (Statistisk sentralbyrå, 2010).

Forskning som har blitt gjort på området tyder på at barn som får tidlig hjelp fra barnevernet når de har behov for det, har større forutsetninger for å klare seg godt videre i livet sammenlignet med de som får hjelp på et senere tidspunkt (Killén, 2004). Dette sier noe om hvor viktig forebyggende arbeid og tidlig intervensjon er i barnehagen. Ifølge Befring (2008) er tidlig forebygging av problemer og negativ utvikling hos barn et viktig spesialpedagogisk tema. Jeg anser derfor tidlig identifisering av barn som vekker bekymring som et aktuelt spesialpedagogisk område, da spesialpedagogikk har som fokus å bedre livssituasjonen til barn som er i en vanskelig situasjon (ibid).

¹ Lov om barnehager – Bhl (Barnehageloven) av 17.06.2005

² Lov om barneverntjenester – Bvl (Barnevernloven) av 17.07.1992

Temaet for min masteroppgave er derfor omsorgssvikt og barnehagers vurderinger der det kan være grunn til bekymring for et barns omsorgssituasjon. Med ”der det kan være grunn til bekymring” menes tydelige eller mer diffuse tegn ved barnets utvikling og/eller atferd som kan indikere at det foreligger omsorgssvikt. Bakgrunnen for mitt valg av tema er først og fremst egen interesse for feltet. Jeg er utdannet barnevernpedagog, og kjenner til dilemmaet ved at barnehager har en tendens til å være trege med å melde fra ved bekymring om omsorgssvikt, noe som vanskeliggjør forebyggende arbeid og tidlig intervensjon. Jeg har også arbeidserfaring fra barnehage, og har på denne måten fått innblikk i noe av det som gjør at barnehageansatte synes det er vanskelig å melde til barnevernet.

1.2 Temaets aktualitet

Meldestatistikken til barnevernet har vært et stadig tilbakevendende tema i media de siste årene. Omsorgssvikt har også fått en fornyet aktualitet gjennom flere forskningsrapporter, samt veiledere som er utarbeidet knyttet til tverrfaglig samarbeid.

Backe-Hansen utførte en undersøkelse på oppdrag fra Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring [NOVA] i 2009, der barnehagens rutiner i forbindelse med bekymringsmeldinger til barnevernet belyses. Noen av hovedfunnene i undersøkelsen er at barnehagene ønsker mer kompetanse i tilknytning til omsorgssviktssaker, tilbakemeldinger når en bekymringsmelding har blitt sendt, samt et tettere samarbeid med barnevernet. Dette resulterte i kartleggingsnotatet ”Å sende en bekymringsmelding – eller la det være? En kartlegging av samarbeidet mellom barnehage og barnevern”, som for øvrig utgjør noe av bakgrunns materialet for Stortingsmelding nr. 41 (2008-2009) om ”Kvalitet i barnehagen”.

Veilederen ”Til barnets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten” utgitt i 2009 i regi av Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet, har som sitt viktigste formål å bidra til at barn som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får nødvendig hjelp og omsorg så tidlig som mulig. Veilederen henvender seg til ansatte i barnehage og barnevern, og er ment å være et hjelpemiddel for fremgangsmåter i forbindelse med saker der en er bekymret for et barns omsorgssituasjon.

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress [NKVTS] utførte i 2007 en studie blant blivende lærere, førskolelærere og barnevernpedagoger. Der kom det blant annet frem at flere ikke opplevde å ha fått tilstrekkelig kunnskap om barns rettigheter, vold, seksuelle

overgrep og samtalemotodikk i studiet, og at de derfor ikke følte seg kvalifiserte i stor nok grad til å møte de forpliktelses som yrket pålegger dem, noe som igjen kan gå utover barna.

Barne- og likestillingsdepartementet og Bufetat har utviklet en kommunikasjonsstrategi for barnevernet 2008-2011. Hensikten er å sørge for en større grad av åpenhet omkring barneverntjenesten og dets arbeid både i media og i samfunnet ellers, samt styrke og bedre samarbeidet og kommunikasjonen med andre instanser. Målet er å øke barnevernets legitimitet og tillit i befolkningen, noe som igjen gagnar barn i vanskelige livssituasjoner.

1.3 Formålet med undersøkelsen

Selv om temaet for denne undersøkelsen har fått økt aktualitet de siste årene, finnes det fortsatt forholdsvis lite kunnskap om bakgrunnen for den antatte underrapporteringen fra barnehagene til barnevernet i forbindelse med bekymring for barns omsorgssituasjon (St.meld. nr. 41, Kunnskapsdepartementet, 2008). Formålet med denne undersøkelsen er å få innblikk i førskolelærernes egne refleksjoner knyttet til deres subjektive opplevelser når de blir bekymret for et barns omsorgssituasjon, samt hvilke vurderinger og valg som ligger til grunn når de beslutter å sende eller ikke sende bekymringsmelding. På denne måten håper jeg å få økt innsikt i på hva som kan være årsakene til at det tilsynelatende sendes så få bekymringsmeldinger fra barnehagene. Jeg håper også å få kunnskap om hvilke tiltak som kan gjøre det lettere for barnehagene å melde til barnevernet, samt hva som skal til for at de skal føle seg trygge på at den vurderingen de gjør er riktig.

1.4 Problemstilling

Jeg har på bakgrunn av det overstående kommet fram til følgende problemstilling:

”Hvilke refleksjoner, valg og vurderinger ligger til grunn når barnehagen beslutter å sende eller ikke sende bekymringsmelding til barneverntjenesten?”.

1.5 Avgrensinger

Det har blitt gjort flere studier som konkluderer med at omsorgssvikt kan ha store utviklingsmessige konsekvenser for barnet både på kort og lang sikt. Det være seg atferdsmessig, sosialt, emosjonelt og kognitivt (Killén, 2004). Barn med funksjonsvansker,

som læremessige, psykiske eller fysiske handikap, er særlig risikoutsatte i forhold til å bli utsatt for omsorgssvikt, men er allikevel underrepresentert i barnevernet (Kvello, 2008). Barnets individuelle beskyttende egenskaper (resiliens) vil ha stor betydning for hvordan barnet klarer å opprettholde en akseptabel fungering til tross for at det lever i en belastende livssituasjon. Hvilke beskyttelsesfaktorer som finnes rundt barnet vil også ha betydning i denne sammenhengen (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Det faller imidlertid utenfor rammene for denne oppgaven å gi en fyldig beskrivelse av hvilke konsekvenser omsorgssvikt kan få for ulike barns utvikling. I kildelisten finnes det imidlertid mye litteratur som tar for seg dette.

1.6 Oppgavens innhold og struktur

Denne oppgaven består av til sammen fem kapitler. De resterende kapitlene er bygd opp på følgende måte:

Kapittel 2 består av det jeg anser som aktuell teori og empiri knyttet til oppgavens tema og problemstilling. Her presenteres ulike former for omsorgssvikt, statistikk og forekomst av fenomenet. Jeg vil ta for meg barns behov, tilknytningsteori og hva som kan anses som god nok omsorg for barn. Barnehagens og barneverntjenestens ansvar og oppgaver vil bli beskrevet, i tillegg til aktuelt lovverk som melde- og opplysningsplikt. Teori og empiri om forebyggende arbeid, tverrfaglig samarbeid og foreldresamarbeid vil også være en del av dette kapitlet.

Kapittel 3 tar for seg oppgavens metodedel. Her vil jeg beskrive hvordan oppgaven har blitt til fra begynnelse til slutt, samt mine valg og refleksjoner underveis i prosessen. Jeg vil begrunne valg av forskningsmetode, presentere mitt utvalg av informanter, samt gjøre rede for planlegging og gjennomføring av datainnsamlingen. Analyse- og tolkningsprosessen vil bli beskrevet, i tillegg til drøfting av undersøkelsens validitet, reliabilitet og generaliserbarhet. Til slutt vil jeg presentere forskningsetiske refleksjoner underveis i prosessen.

Kapittel 4 inneholder en presentasjon av resultatene fra undersøkelsen, samt analyse, tolkning og drøfting av disse. Resultatene vil også bli drøftet opp mot relevant teori og empiri.

Kapittel 5 består av en oppsummering av funnene i min undersøkelse i lys av problemstillingen, samt en avslutning med mine refleksjoner omkring temaet.

2 Teori og empiri

I denne delen av oppgaven har jeg valgt å konsentrere meg om det jeg anser som relevant teori og forskning i henhold til oppgavens problemstilling. Jeg kommer til å referere til barnehagen som meldingsinstans underveis i og med at det er denne institusjonen oppgaven konsentrerer seg om, selv om det like gjerne kan gjelde skole eller andre offentlige instanser. Jeg vil først i kapittelet presentere noe statistikk omkring forekomst av fenomenet. Deretter vil jeg beskrive ulike former for omsorgssvikt, samt ta for meg barns behov for omsorg, trygghet og tilknytning. Deretter følger en beskrivelse av barneverntjenestens og barnehagens ansvar og oppgaver, bekymringsmeldinger og meldeplikt. Videre vil jeg ta for meg rutiner og tverrfaglig samarbeid. Deretter følger teori om forsvarsmekanismer, før jeg til slutt gjør rede for hva som kan anses som god nok omsorg for barn.

2.1 Statistikk og forekomst

Tallet på barn og unge som mottar hjelp fra barnevernet har økt hvert år det siste tiåret. Denne trenden ser ut til å fortsette, da både tallet på nye barn i barnevernet og antall undersøkelser er økende. I 2009 mottok 46 500 barn og unge tiltak fra barnevernet, hvorav 8900 av disse var barn under seks år. I Oslo var det totalt 5256 barn og unge som mottok tiltak (hjelp- og omsorgstiltak) fra barnevernet samme år. Tallene varierer stort mellom de ulike bydelene i Oslo, og viser tendenser til at det sendes flere bekymringsmeldinger fra bydeler på østkanten enn på vestkanten. I 2009 startet barnevernet 30 135 undersøkelser, og i 16 % av tilfellene var det foresatte selv som tok kontakt med barnevernet. Disse sakene dreide seg imidlertid mest om forholdene i hjemmet eller atferdsavvik hos barnet, mens overgrep og mishandling i stor grad ble meldt av skolene og barnevernet selv. Bekymringsmeldinger fra barnehagene økte med 25 % fra 2008 til 2009, men allikevel står barnehagene kun for 4 % av undersøkelsene i 2009 (Statistisk sentralbyrå, 2010). Det er kun en ”meldegruppe” som melder sjeldnere enn barnehagene, og det er barnet selv (Ropeid, 2009).

2.2 Omsorgssvikt

Omsorgssvikt er et vidt begrep, og det finnes ingen entydig definisjon av begrepet (Sagbakken & Aanderaa, 1993). Det som er sikkert er at omsorgssvikt dreier seg om lidelser, mangler og savn hos forsvarsløse barn, men også ofte en opplevelse av nederlag,

tilkortkommenhet, frustrasjon og håpløshet hos voksne i forelderrollen. Omsorgssvikt kan derfor sies å være et sammensatt, mangfoldig og smertefullt fenomen (Killén, 2004). For å kunne hindre ulike former for omsorgssvikt og overgrep mot barn, er det imidlertid nødvendig med en klarest mulig beskrivelse av hva det er en skal gripe inn overfor. Skal man hindre at noe skjer, må en også vite hva dette noe er (Sagbakken & Aanderaa, 1993).

I faglitteraturen skilles det ofte mellom fire ulike former for omsorgssvikt; vanskjøtsel, fysiske overgrep, seksuelle overgrep og psykiske overgrep. Dette er imidlertid ikke kategorier som er gjensidig utelukkende, da barn kan utsettes for flere former for omsorgssvikt samtidig. Ofte kan det være et spørsmål om hvilken form som til enhver tid er mest i øyefallende (Killén, 2004). Jeg vil i det følgende ta for meg disse fire hovedkategoriene av omsorgssvikt. Jeg vil også beskrive noen underkategorier av disse, de fleste kan sies å høre innunder psykiske overgrep, men jeg velger å presentere dem hver for seg da noen av dem også kunne ha passet innunder en av de andre hovedkategoriene.

2.2.1 Vanskjøtsel

Vanskjøtsel regnes som den vanligste formen for omsorgssvikt, og oppfattes gjerne som mindre dramatisk, på tross av at vanskjøtsel utgjør en alvorlig trussel både for barnets kognitive, følelsesmessige, sosiale og atferdsmessige utvikling (Egeland & Ericson, 1987, Rutter & Sroufe, 2000, Sameroff, 2000, ref. i Killén, 2004). Det er viktig å presisere at vanskjøtsel ikke handler om enkelthendelser som kan sjokkere eller provosere, men er noe som gjentas over tid (Killén, 2004).

Vanskjøtsel innebærer barn som er skitne, dårlig stelt og som lukter vondt. Det kan være anemisk og sultent, eller barnet får langt mer mat enn det har behov for. Det kan også være barn som får mat, men ikke alltid nok og riktig mat. Noen kan ha dårlig tannhygiene, mens andre barn kan være røde, såre og full av bleieutslett på grunn av dårlig stell og hygiene (Rasmussen, 1989, Hobbs, Hanks & Wynne, 1999 ref. i Killén, 2004). Det kan være barn som ikke har klær tilpasset værforholdene, eller små barn som først blir tatt opp når voksne mener barnet har skreket lenge nok. Omsorgen barnet får kan dermed variere i forhold til foreldrenes egne lyster og overskudd til å møte barnets behov. Vanskjøtsel innebærer også barn som blir overlatt til seg selv, samt barn som inntar en voksenrolle der de påtar seg for mye ansvar ved å passe på både seg selv og foreldrene. Barnet kan få ros og anerkjennelse over hvor ”flink, hjelpsom og selvstendig” det er, uten at de voksne forstår at de frarøver barnet barndommen.

Vanskjøtsel kan av mange oppleves som en mindre åpenbar form for omsorgssvikt, noe som gjør at den i mange tilfeller ikke oppfattes som så veldig alvorlig (Killén, 2004).

2.2.2 Fysiske overgrep

Barn som utsettes for fysiske overgrep, omfatter barn som skades ved aktiv handling eller ved manglende tilsyn. Synlige tegn på påført skade kan være sår og blåmerker etter slag, spark, klyp eller etter å ha blitt kastet. Brannsår kan være et resultat av sår etter sigaretter, varmeovn, strykejern eller at huden har blitt skåldet av kokende vann. Merkene kan finnes over alt på kroppen, men i mange tilfeller kan skadene være der de ikke synes så godt og hvor kroppen som regel er dekket av klær. Plasseringen av skadene er derfor ofte det som skiller dem fra blåmerker og sår som barnet naturlig får gjennom bevegelse og lek. Barnets alder og forklaringen på hvordan de har oppstått, kan også vitne om at de er påført barnet (Killén Heap, 1988, Hobbs, Hanks & Wynne, 1999 ref. i Killén, 2004). Andre vanlige påførte fysiske skader er brudd på armer og ben, som kan være et resultat av aggresjon, frustrasjon eller desperate oppdragelsesforsøk (Killén, 2004). Fysiske skader kan også være skader uten tydelige ytre tegn, slik som hodeskader hos små barn som har blitt ristet kraftig, som har fått slag mot hodet fordi barnet ikke ”vil” stoppe å skrike, eller som har blitt mistet eller kastet i gulvet. Dette kan gi alvorlige skader hos barnet, og kommer noen ganger ikke til syne før senere i barnets liv. Dette gjør at skadene heller ikke uten videre forbindes med påført skade (Caffey, 1972, Dykes, 1986, Hobbs, Hanks & Wynne, 1999 ref. i Killén, 2004).

2.2.3 Seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep vil si at en autoritetsperson tvinger, lokker eller truer et barn til å delta i seksuelle aktiviteter som barnet ikke vil, eller ikke er moden nok til å være med på. Barnet er ikke i stand til å vurdere, forstå rekkevidden av, eller i stand til å si ja eller nei til de seksuelle aktivitetene på grunn av alder, evne, redsel, frykt eller trusler. Seksuelle overgrep innebærer seksuell omgang i form av samleie (analt, oralt, vaginalt), eller seksuell handling som innebærer for eksempel beføling av barnet eller at barnet tvinges til å ta på overgriperens kjønnsorganer. Det kan også være seksuell atferd, det vil si ikke-fysisk kontakt i form av å vise barnet pornografi, tvinge barnet til å se på seksuelle handlinger, blotting, tvinge barnet til å vise seg frem i ulike seksuelle stillinger, tvinge barnet til seksuelle handlinger med seg selv eller lignende (Aasland, 2009).

2.2.4 Psykiske overgrep

Barn som utsettes for psykiske overgrep omfatter barn i flere ulike livssituasjoner. Denne formen for omsorgssvikt er antakelig den som er vanskeligst å definere, da det er en svært mangfoldig kategori. Et kjennetegn ved alle formene for psykiske overgrep er imidlertid at det er vedvarende atferdsmønstre fra foreldrene der barns behov neglisjeres, slik at det i stor grad dominerer barnets liv. Psykiske overgrep kan kort defineres som en kronisk holdning eller handling hos omsorgsgiver, som er ødeleggende for eller hindrer utviklingen av et positivt selvbilde hos barnet. Barnet lever gjerne med en kronisk bekymring for hvorvidt foreldrene er i stand til å ta vare på og beskytte både seg selv og barnet. Skadene barnet påføres av overgrepet er ikke nødvendigvis fysisk synlige, men skaper store innvendige sår som kan være mer ødeleggende enn andre former for overgrep. Tegn på påført psykisk smerte og skade kan også utvikle seg etter hvert, slik at det blir mer synlig for omgivelsene (Killén, 2004).

Psykiske overgrep kan dreie seg om manglende følelsesmessig engasjement i barnet, der foreldrene er lite tilgjengelige eller til stede for barnet. Det kan være at foreldrene ikke er fysisk til stede, eller at barnet oppfatter det som at de ikke er til stede fordi foreldrene av ulike grunner ikke evner eller har overskudd nok til å engasjere seg. Noen ganger vil det manglende følelsesmessige engasjementet komme i tillegg til manglende fysisk, materiell eller ernæringsmessig omsorg, noe som vil gjøre vanskjøtselen tydelig. Andre ganger kan det følelsesmessige engasjementet forsøkes kompensert ved en overdreven tilfredsstillelse av ernæringsmessige, medisinske, materielle og sosiale behov. I mange tilfeller kan dette gjelde ressurssterke foreldre som har en høy sosioøkonomisk standard, noe som kan gjøre det vanskeligere å umiddelbart oppdage denne formen for følelsesmessig vanskjøtsel eller overgrep (King & Trowell, 2002, ref. i Killén, 2004). Barnet selv vil imidlertid merke dette, og kan føle seg oversett, ensomme og lite elsket av foreldrene sine. Noen av disse barna søker gjerne etter tilknytningspersoner som kan erstatte foreldrenes manglende engasjement og respondering (Killén 2007, Andersson & Nilsen, 1999, ref. i Killén, 2007).

I noen tilfeller kan også det følelsesmessige engasjementet bli for stort, slik at det virker invaderende eller skader barnet. Noen foreldre ser på barna som så sårbare at de er avhengige av at foreldrene alltid er til stede for dem. Et eksempel på det er "Münchausen by proxy"-syndromet (MSP), som også i noen tilfeller kan kategoriseres som et fysisk overgrep (Meadow, 2000, ref. i Killén, 2004). Dette innebærer at foreldrene fabrikkerer en sykdom, der de pålegger barnet ulike symptomer. Historiene er gjerne så solide at foreldrene til slutt tror

på det selv, og kan formidles til helsepersonell på en overbevisende måte. Barna kan dermed bli utsatt for smertefulle undersøkelser, behandlinger og operasjoner som det i utgangspunktet ikke har behov for. Noen foreldre påfører også barnet symptomer gjennom forgiftning, kvelning eller ved bruk av avføringsmidler (Kaufman et.al., 1989, ref. i Killén, 2004).

2.2.5 Barn som oppfattes som annerledes enn de er

Noen ganger kan barnet representere noe negativt for foreldrene, slik at de tillegger barnet egenskaper de ikke har og behandler dem deretter. Slike barn kan for eksempel oppleve avvisning, fiendtlighet, utskjelling eller undertrykking fra foreldrene. De kan også oppleve å bli oversett, latterliggjort, bli tillagt skyld, hånes eller bli utsatt for annen omtale eller tiltale som viser foreldrenes negative oppfatning av dem. I mange tilfeller kan barnet adoptere foreldrenes oppfatning av seg selv og leve opp til disse oppfatningene, slik at de får en forståelse av at de er dumme, onde eller at det er noe galt med dem. Dette vil i sin tur påvirke barnets selvbilde og selvfølelse. Barnet får på denne måten begrensede muligheter til å utvikle seg på en måte som står i forhold til dets egne ressurser og muligheter, og blir i stedet ledet mot en utvikling som svarer til foreldrenes oppfatning av det (Killén, 2004 og 2007). Noen barn kan også oppleve foreldre som kommer med trusler om straff, om at de skal forlate barnet eller sende det bort. Dette kan skape angst og usikkerhet hos barnet, og trusselen om tap av en omsorgs- og tilknytningsperson er ifølge Bowlby (1961) den alvorlige form for psykiske overgrep en kan utsette et barn for (ref. i Killén, 2004).

2.2.6 Barn av foreldre som lever i voldelige samlivssituasjoner

Noen barn blir utsatt for omsorgssvikt ved at foreldrene har et samliv som preges av hat, fiendtlighet og fysisk og/eller psykisk vold (Killén, 2004). Forskning tyder på at barn oppfatter vold i mye større grad enn det man har trodd tidligere, også selv om de ikke nødvendigvis har vært direkte til stede mens volden har pågått. Det at foreldre utøver vold mot hverandre kan derfor regnes for å være det samme som å utøve vold mot barnet (Råkil, 2002). Det har også vist seg at barn som lever i voldelige hjem har større sannsynlighet enn andre barn for å bli utsatt for vold selv (Schaffer, 2000). Når et barn er vitne til vold mellom foreldrene kan det, ifølge Bowlby (1961) referert i Gulbrandsen (2006), også true deres visshet om foreldrenes tilgjengelighet. Dersom den fysiske og emosjonelle adgangen til tilknytningspersonene hindres, kan barnet reagere med frykt, angst eller tristhet (ibid). Barnet

kan dermed bruke alle sine krefter på å ta vare på både seg selv og foreldrene, noe som igjen gjør barnet sårbart (Killén, 2004).

2.2.7 Barn av foreldre i ubearbeidede skilsmisseprosesser

Noen foreldre er ikke i stand til å bearbeide sin separasjons- og skilsmisseprosess, og utsetter dermed barna for omsorgssvikt. Barnet kan tillegges noen av de negative egenskapene som den ene forelderen oppfatter at den andre forelderen har, og avreagerer dette overfor barnet. Ubearbeidet sorg kan også føre med seg mye aggresjon eller fortvilelse. Noen foreldre kan oppleve en sterk angst som gjør at de knytter barnet sterkt til seg eller invaderer det, for å dekke egne behov. Separasjons- og skilsmisseprosesser kan også føre med seg allianser og fiendskap, tap og/eller lojalitetskonflikter der barnet blir tvunget til å ”velge side”. Dette kan skape angst og blandende og forvirrede følelser for barnet, samt sinne og sorg. Dette kan igjen oppfattes av foreldrene eller andre voksne som trass og at barnet er vanskelig (Killén, 2004).

2.2.8 Barn av foreldre med rusproblemer

Barn med rusmisbrukende foreldre kan i mange tilfeller oppleve å ikke bli sett og ivaretatt i stor nok grad, da den voksne har nok med sine egne behov og problemer. Livssituasjonen er gjerne angstfylt og ustabil, og kan oppleves som uforutsigbar og vanskelig for barnet å forstå. Foreldrene kan være ute av kontroll og ikke i stand til å ta vare på seg selv, noe som gjør at de heller ikke evner å ta vare på barnet. I tillegg fører rusmisbruk ofte med seg isolasjon, dårlig sosialt nettverk, økonomiske vansker, bolig- og samlivsproblemer. Dette kan føre til at barnets behov gjerne kommer i annen rekke. Angsten for hva som kommer til å skje, et alt for stort ansvar, samt angst for tap av tilknytningspersoner er også reelt for disse barna. Noen kan bli utsatt for slike overgrep allerede i mors mage, dersom det brukes alkohol, piller eller narkotika i svangerskapet. Dette øker risikoen for misdannelser og vekstforstyrrelser, eller barnet kan bli født med føtalt alkoholsyndrom (Hansen, 2001, Killén & Olofsson, 2003).

2.2.9 Barn av foreldre med psykiske lidelser

Barn av psykisk syke foreldre kan oppleve å bli pådyttet en forvrengt virkelighetsoppfatning fra foreldrene, noe som barnet kan streve med å finne ut av. Barnet kan også oppleve at foreldrene endrer seg på måter som kan oppleves som skremmende. Mange kan oppleve både paranoide forestillinger, følelsesmessig tilbaketrekning og isolasjon, bisarr atferd og akutte

innleggelse av foreldrene. Barnet lever på denne måten med en bekymring for det forutsigbare uforutsigbare, der de hele tiden må tolke ansiktsuttrykk, stemmer og mimikk for slik å tilpasse seg omgivelsene sine. Psykiske lidelser er noe som lenge har vært, og fortsatt er, et tabubelagt område. Det snakkes lite om, noe som gjør at barn med psykisk syke foreldre har lett for å bli ”usynlige”. Samtidig lærer barnet å skjule for omgivelsene hvordan tilstanden er hjemme av lojalitet til foreldrene. Tabuet kan representere et overgrep fra samfunnets side, da det belaster barnet og forsterker barnets angst og utrygghet (Killén, 2004).

2.2.10 Barn som utvikler “Non-Organic Failure to Thrive”

De groveste formene for omsorgssvikt kan ofte lede til utvikling av ”Non-Organic Failure to Thrive” (NOFT), som innebærer en grov fysisk og emosjonell understimulering av barnet (Kvello, 2007). Typiske symptomer kan være vantrivsel, manglende vektøkning på grunn av spisevegring, brekninger og diaré. Barnet kan også ligge langt etter i fysisk- og psykisk utvikling, og viser en utrygg tilknytningsstil. Barnet kan være vanskelig å få kontakt med, og har ofte et tomt og stirrende blikk. Kroppslig sett har barnet gjerne tynne armer og ben, røde og kalde hender og føtter, pistrete og fett hår, samt mørke områder rundt øynene (Iwaniec, 2004, Smith & Fong, 2004, ref. i Kvello, 2007). Barnets foreldre er ikke i stand til å ivareta normale funksjoner som å sikre barnet mat, hvile, stimulering og beskyttelse. Tilstanden er gjerne forårsaket av usikkerhet og mangel på kompetanse hos foreldrene, men kan også skyldes deres avvisning av barnet. På lang sikt kan det resultere i en permanent skade på barnets fysiske vekst og utvikling, men også død dersom barnet ikke får hjelp (Killén, 2004).

2.3 Tilknytningsteori

Ifølge den britiske psykiateren John Bowlby (1969) referert i Kvello (2007), er alle mennesker født med en tilknytningsatferd som har som funksjon å beskytte en mot situasjoner som oppfattes som farlige, gjennom å søke nærhet til en omsorgsperson. Barn er helt avhengige av voksne for å overleve, og vil derfor instinktivt knytte seg til sine omsorgspersoner for slik å søke trygghet i møte med omgivelsene (ibid). Kvaliteten på tilknytningen vil imidlertid variere i forhold til hvordan samspillet er mellom barn og foreldre, samt i forhold til ulike situasjoner (Killén, 2007).

På grunnlag av tidligere erfaringer fra samspill med omsorgspersoner utvikler barnet en oppfatning av seg selv, sine omsorgspersoner og hva det kan forvente seg fra andre. Dette kaller Bowlby for indre arbeidsmodeller, og dannes allerede i det første leveåret (Killén, 2007). Tilknytning handler om hvordan barnet opplever andre mennesker, samt hva det gjør for å søke trygghet, og utgjør det som kalles for tilknytningsstiler (Kvillo, 2007). Barnets tilknytningsstil vil dermed stå i forhold til de indre arbeidsmodellene. Dersom barnet opplever å få dekt sine behov, eller ikke få dekt sine behov, forventer barnet derfor at det er slik det også kommer til å være i fremtiden. Barnets tilknytningsatferd synes derfor å være barnets logiske svar på omsorgspersonens atferd og det samspill barnet opplever (Killén, 2007).

Mary Ainsworth var forskningsassistent hos Bowlby, og utviklet en observasjonsmetode kalt "Fremmedsituasjonen". Denne ble brukt for å undersøke kvaliteten på tilknytningen hos barn fra ett til tre år og deres mødre. Barnet ble utsatt for mildt stress ved kortvarige og uventede situasjoner, der mor forlot rommet og enten overlot barnet til seg selv, eller til en fremmed. Denne separasjons- og gjenforeningssituasjonen ble gjentatt flere ganger, og det er i slike situasjoner at barnet viser sine tilknytningsstiler. Dette gir viktig informasjon om kvaliteten på foreldre-barn-samspillet og –tilknytningen (Berg-Nielsen, 2008, Killén, 2007). Jeg vil i det følgende kort gjøre rede for de ulike kategoriene av tilknytningsstiler.

2.3.1 Utrygg - unnvikende tilknytningsstil (A)

De utrygg-unnvikende barna kan vise en påfallende unnvikelse av mor ved gjenforening, ved at de enten overser henne helt, snur seg vekk eller beveger seg bort. Andre kan vise en mer blandet reaksjon der de ser ut til å nærme seg, samtidig som de har en tendens til å snu seg vekk, bevege seg forbi eller overse mor. Ved separasjon kan barnet virke lite berørt, som om det ikke bryr seg. Disse signalene kan fort feiltolkes og få en til å tro at barnet er særlig trygt siden barnet tilsynelatende er så uberørt ved atskillelse. Barna hankses med sin utrygghet ved intenst å søke nærhet og ved å like intenst skyve tilknytningspersonen vekk. Barnet kan gråte og være sint når mor går, men er utrøstelig når hun kommer tilbake. De kan også vise voldsomt sinne eller passivitet (Berg-Nielsen, 2008, Killén, 2007).

2.3.2 Trygg tilknytningsstil (B)

Trygg tilknytning innebærer at barnet føler seg trygg på at tilknytningspersonen vil beskytte og ta vare på det dersom farer skulle oppstå, og være tilgjengelig for å trøste når barnet har

behov for det. Ved å ha tilknytningspersonen som en trygg base, kan barnet utforske omgivelsene. Barnet kan protestere ved atskillelse dersom det føler seg usikker, uten at dette har noen avgjørende betydning. Ved gjenforeningen er barnet derimot aktivt kontaktsøkende ved å ta initiativ til interaksjon på avstand, eller ved å søke fysisk kontakt. Noen barn ønsker å opprettholde denne fysiske kontakten, mens andre kan relativt raskt utfolde seg eller utforske omgivelsene igjen. Det trygt tilknyttede barnet er i stand til å regulere følelsene sine, har sjelden atferdsproblemer, lar seg lett trøste og er i bedre stand til å knytte nære og varme vennsforhold til andre barn (Berg-Nielsen, 2008, Killén, 2007).

2.3.3 Utrygg – ambivalent tilknytningsstil (C)

Dersom barna er utrygge og ambivalente, kan tilknytningen være et resultat av et samspill der foreldrene ikke har vært i stand til å respondere adekvat på barnets individuelle behov. Foreldrene har vekslet mellom å være utilgjengelige, invaderende og lite sensitive overfor barna, noe som skaper negative forventninger hos barnet. Denne uforutsigbare atferden gjør barnet utrygg og usikker, og kan føre til sutring og en passiv atferd. Barnet er gjerne tydelig ulykkelig ved separasjon, men ambivalent ved gjenforening. Barnet er vekselvis sint og kontaktsøkende overfor forelderen, vil ha trøst, men skyver bort og avviser trøsten som tilbys. Barnet kan klenge samtidig som det klart er utilpass (Berg-Nielsen, 2008, Killén, 2007).

2.3.4 Desorganisert – desorientert tilknytningsstil (D)

Da det etter hvert viste seg at ikke alle barn med utrygg tilknytning kunne klassifiseres innen en av disse tre kategoriene, ble det lagt til en fjerde kategoritype av Main og Solomon (1990) referert i Killén (2007). Denne ble kalt desorganisert-desorientert, og innebærer barn som viser tegn på forvirring. Atferden deres er tilsynelatende uten både retning og hensikt. Barnet kan for eksempel utføre ufullstendige bevegelser, fryse bevegelsene eller stivne til i et øyeblikk. De kan nærme seg foreldrene samtidig som de ser bort, vise frykt for foreldrene og unngår å oppsøke dem i situasjoner der de viser redsel eller skepsis for fremmede. De kan også skrike etter foreldrene ved atskillelse, men forsøker å komme seg unna dem ved gjenforening. Barnet har derfor ingen strategi for å skaffe seg tilgang til tilknytningspersonene sine, og for å håndtere en stressutløsende separasjon. Barna viser altså en inkonsekvent og motstridende atferd i foreldre-barn-samspillet (Berg-Nielsen, 2008, Killén, 2007).

2.4 Barneverntjenesten og barnehagen

Barnehagene skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barns behov for omsorg og lek, samt fremme læring og dannelse som grunnlag for allsidig utvikling, jfr. Barnehageloven § 1, første ledd. Foreldresamarbeid er også noe som tydelig vektlegges andre steder i lovverket. I Barnevernlovens formålsparagraf står det at barnevernets oppgave er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, samt bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår jfr. § 1-1. Både barnehager og barnevern har altså ansvar for å bidra til trygge oppvekstvilkår for alle barn, noe som kan gjøres ved å drive forebyggende arbeid. De har i tillegg ansvar for å sikre enkeltbarns helse og utvikling. For barnehagene vil dette innebære å melde fra til barnevernet dersom de er bekymret for at barnet utsettes for omsorgssvikt, mens for barnevernet vil det innebære å gripe inn i familien for å sikre barnet hjelp og omsorg til rett tid (Norges Lover, 2011). Det kan være nyttig for barnehagene å ha noe kjennskap til hvordan barnevernet jobber, og hvordan Barnevernloven regulerer dette arbeidet (Drugli, 2002).

2.4.1 Bekymringsmeldinger

Når en familie kommer i kontakt med barnevernet, starter dette med at noen formidler muntlig eller skriftlig informasjon til barneverntjenesten. Informasjonen gis på bakgrunn av melderens mistanke eller bekymring om at barnets omsorgssituasjon ikke er tilfredsstillende. Det handler altså om å vurdere om foreldrenes livsførsel avviker fra det som oppfattes som normalt, slik at det er sannsynlig at omsorgskapasiteten deres er dårligere enn det normale og utgjør en risiko for barnet (Backe-Hansen, 2004). Bekymringsmeldinger kan sendes selv om man er usikker på om bekymringen kan defineres som omsorgssvikt, da det er barnevernets ansvar å avgjøre dette. Barnehagen er ikke pliktig til å informere eller få samtykke fra barnets foreldre før en bekymringsmelding sendes, selv om mange allikevel velger å gjøre dette da en slik åpen dialog med foreldrene kan bidra til å sikre trygghet og tillit i samarbeidsforholdet. Dersom bekymringen dreier seg om vold eller seksuelle overgrep skal foreldre imidlertid ikke informeres først, da det kan skade både barnet og barnevernets arbeid i saken (Drugli, 2002).

2.4.2 Anonyme drøftinger

Barnehageansatte kan ha behov for uforpliktende samtaler med barnevernet dersom de er bekymret for et barns omsorgssituasjon. Ansatte i barneverntjenesten har mye kompetanse å

bidra med når det gjelder vurdering av omsorgssvikt, og er pliktige til å gi råd, veiledning og hjelp til barnehagene når de ber om det (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Barnehagene kan på denne måten få hjelp til å avgjøre om den informasjonen de besitter må formidles til barnevernet, om det gir grunn til å sende en bekymringsmelding eller ikke, samt hva som eventuelt burde undersøkes nærmere først. Slike drøftinger kan foregå anonymt, og foreldre behøver ikke å informeres om dem (Drugli, 2002).

2.4.3 Barnevernets behov for informasjon

Barneverntjenesten er organisert på en slik måte at de i relativt liten grad klarer å ”oppspore” barn som utsettes for omsorgssvikt på egenhånd. For å nå frem til de familier og barn som trenger hjelp, er de derfor avhengige av å få informasjon fra andre, for slik å ivareta barnets behov på best mulig måte. Barnehagen er derfor en svært betydningsfull samarbeidspart for barneverntjenesten. Barnehagen har gode muligheter for å oppdage barn som utsettes for omsorgssvikt i og med at de ser barnet nesten hver dag, samt har mye informasjon om barnet og familien (Sagbakken & Aanderaa, 1993). Det er derfor viktig at barnehager formidler sin bekymring for et barn så tidlig som mulig, framfor å avvete situasjonen. Dette øker sjansene for at barnet får den hjelpen det har behov for til rett tid (Drugli, 2002).

2.4.4 Melde- og opplysningsplikt

I Barnehageloven § 22 og Barnevernloven § 6-4 står det at barnehagen av eget tiltak, og uten hinder av taushetsplikten, skal melde fra til barnevernet når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet, eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt. Det samme gjelder når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker (Norges Lov, 2011). I og med at loven presiserer at dette skal gjøres av eget tiltak, har en altså et helt selvstendig ansvar for å på eget initiativ henvende seg til barnevernet når en bekymrer seg for et barns omsorgssituasjon (Drugli, 2002).

Lovtekstens kriterium ”grunn til å tro” innebærer at det stilles krav til en viss undersøkelse og vurdering av situasjonen. En vond magefølelse på at noe ikke er helt som det skal i forhold til et barn, bør derfor tas på alvor for å finne ut om det er grunnlag for den bekymringen man har. En må altså kunne gjøre seg opp en mening om et barns omsorgssituasjon for å avgjøre om hvorvidt det skal sendes en bekymringsmelding til barnevernet eller ikke. Dette blir som oftest en svært omtrentlig vurdering, basert på den informasjonen det er naturlig at en kan

skaffe til veie i egen arbeidssituasjon. Kriteriet er altså ikke så strengt at opplysningene først kan gis når man er helt sikker i sin sak. Det er derfor viktig å ikke bli så redd for å gjøre noe galt at en glemmer sitt ansvar overfor barn som lever i en vanskelig livssituasjon. En må opptre profesjonelt og være ydmyk i sin yrkesrolle, noe som vil si å verken bli for ivrig eller for unnvikende. Plikten til å opplyse barnevernet om mulig omsorgssvikt faller heller ikke bort dersom barnehagen beslutter å iverksette kompenserende tiltak i barnehagen (Drugli, 2002, Glavin & Erdal, 2007). Det er deretter barnevernets ansvar å gjøre de faglige vurderingene av foreldrenes omsorgskompetanse, noe de for øvrig har bedre forutsetninger enn barnehagen til å gjøre da de har mulighet til å skaffe seg et mer helhetlig bilde av barnets omsorgssituasjon (Drugli, 2002).

I Barnehageloven § 22, første ledd, står det også at barnehagen ”i sitt arbeid skal være oppmerksomme på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenestens side”. I tillegg til meldeplikten de har til barneverntjenesten, har de også plikt til å gi opplysninger etter pålegg fra barneverntjenesten (ibid, 2005). Det vil med andre ord si at dersom barnevernet ber barnehagen om opplysninger angående et barn fordi noen utenfor barnehagen har sendt bekymringsmelding, har barnehagen plikt til å gi informasjon om det de vet om barnet (Bunkholdt & Sandbæk, 2008).

2.4.5 Handlingsforløp når en bekymringsmelding har blitt sendt

Når barnevernet har mottatt en bekymringsmelding, skal denne vurderes så raskt som mulig og senest innen én uke. Barnevernet er pliktige til å iverksette en undersøkelse ”når det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak” jfr. Bvl. § 4-3. Slike vilkår finnes dersom forholdene i hjemmet gjør at barnet har særlig behov for at det iverksettes tiltak jfr. Bvl § 4-4, annet ledd. Det kan også være dersom barnet er alvorlig hjelpetrengende, blir utsatt for mishandling, alvorlig omsorgssvikt, eller viser alvorlige atferdsvansker jfr. Bvl. §§ 4-10, 4-11, 4-12 eller 4-24 (Barnevernloven, 1992). Meldingen kan henlegges dersom barnevernet vurderer at den ikke gir grunnlag for undersøkelse på det aktuelle tidspunkt. Noen ganger må den henlegges med bekymring, da bekymringen ikke er stor nok til at vilkårene i Barnevernloven er oppfylt. Det kan også være at bekymringen ikke kommer tydelig nok frem i den skriftlige meldingen (Holgersen & Tellefsen, 2006).

Tidligere har barneverntjenesten kun gitt tilbakemelding til melder om at bekymringsmeldingen har blitt mottatt, men uten at melder nødvendigvis har fått noe mer

informasjon om hva som har skjedd videre i saken. Dette er noe barnevernet har fått kritikk for, da det vanskeliggjør barnehagens oppfølging av barnet og familien videre (Kjønstad, 2001). Mange barnehager har opplevd å være uvitne om hva som skjer etter at en melding har blitt sendt, og har kanskje vært mest bekymret for at det ikke skjer noe (Drugli, 2002). På bakgrunn av dette, kom det i juli 2009 en lovendring i Barnevernloven som sier at barnevernet skal gi tilbakemelding til melder innen tre uker etter at meldingen er mottatt, og at barnehagen skal opplyses om hvorvidt det er opprettet undersøkelsessak eller ikke. I tillegg skal det sendes tilbakemelding innen tre uker etter at undersøkelsen er gjennomført, med informasjon om hvorvidt saken er henlagt eller om barneverntjenesten følger opp saken videre, og eventuelt hvilke tiltak som er satt i gang, jfr. Bvl. § 6-7a (Norges Lover, 2011).

Når en undersøkelse er gjennomført, kan barnevernet sette inn ulike hjelpetiltak som for eksempel råd og veiledning til foreldre, de kan oppnevne støttekontakt til barnet, sørge for barnehageplass, yte økonomisk stønad, eller gi barnet et besøkshjem eller annen avlastning alt ettersom hva det er behov for. Hjelpetiltakene har som formål å bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter. Dersom hjelpetiltak ikke er tilstrekkelig for at barnet skal få dekket sine behov, kan barnevernet fatte vedtak om å overta omsorgen for barnet dersom de vurderer det til å være til barnets beste. Et slikt vedtak må følges opp i Fylkesnemda³. Barnevernet har også mulighet til å fatte midlertidige vedtak om å plassere barnet utenfor hjemmet i akutt situasjoner, dersom det er fare for at barnet kan ta skade av å forbli i hjemmet (Holgersen & Tellefsen, 2006, Norges Lover, 2011).

2.4.6 Helhetlig bilde av barnets omsorgssituasjon

I alt arbeid av barnevernfaglig art skal hvert enkelt barn stå i fokus, samtidig som barnet også er en del av en helhet. Når barnevernet skal undersøke et barns omsorgssituasjon, er det derfor nødvendig å danne seg et helhetlig bilde av omsorgssituasjonen for å kunne hjelpe på best mulig måte. Barnet er en del av flere systemer, og barnets utvikling påvirkes av samspillet som skjer mellom disse systemene (Drugli, 2002). Psykologen Urie Bronfenbrenner utarbeidet en økologisk utviklingsmodell, for å beskrive hvordan alle systemene rundt barnet henger sammen og har betydning for barnets oppvekst. En enkeltdel kan derfor ikke forstås alene, da alle delene er avhengige av hverandre og gjensidig påvirker hverandre.

³ Fylkesnemdene for barnevern og sosiale saker er statlige domstollignende forvaltningsorganer, som blant annet fatter vedtak om omsorgsovertakelse eller akutt plassering av barn.

Bronfenbrenner delte systemene inn i fire nivåer; mikro-, meso-, ekso- og makrosystemet (Bø, 2000).

Mikrosystemet er et sted der barnet selv er til stede, gjør noe eller påvirkes av andre tilstedeværende og av ting. Det kan for eksempel være i familien eller barnehagen, der både relasjoner, sosialt samspill, aktiviteter og rolleutforming foregår. Et mesosystem vil si en forbindelse mellom to eller flere mikrosystemer som barnet deltar aktivt i, for eksempel samspillet mellom familien og barnehagen, noe som vil ha stor påvirkning på barnets liv. Et eksosystem vil si steder der barnet sjelden eller aldri er til stede, men hvor det likevel skjer hendelser som kan ha betydning for eller indirekte påvirker barnet (Bø, 2000). I denne sammenhengen kan barneverntjenesten være et eksempel på et eksosystem. Hvordan barneverntjenesten og barnehagen er organisert og i hvilken grad barnehagen opplever det meningsfullt å henvende seg til barnevernet, vil være av betydning for barnet når det gjelder hvorvidt det sendes bekymringsmelding ved mistanke om omsorgssvikt (Egge, 1991). Makrosystemet binder sammen alle systemene, og handler blant annet om kulturelle verdier, tradisjoner og ideologier man kan finne i et samfunn. Dette påvirker alt i vår samhandling og omgivelser, og kan for eksempel dreie seg om lovverk, politiske beslutninger eller massemedier. Det kan allikevel skje visse filtreringer. I en familie der barnet utsettes for omsorgssvikt, kan man for eksempel tenke seg hvordan foreldrene ”stenger av” og hindrer uønsket påvirkning fra makro når det gjelder verdier og holdninger overfor barn, eller lover om hva som er akseptabelt og ikke akseptabelt å utsette barn for (Bø, 2000).

All informasjon som barnevernet får fra ulike hold vedrørende et barn kan derfor være svært betydningsfullt for den helhetlige undersøkelsesmodellen barnevernet jobber etter. Barnevernet er den instansen som kan plukke sammen alle enkeltdelene og sette dem sammen til en helhet. Det er altså mye barnevernet kan vite, som barnehagene vil ha lite eller ingen innsikt i. Dette kan være grunnen til at de beslutningene som barnevernet fatter i noen tilfeller kan virke ubegripelige for dem som jobber nær barnet. Det kan være mye de ikke vet om familiens liv, men som barnevernet må legge vekt på i sine beslutninger (Drugli, 2002).

2.5 Rutiner og tverrfaglig samarbeid

Tverrfaglig samarbeid mellom barnehage og barnevern, vil si å arbeide sammen om en felles utfordring mot et felles definert mål. På denne måten kan instansene bli mer synlige for

hverandre, og bidra til større forståelse for og innsikt i hverandres arbeid. På denne måten kan de utfylle hverandre på en måte som kommer barnet og familien til gode (Drugli, 2002, Killén, 2007). For at barnevernet skal kunne danne seg et helhetsperspektiv av barnets omsorgssituasjon og ivareta det på best mulig måte slik de er forpliktet til, er de imidlertid avhengige av at barnehagen er i stand til å vurdere hvor grensene går for egen kompetanse og ansvar. En forutsetning for tverrfaglig samarbeid i denne sammenhengen er dermed at barnehagen trekker inn barnevernet når de er bekymret for et barns omsorgssituasjon, slik de er pliktige til jfr. Barnehageloven og Barnevernloven (Drugli, 2002, Glavin & Erdal, 2007). Ifølge Glavin & Erdal (2007) kan samkjøring av kunnskap og koordinering av informasjon i tverrfaglig samarbeid gjøre det lettere å fatte beslutninger og iverksette riktige tiltak raskere.

2.5.1 Beredskapsplan

Det er viktig at barnehagen har retningslinjer for hvordan personalet skal forholde seg dersom de blir bekymret for et barns omsorgssituasjon, for slik å kunne gjøre det som er til beste for barnet. Beredskapsplanen bør gi nyttig informasjon om organisering, viktige kontaktpersoner og utvetydig ansvarsfordeling innenfor personalgruppen dersom bekymringer eller krisesituasjoner oppstår. I slike tilfeller kreves det et handlekraftig personale som er i stand til å handle raskt og formålstjenlig, noe en beredskapsplan kan bidra til å sikre i slike tilfeller. Det er samtidig viktig at handlingene skjer på grunnlag av relevant faglig kunnskap og innsikt, samt ved å vise empati med alle involverte parter. Rutinene burde gjennomgås og drøftes jevnlig i personalgruppen, for å bevisstgjøre den enkelte om hva som er vedkommendes ansvar, og hvordan en skal forholde seg i ulike situasjoner (Sjøvik, 2007).

2.5.2 Taushetsplikt

I et formalisert og forpliktende samarbeid mellom fagfolk og instanser, vil det være behov for å kommunisere og å utveksle informasjon. Dette kan imidlertid gi noen utfordringer med tanke på de enkelte faggruppers taushetsplikt (Glavin & Erdal, 2007). Ansatte i barnehagen er pålagt en alminnelig taushetsplikt etter Forvaltningsloven⁴ §§ 13-13e, men har allikevel opplysningsplikt til barnevernet jfr. Barnehageloven § 22 som gir unntak fra taushetsplikten. Barnevernansatte er på sin side pålagt en strengere taushetsplikt enn det barnehagene er, noe som gjør at de ikke kan gi like mange opplysninger til barnehagene som det barnehagene kan

⁴ Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker – Fvl. (Forvaltningsloven) av 10.02.1967.

gi til dem (Norges Lover, 2011, Kjønstad, 2001). Taushetspliktbestemmelsene behøver allikevel ikke nødvendigvis å være til hinder for tverrfaglig samarbeid og utveksling av opplysninger mellom instansene. Samtykke fra foreldrene er et av de viktigste unntakene fra taushetsplikten (Glavin & Erdal, 2007). En har også mulighet til å drøfte saker anonymt uten at taushetsplikten blir utløst (Drugli, 2002).

2.6 Barnehagepersonalets forsvarsmekanismer

Det er ikke uvanlig å ta i bruk ulike forsvarsmekanismer når man står ovenfor situasjoner som oppleves som belastende, slik omsorgssviktssaker ofte gjør. Disse mekanismene kan både belaste og prege egne vurderinger, holdninger og handlinger på irrasjonelt vis (Killén, 2004). Forsvarsmekanismene kan for eksempel gjøre at man holder borte fra bevisstheten den kunnskapen eller erfaringen man har fra noe, for å beskytte seg selv eller for at verden ikke skal være slik man oppfatter den. Faren er at man dermed skaper et forvrent bilde av virkeligheten, og at man ikke får bearbeidet sterke følelsesmessige opplevelser (Skårderud, Haugsgjerd & Stänicke, 2010). I forbindelse med bekymring om omsorgssvikt, kan forsvarsmekanismene gjøre at barnet ikke får den hjelpen det har behov for. Jeg har i det følgende valgt å kort ta for meg de forsvarsmekanismene som jeg anser som mest aktuelle for barnehagepersonale å ta i bruk i forbindelse med bekymringer for barns omsorgssituasjon.

2.6.1 Overidentifisering med foreldrene eller barnet

Overidentifisering med foreldrene er en av de hyppigst anvendte forsvarsmekanismer som barnehagepersonale bruker for å beskytte seg i møte med omsorgssvikt. Noen synes det er vanskelig å ta innover seg at foreldre kan utsette barna sine for omsorgssvikt, og reagerer derfor med å overidentifisere seg med, eller ”pynte på” foreldrene så det skal bli lettere å tåle å se dem (Sagbakken & Aanderaa, 1993). Ved å tillegge foreldrene ens egne følelser, egenskaper og holdninger, kan man dermed se bort fra realitetene i omsorgssituasjonen og ved foreldrene som representerer store belastninger for barnet. Foreldrene blir altså tillagt flere ressurser med hensyn til videre utvikling og problemløsning enn det de har, samtidig som de fratras muligheten til å bestrebe seg på å gjøre nødvendige endringer for at barnets omsorgssituasjon skal bli god nok. Eksempler på overidentifisering med foreldre kan være tanker som ”de går gjennom en vanskelig prosess nå, men det ordner seg nok så snart hun får seg en ny jobb”, eller ”det kan umulig være sant at en mor ville gjøre noe sånt”. En slik

overvurdering av foreldrenes omsorgskompetanse kan få alvorlige konsekvenser for barna, dersom dette hindrer førskolelæreren i å skaffe barna hjelpen de har behov for (Killén, 2004).

Barns forutsetninger kan i noen tilfeller gjøre dem mer risikoutsatt. Barn med ulike funksjonsvansker kan for eksempel være i en mer utsatt posisjon i forhold til å bli utsatt for omsorgssvikt enn det andre barn er. Det kan være fordi de ikke har den samme evnen som andre barn til å gi uttrykk for det de opplever, eller fordi funksjonsvanskene deres stiller større krav til omsorgspersonene. Marginalt fungerende voksne som greit kan dekke behov hos barn flest, vil kanskje ikke strekke til overfor barn med særskilte behov (Kendall-Tackett et.al., 2005, ref. i Kvello, 2008). En overidentifisering med foreldrene vil i denne sammenhengen si å tilskrive den dårlige omsorgen til de vanskene barnet har, og man inngår en allianse med foreldrene mot barnet for å støtte dem i deres vanskelige omsorgsrolle. Noen vil også kunne tenke at barnet allerede har vansker og derfor får en dårlig utvikling fra før, og at en derfor ikke trenger å foreta seg noe. Felles for disse er at de ikke bygger på faktakunnskap, men vegring ut fra medynk og identifisering med foreldrene, og dermed nedtoning av barnets behov. Konsekvensen kan være at barnehagen ikke makter i tilstrekkelig grad å verne om disse risikoutsatte barna, og glemmer at barnevernloven er en rettighetslov som også omfatter barn med funksjonsvansker når omsorgen er mangelfull (Kvello, 2008).

Det er også noen som ”pynter på” barnet for å slippe å se hvordan barnet egentlig har det, samt slippe å ta innover seg det ansvaret man som fagperson har for å gjøre noe med det. På denne måten unngår man ubehagelige konfrontasjoner med foreldrene, samt kontakt med barnevernet. I stedet legges hele ansvaret over på foreldrene, samtidig som man underkjenner sin egen selvstendige betydning for barnet og muligheten man har til å gripe inn (Sagbakken & Aanderaa, 1993). En kan også overidentifisere seg med barnet ved å bli fordømmende overfor foreldrene, noe som heller ikke er særlig heldig i arbeidet med barnet, da barn som regel er lojale mot og glad i foreldrene sine uansett hvordan de blir behandlet (Drugli, 2002).

2.6.2 Benekting og bagatellisering

Benekting og bagatellisering kan skyldes at barnehagepersonalet ikke orker å ta barnets smerte innover seg. Benekting vil si at man nekter å ta innover seg at foreldrene kan utsette barnet sitt for omsorgssvikt, mens bagatellisering vil si å maksimere det positive samtidig som man minimaliserer det negative. På denne måten distanserer en seg fra, eller overser barnets sårbarhet, angst, lidelse og ensomhet for å beskytte seg selv fra å bli overveldet av andres

smerte, samt ansvaret som fører med dette (Cramer, 1998, Jetlund, 1990 ref. i Killén, 2004). Ved at problemet forenkles, står personalet i fare for å lage ”drømmeløsninger” for familien eller barnet som ikke står i forhold til de reelle behovene. Nært beslektet med slike ”drømmeløsninger” er problemforflytning (Killén, 2004).

2.6.3 Problemforflytning

Problemforflytning vil si at et avgrenset problem i en omfattende og kompleks situasjon blir definert som hovedproblemet, fordi det er lettere å gjøre noe med (Killén, 2004). Det kan for eksempel være at omsorgssvikten barnet utsettes for blant annet kommer til syne gjennom barnets plutselige ukonsentrerte atferd, noe som gjør at barnehagen velger å kontakte PPT i stedet for å melde fra til barnevernet, eller konfrontere foreldrene med deres bekymring om mulig omsorgssvikt. Omsorgssvikten blir på denne måten omdefinert til et (spesial)pedagogisk problem, og de ansatte i barnehagen sitter igjen med en følelse av å ”ha gjort noe” (Killén, 2004). Problemforflytning kan også være en forsvarsmekanisme hos foreldrene. Ved å begrunne manglende omsorg med dårlige boforhold eller dårlig økonomi, kan de og ansatte i barnehagen i fellesskap søke løsninger på problemet ved hjelp av andre instanser enn der det egentlig hører hjemme, nemlig hos barnevernet (Claussen, 2001).

2.6.4 Projisering av utilstrekkelighet

Arbeid med barn som utsettes for omsorgssvikt kan utfordre barnehageansatte både personlig og følelsesmessig, og mange kan oppleve en følelse av utilstrekkelighet. I stedet for å forholde seg til denne utilstrekkeligheten som en faglig utfordring, kan noen se på dette som et personlig nederlag (Killén, 2004). På denne måten kan følelsen av utilstrekkelighet i stedet overføres til barnets foreldre, eller til andre instanser som for eksempel barnevernet.

Resultatet kan dermed være at de tenker ”det er ingen vits i å melde, de gjør jo ingenting allikevel”. Denne strategien kan skyldes barnehagens tidligere dårlige erfaringer, en bevissthet om barnevernets manglende ressurser, eller en generell skepsis til barnevernet som følge av et eventuelt dårlig omdømme (Claussen, 2001).

2.6.5 Distansering og ansvarsfraskrivelse

Distansering og ansvarsfraskrivelse kan være forsvarsmekanismer barnehageansatte tar i bruk når de ikke orker å engasjere seg. Noen vil også skyve tanken om at barn kan være utsatt for

omsorgssvikt unna så lenge som mulig, da det oppleves ubegripelig og ubehagelig å ta innover seg. Det å oppdage omsorgssvikt kan være sjokkerende, og kan vekke sterke negative følelser som harme, protest og forferdelse i en, som man ønsker å distansere seg fra. Noen kan være redde for i det hele tatt å antyde at slikt skjer der de er, eller er redde for å ta feil. Dette kan hindre mange i å gå videre med sin bekymring, selv om man er pliktig til det og det vil være til barnets beste. Noen kan oppleve det som et stort ansvar å skulle håndtere barnets smerte, angst, hjelpeløshet og fortvilelse over at nære omsorgspersoner kan utsette dem for omsorgssvikt (Killén, 2004, Aasland, 2009). Dette kan igjen føre til en stor faglig og personlig usikkerhet hos førskolelæreren (Claussen, 2001).

2.7 God nok omsorg

Omsorgssvikt handler primært om at foreldre ikke er i stand til å tilfredsstille barnets fysiske eller psykologiske behov (Smith & Ulvund, 1999). Det vil sjelden være vanskelig å skille mellom god og svært dårlig omsorg, men i de såkalte ”gråsonesakene” kan dette være vanskelig. Det handler om saker der det er vanskelig å avgjøre om det er grunn til bekymring eller ikke, og hva som i så tilfelle burde gjøres (Backe-Hansen, 2004). For å ta en slik beslutning, er det viktig at dette gjøres på bakgrunn av hva forskning har vist at er viktig for barns utvikling, og ikke enkeltpersoners vurderinger av hva de anser som god nok omsorg. Det er også viktig at dette vurderes i forhold til hvert enkelt barns forutsetninger og behov (Kvello, 2008). Jeg vil i det følgende ta for meg Maslows teori om menneskers grunnleggende behov for å belyse noen av de faktorene som barn som utsettes for omsorgssvikt står i fare for å ikke få dekket.

2.7.1 Barns grunnleggende behov

Den amerikanske psykologen Abraham Maslow utviklet en pyramideformet modell for å illustrere sin teori om menneskets grunnleggende behov i et hierarkisk system. Han mente at det er visse behov som mennesket må få dekket eller tilfredsstilt, før man kan ”klatre oppover” i pyramiden hvor videre vekst og utvikling av personligheten finner sted. Det mest grunnleggende er ulike fysiologiske behov som må til for at livet skal kunne opprettholdes, slik som for eksempel mat, drikke og søvn. Neste nivå handler blant annet om trygghet, kjærlighet og kontakt med andre mennesker. På det tredje nivået finnes ulike sosiale motiver som selvhverdelse og sosial atferd. På toppen av behovspyramiden finnes aktivisering, behovet

for selvrealisering, det å være skapende og utforskende, samt tilegnelse av kunnskap. Her skal individet bruke sine muligheter for å realisere sine ønsker og mål, og på denne måten utvikle personligheten. Hovedprinsippet ved Maslows behovspyramide er altså å illustrere at jo lavere behovene befinner seg i systemet, desto viktigere og uunværlige er de for individets eksistens, og jo tidligere vil de tre frem i individets utvikling (Nybø, 1999). Manglende tilfredsstillelse av disse behovene vil altså ifølge Maslows teori kunne forklare problemene barna sliter med.

2.7.2 Foreldrenes omsorgskompetanse

Foreldre som har tilfredsstillende omsorgskompetanse har kunnskap om barns behov og gjør alt de kan for å tilfredsstille disse. Omsorgen barnet får vil således stå i forhold til de behovene som barnet signaliserer, og ikke i forhold til den voksnes behov. Det betyr ikke at foreldrene aldri vil oppleve å ha problemer med å se barna og tolke deres behov, da sensitiviteten kan variere i takt med både dagsform og livssituasjon. Barn er også ulike, og kan ha ulike behov og gi foreldrene ulike utfordringer. Det å være gode nok foreldre betyr altså ikke at man må være perfekte i sitt samspill med barna og i alt en gjør som forelder, men at en er fleksibel og i stand til å endre seg basert på barnets signaler, og at foreldrene bestreber seg på nettopp det å være gode foreldre. God nok omsorg vil derfor innebære at foreldre og barn jevnt over gleder seg i samspillet de har med hverandre (Killén, 2007).

God nok omsorg eller foreldreskap vil også si omsorgspersoner som kan gi barnet et godt grunnlag for utvikling som står i forhold til de ressurser og muligheter som barnet har i seg. Omsorgsgiver evner å se barnet og akseptere det som det er, engasjerer seg positivt følelsesmessig i og har empati med det, samt har realistiske forventninger til barnets mestring. Dette krever en viss sensitivitet hos omsorgsgiverne, det vil si evne til å oppfatte og tolke barnets signaler så nøyaktig som mulig, samt respondere raskt og adekvat på disse. Barnet må gis mulighet til å uttrykke ulike følelser, og foreldrene må gi rom for og vise forståelse for dette. I tillegg må foreldrene kunne sette grenser på en vennlig og fast måte etter barnets alder og modenhetsnivå. Dersom dette kombineres med de fysiske og følelsesmessige behovene i Maslows behovspyramide, har barnet gode forutsetninger for å føle seg elsket, trygg og forstått slik at det får en god utvikling (Killén, 2007).

3 Metode

I dette kapitlet vil jeg ta for meg metodedelen av oppgaven. Det vil si at jeg vil beskrive hvordan oppgaven har blitt til fra begynnelse til slutt, hvilke valg jeg har tatt og hvilke refleksjoner jeg har gjort meg underveis i prosessen. Jeg vil først ta for meg valg av metode og vitenskapsteoretisk grunnlag. Deretter vil jeg beskrive mitt utvalg av informanter, utarbeiding av intervjuguide, og gjennomføringen av intervjuene. Jeg vil også ta for meg de ulike trinnene i analysen og tolkningen av datamaterialet. Til slutt vil jeg drøfte kvaliteten i undersøkelsen, samt beskrive mine etiske refleksjoner underveis i prosessen.

I det følgende vil ordene informant, intervjuperson, pedagogisk leder og førskolelærer bli brukt om hverandre, uten at det ligger noen betydningsforskjell i dem.

3.1 Vitenskapsteoretisk grunnlag

Alle empiriske undersøkelser må ha en teoretisk referanseramme. Teori som ikke er empirisk underbygd kan lett bli spekulasjon, mens empiriske undersøkelser uten forankring i teori kan bli isolerte beskrivelser av enkeltfenomener, og har begrenset verdi. I samfunnsvitenskapelig forskning er det derfor et mål å integrere teori og empiri, noe som kan gjøres på flere måter. Ofte skilles det mellom induktive og deduktive tilnærminger. Deduktiv tilnærming vil si å gå fra teori til empiri, fra det generelle til det konkrete. Ved en induktiv tilnærming går man motsatt vei, fra empiri til teori – fra det konkrete til det generelle (Johannessen, Tufte & Kristoffersen, 2007). I min undersøkelse har jeg funnet det mest hensiktsmessig å kombinere induktiv og deduktiv tilnærming, noe som Grenness (2003) kaller for hypotetisk-deduktiv tilnærming. Jeg har altså både brukt forskningsresultatene mine (empiri) til teoribygging, og jeg har analysert og tolket det innsamlede datamaterialet med utgangspunkt i teorikapitlet.

3.1.1 Fenomenologi

Fenomenologi vil si læren om ”det som viser seg”. Det vil si tingene eller begivenhetene slik de ”viser seg” eller ”fremtoner” seg for oss, og umiddelbart oppfattes av sansene. Det å ha en fenomenologisk tilnærming i forskningssammenheng innebærer å utforske og beskrive mennesker og deres erfaringer med, og forståelse av, et fenomen. Forskeren streber etter å forstå meningen med et fenomen, en handling eller ytring, sett gjennom en gruppe

menneskers øyne (Johannessen et.al., 2007). I min undersøkelse har jeg latt meg inspirere av fenomenologien under innsamling og tolkning av data. Jeg har forsøkt å se og forstå verden gjennom informantens øyne, for slik å få innblikk i hvordan vedkommende opplever og forholder seg til denne. Ved å få innblikk i informantens tanker og refleksjoner omkring oppgavens tema, håpet jeg å få noen svar på hvilke vurderinger og valg som ligger til grunn når de beslutter å sende eller ikke sende bekymringsmelding til barnevernet. Jeg har således hatt en fenomenologisk tilnærming i min undersøkelse. Denne tilnærmingen har jeg for øvrig også forsøkt å ivareta under presentasjonen og drøftingen av resultatene, da jeg har benyttet sitater fra informantene i oppgaven. Dalen (2004) kaller en slik utdypende bruk av sitater for ”tykke beskrivelser”, noe som også kan bidra til å styrke validiteten i undersøkelsen.

3.1.2 Hermeneutikk

Hermeneutikk betyr ”læren om tolkning”, og danner et vitenskapsteoretisk fundament for den kvalitative forskningens sterke vekt på forståelse og fortolkning. Det sentrale i fortolkninger av tekster innen hermeneutikken, er å finne frem til en dypereliggende mening i et utsagn enn det som umiddelbart fremstår. Dette gjøres både ved å forstå den enkelte del i lys av helheten, samtidig som helheten bare kan forstås ut fra de enkelte delene. En slik kontinuerlig veksling mellom helhet og del, hvor forskerens forforståelse spiller en viktig rolle, må til for å oppnå en dypere forståelse. Dette kalles for den hermeneutiske sirkel, eller spiral (Dalen, 2004).

I min undersøkelse ønsket jeg å få tak i informantenes refleksjoner knyttet til deres vurderinger og valg av handlinger. Dette innebærer å få tak i og tolke meningen eller intensjonene bak handlingene, noe som tilsier at jeg også har en hermeneutisk tilnærming. Min forforståelse innebærer egne erfaringer, betraktningmåter, forventninger, verdier og holdninger (Befring, 2007). Dette vil blant annet være preget av min utdanning som barnevernpedagog, erfaringer knyttet til egne opplevelser i praksis, mitt nåværende studie i psykososiale vansker, samt kunnskap jeg har tilegnet meg gjennom teori og empiri i forkant av denne undersøkelsen. Dette har vært med på å prege alle ledd i forskningsprosessen.

3.2 Design og metode

I samfunnsvitenskapelig metodelitteratur skilles det mellom kvalitative og kvantitative forskningsmetoder. Hovedforskjellene mellom disse to tilnærmingene er kort beskrevet at

kvalitative metoder forholder seg til data i form av tekster og legger vekt på fortolkning av disse dataene, mens kvantitative metoder forholder seg til data i form av kategoriserte fenomener og legger vekt på opptelling, statistikk og utbredelse av fenomenene. Det er problemstillingen som vil være avgjørende for hvilken fremgangsmåte som er mest hensiktsmessig å bruke (Johannessen et.al., 2007).

3.2.1 Kvalitativ metode

Jeg har i mitt forskningsprosjekt valgt å bruke kvalitativ metode, nettopp fordi jeg anser metoden som mest tjenelig i forhold til oppgavens problemstilling. Dalen (2004) skriver at ”et overordnet mål for kvalitativ forskning er å utvikle forståelsen av fenomener knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet” (ibid, s.16). I mitt prosjekt vil dette innebære å få innblikk i pedagogiske lederes refleksjoner, valg og vurderinger knyttet til arbeidet med barn som vekker bekymring. Metoden vil gi meg anledning til å få en nær og direkte kontakt med informantene, som vil gjøre det mulig å utforske og få et grundig innblikk i den enkelte informants refleksjoner og erfaringer. Dette kan blant annet gjøres ved å oppmuntre informanten til å utdype og begrunne svarene sine underveis, noe som ikke ville vært mulig i en kvantitativ undersøkelse (Repstad, 2007). Ifølge Befring (2002) er det å innhente data fra ”den virkelige verden” i form av empiriske undersøkelser en mye brukt metode innen pedagogisk og spesialpedagogisk forskning.

3.2.2 Semi-strukturert intervju

Intervju er en svært anvendelig tilnærming innenfor kvalitativ metode. Intervjuet gir informanten anledning til å uttrykke og fortelle om sine opplevelser, erfaringer, oppfatninger og meninger med sine egne ord. På denne måten kan man søke å forstå og få innsikt i verden slik informanten ser den. Dette er en styrke ved intervjuet som tilnæringsmåte, da den gir mulighet til å fange opp variasjonen i informantenes oppfatninger om et tema, noe som igjen gir et bilde av en mangfoldig og kompleks menneskelig verden (Kvale, 1997).

Jeg har valgt å bruke intervju fordi det gir en slik unik mulighet til å skaffe fyldig og beskrivende informasjon om hvordan andre mennesker opplever ulike sider ved en situasjon. Jeg er ute etter å få innsikt i informantens egne refleksjoner, opplevelser og erfaringer, noe det kvalitative intervjuet er spesielt godt egnet til (Dalen, 2004). Jeg har derfor forsøkt å sette min forforståelse i parentes under selve intervjusituasjonen, for å ha en fenomenologisk

tilnærming der en er åpen for informantens opplevelser og synspunkter. For at informantenes stemme skal komme til uttrykk i masteroppgaven, har jeg valgt å trekke ut relevante sitater fra de transkriberte intervjuene og bruke disse i resultat- og drøftingskapittelet.

Det finnes flere former for intervju, hvorav semi-strukturert intervju er en av dem. Det vil si at det utarbeides en intervjuguide basert på forskningsspørsmålene undersøkelsen skal belyse. Intervjuguiden har en liste over temaer og spørsmål som skal gjennomgås i løpet av intervjuet, men spørsmålene og rekkefølgen på disse kan variere. Et semi-strukturert intervju er derfor en mellomting mellom standardisering og fleksibilitet (Johannessen et.al., 2007). Jeg har valgt å benytte semi-strukturert intervju i min undersøkelse. Jeg gav derfor informantene mulighet til å reflektere og resonnere fritt omkring egne tanker, erfaringer og synspunkter. Samtidig sikret intervjuguiden med forhåndsdefinerte kategorier og spørsmål at alle temaene ble belyst i løpet av intervjuet. Dette medførte at jeg fikk gode og utfyllende svar og beskrivelser med informantenes egne ord. I hvilken grad intervjuguiden ble fulgt kronologisk eller ikke, varierte fra intervju til intervju. I noen tilfeller var det å følge intervjuguidens spørsmål mer eller mindre kronologisk til hjelp for å holde intervjuet og samtalen i gang.

3.3 Utvalg

Bruk av kvalitativ metode tilsier at utvalget av informanter ikke kan være for stort, da både gjennomføringen og bearbeidingen av intervjuene er en tidkrevende prosess (Dalen, 2004). Jeg kom derfor frem til at fem eller seks informanter ville være et passende antall, men valgte seks til slutt i tilfelle det skulle skje noe uforutsett slik at en av informantene måtte trekke seg. I så tilfelle ville jeg hatt fem igjen, noe som jeg anså som et ideelt antall informanter.

3.3.1 Variasjon

Et mål ved kvalitativ metode er å forsøke å få så mye informasjon [data] om et begrenset antall personer [informanter] som mulig. Noen hevder at det bør gjennomføres intervjuer helt til forskeren ikke lenger får noen ny informasjon (Johannessen et.al., 2007). Min erfaring underveis i intervjuprosessen var at det kom fram ny informasjon som var relevant for oppgavens tema fra samtlige av intervjuene, men på grunn av den begrensede tiden jeg hadde til rådighet måtte jeg sette strek etter seks intervjuer. Jeg valgte derfor å tenke variasjon i utvalget. Dette gjorde jeg ved å velge informanter fra ulike barnehager, og barnehagene skulle

også ligge i ulike bydeler i Oslo. Bakgrunnen for dette valget, var at jeg antok at det kunne være ulik vektlegging av samarbeid med barnevernet, forskjellige rutiner og organisering, ulike prioriteringer med hensyn til fokus på temaet, forskjeller i kunnskapsnivå og opplæring av ansatte, samt at sted/bydel kunne være blant faktorene som hadde betydning for hvilke svar jeg ville få i intervjuene. Mitt utvalg består derfor av to barnehager fra typiske vestkant-bydeler, to fra indre by øst og vest, og to barnehager fra typiske østkant-bydeler i Oslo.

3.3.2 Kriteriebasert utvalg

Etter å ha valgt ut bydeler jeg ønsket å bruke i utvalget mitt, satte jeg noen kriterier for utvalget av informanter. Kriteriene har blitt satt fordi jeg tror disse kan gjøre at jeg får mye informasjon om temaet som undersøkes, slik at problemstillingen blir belyst på en god måte. Jeg har dermed et såkalt kriteriebasert utvalg (Gall, Gall & Borg, 2007).

I og med at jeg ønsker å finne ut hva som kan ligge til grunn for at barnehager beslutter å sende eller ikke sende bekymringsmelding til barnevernet, anså jeg det som mest hensiktsmessig å intervju pedagogiske ledere med førskolelærerutdanning. Selv om det gjerne er styrer som sender selve bekymringsmeldingen, valgte jeg pedagogiske ledere fordi de, i tillegg til sine administrative oppgaver, jobber tett med barna på avdelingen. På denne måten har de i større grad enn styrerne mulighet til å oppdage barn som vekker bekymring. Det er også pedagogisk leder som i første omgang må ta beslutningen om hvorvidt det foreligger grunnlag for å sende bekymringsmelding, før styrer orienteres om saken. Jeg ønsket også at informantene skulle ha samme grunnutdanning; førskolelærer, slik at de er sammenlignbare med henhold til spørsmålet om for eksempel utdanningen kan ha betydning i forhold til hvilke vurderinger som blir gjort. I tillegg var det et kriterium at førskolelærerne skulle ha eller ha hatt barn på avdelingen som vekker eller har vekket bekymring.

Jeg har valgt å benytte informanter og barnehager som jeg ikke har noen kjennskap eller tilknytning til fra før. På en side kunne muligens en direkte eller indirekte kjennskap gjort det lettere å rekruttere informanter, og lettere for dem å stille opp og åpne seg i selve intervjuet. På en annen side tenker jeg at deres kjennskap til meg kunne ha gjort dem mer tilbøyelige til å gi meg de svarene de tenker at jeg ville ha ønsket fra dem, kanskje ville de ha ”pyntet på sannheten”, holdt noe informasjon tilbake, eller det kunne ha oppstått lojalitetskonflikter. Jeg ønsket å unngå dette, slik at jeg skulle ha mulighet til å forske ukritisk i informantenes

uttalelser, uten å tenke på at vårt forhold til hverandre kunne ha farget svarene og slik forstyrret forskningen (Repstad, 2007).

3.3.3 Rekruttering av informanter

Det første jeg gjorde da informantene skulle rekrutteres, var å velge ut hvilke bydeler i Oslo jeg ønsket å bruke i utvalget. Deretter plukket jeg tilfeldig ut noen barnehager i de ulike bydelene, og ringte styrerne for å orientere dem om mitt forskningsprosjekt, samt høre om de var interesserte i å delta i undersøkelsen. På denne måten fikk jeg informasjon om de hadde pedagogiske ledere hos seg som tilfredsstilte mine kriterier, og som eventuelt ønsket å bli intervjuet. I denne tidkrevende rekrutteringsprosessen traff jeg styrere som var både ”døråpnere” og ”portvoktere”. Mens noen virket usikre eller ikke trodde de hadde noen som kunne være aktuelle, var andre svært behjelpelige og spurte sine pedagogiske ledere om de kunne tenke seg å delta. Flere av informantene snakket jeg med over telefon selv, mens andre ble rekruttert gjennom styreren i barnehagen.

Der jeg fikk positivt svar på at en pedagogisk leder ønsket å bli intervjuet, sendte jeg ut informasjonsskriv med samtykkeerklæring og frankert konvolutt per post. Fem av seks informanter returnerte denne slik som ønsket. Den siste informanten tok jeg kontakt med på nytt per telefon etter noen uker for å høre om interessen for å delta fortsatt var til stede siden jeg ikke hadde fått noen tilbakemelding. I dette tilfellet ga vedkommende uttrykk for at hun fortsatt ønsket å delta, og samtykkeerklæringen ble i stedet signert i forkant av intervjuet.

3.3.4 Kort om informantene i det endelige utvalget

Utvalget mitt består av seks informanter, hvorav fem er kvinner og én er mann. Tre av informantene er etnisk norske, en er norsk med asiatisk opprinnelse, og to er svenske. Alderen deres varierer fra 30 til 41 år. Alle informantene jobber i kommunale barnehager i Oslo, og har fra tre til 19 års arbeidserfaring i barnehage. Samtlige er utdannet førskolelærere, og har opplevd å være bekymret for et barns omsorgssituasjon. Jeg vil i det følgende gi en kort beskrivelse av informantene, som hver har blitt kodet og anonymisert med en bokstav.

Informant A:

Etnisk norsk kvinne på 33 år. Er utdannet førskolelærer, og har jobbet i barnehage i 11 år. I

disse årene har hun jobbet i samme stilling som pedagogisk leder. Jobber i en typisk østkant-bydel, og har egne barn.

Informant B:

Etnisk norsk kvinne på 36 år. Er utdannet førskolelærer, og har engelsk grunnfag i tillegg. Har jobbet i barnehage i syv år, hvorav samtlige er som pedagogisk leder. Har vært ansatt i sin nåværende stilling i seks år. Jobber i en typisk østkant-bydel, og har egne barn.

Informant C:

Norsk kvinne med asiatiske opprinnelse på 32 år. Er utdannet førskolelærer, og har ett år ekstra som gjør at hun kan jobbe i 1-4. klasse. Har jobbet i barnehage i åtte og et halvt år, alle årene som pedagogisk leder i samme stilling. Jobber i en barnehage i indre by, vest. Har ingen barn.

Informant D:

Svensk kvinne på 41 år. Utdannet førskolelærer, og har jobbet i barnehage i 19 år hvorav alle er som pedagogisk leder. Har vært ansatt i sin nåværende stilling i syv måneder. Jobber i en typisk vestkant-bydel, og har egne barn.

Informant E:

Etnisk norsk mann på 33 år. Utdannet førskolelærer. Har jobbet i barnehage i fire år, alle som pedagogisk leder i samme stilling. Jobber i en typisk vestkant-bydel, og har ingen barn.

Informant F:

Svensk kvinne på 30 år. Utdannet førskolelærer, og har jobbet i barnehage i tre år. Har jobbet som pedagogisk leder i to av disse, og har vært ansatt i sin nåværende stilling i snart ett år. Jobber i en barnehage i indre by, øst. Har ingen barn.

3.4 Intervjuguide

Intervjuguiden ble utarbeidet på bakgrunn av relevant faglitteratur, forskning og egne antakelser om hva som kan gjøre det utfordrende for førskolelærere å melde fra til barnevernet ved bekymring om omsorgssvikt. Jeg tok med andre ord i bruk noen fenomenologiske ”briller” for å forsøke å se verden fra informantenes øyne når spørsmålene og temaene i intervjuguiden skulle formuleres.

3.4.1 Kategorisering

Selv om svarene fra informantene ikke kan bearbejdes statistisk i kvalitative undersøkelser, er det allikevel et poeng å kunne sammenligne data fra ulike personer. Dette kan gjøres ved å lage forhåndsbestemte kategorier eller temaer som man ønsker å ta opp, som kan være en referanseramme for de spørsmålene som stilles til informantene (Repstad, 2007). Jeg valgte å utarbeide en intervjuguide med temaer og spørsmål jeg anser som aktuelle i forhold til oppgavens problemstilling, og som det derfor var ønskelig å gjennomgå i intervjuet. Intervjuguiden består av følgende syv kategorier eller temaer; begrepsavklaring og kunnskap om omsorgssvikt, kjennetegn som vekker bekymring om at det kan foreligge omsorgssvikt, rutiner og tverrfaglig samarbeid, opplevelse av meldeplikt, bekymringsmeldinger – å sende eller ikke sende, følelsesmessige utfordringer, samt tiltak som kan gjøre det lettere å sende bekymringsmeldinger til barnevernet.

3.4.2 Traktprinsippet

I utarbeidelsen av intervjuguiden benyttet jeg det såkalte ”traktprinsippet”. Det vil si å sørge for at de første spørsmålene som stilles i intervjuet er av en slik art at de får informanten til å føle seg vel og avslappet i situasjonen. I og med at det er i denne fasen relasjoner og tillit etableres, er det også viktig at spørsmålene ikke skremmer eller provoserer informanten. Temaene videre i intervjuet bør deretter ha en gradvis tilnærming til mer komplekse, personlige og sensitive spørsmål, før man mot slutten av intervjuet igjen bør stille mer følelsesmessig nøytrale spørsmål for å roe ned informanten og ikke overlate vedkommende i en negativ emosjonell tilstand (Repstad, 2007, Dalen, 2004, Johannessen et.al., 2007).

Jeg fulgte traktprinsippet i mine intervjuer, og innledet derfor med noen harmløse, men nødvendige opplysninger om informantens alder, utdanning og jobb. Jeg forsøkte også å være bevisst på rekkefølgen på temaene og spørsmålene videre i intervjuet, og avsluttet med følelsesmessig nøytrale spørsmål. I etterkant tok jeg meg tid til avsluttende kommentarer, spørsmål og tilbakemeldinger både om det overordnede temaet for intervjuet, men også om selve intervjusituasjonen i seg selv. Dette samsvarer med det Repstad (2007) skriver om at informanten burde gis en åpen invitasjon til å komme med tilleggsutsagn mot slutten av intervjuet, slik at vedkommende ikke forlater intervjuet med en følelse av å ha brent inne med noe som han/hun har lyst til å si eller kanskje ikke ble spurt om.

3.5 Gjennomføring av intervjuene

Samtlige intervjuer ble foretatt i den enkelte barnehage i arbeidstiden, og i rom der vi kunne sitte forholdsvis uforstyrret. Det korteste intervjuet varte i 37 minutter, mens det lengste varte i 1 time og 50 minutter etter informantens eget ønske. I de øvrige intervjuene passet jeg på å ikke overstige halvannen time slik som avtalt på forhånd med informantene. Hvert intervju varte i gjennomsnitt i 1 time og 18 minutter. Jeg startet hvert intervju med å informere førskolelærerne om meg og min bakgrunn, formålet ved undersøkelsen, diktafon og lydopptak, anonymisering av data og personopplysninger, frivillig samtykke, tid intervjuet ville ta, samt spurte informantene om de hadde noen spørsmål i tilknytning til intervjuet. Deretter fulgte jeg mer eller mindre intervjuguiden jeg hadde utarbeidet på forhånd.

3.5.1 Lydopptak

Jeg valgte å ta alle intervjuene opp på diktafon. Det er mange fordeler ved å bruke lydopptaker under forberedte, kvalitative studier. For det første kan man konsentrere seg fullt og helt om hva informanten sier og stille oppfølgingsspørsmål, fremfor å stresse med å måtte notere alt som sies underveis. For det andre får lydopptakeren med seg nøyaktig hva som sies og hvordan det sies (tonefall), slik at innholdet i intervjuet kan gjengis mest mulig korrekt senere. Det diktafonen imidlertid ikke får med seg er non-verbal atferd som gester og ansiktsuttrykk. Jeg hadde derfor en notatblokk tilgjengelig under intervjuene, der jeg kunne skrive eventuelle kommentarer til det som ble sagt ved behov. Noen påstår at lydopptaker vil kunne forstyrre og påvirke informantens utsagn. Andre igjen mener at lydopptakeren antakelig ikke vil gjøre så mye fra eller til, da intervjusituasjonen i seg selv gjerne er litt kunstig (Repstad, 2007). Jeg brukte en liten og diskret diktafon med sensitiv mikrofon. Den hadde også flere timers innspillingstid og lang batteritid, noe som gjorde at det ikke var nødvendig å avbryte midt i intervjuet. Min erfaring er at informantene ikke så ut til å bry seg om diktafonen. Jeg informerte om hensikten med denne i forkant av intervjuet, og et par av informantene fortalte at de selv benytter seg av diktafon som arbeidsverktøy i barnehagen.

3.5.2 Spørsmålsformuleringer

Ettersom jeg etter hvert ble godt kjent med intervjuguiden og følte meg mer kompetent i rollen som intervjuer, begynte jeg bevisst å stille noen av spørsmålene til informantene flere ganger, men formulert på en annen måte. Noen informanter svarte da ved å henvise til noe de

hadde sagt tidligere, mens andre svarte annerledes eller mer utfyllende når jeg stilte samme spørsmål fra ulike vinkler. Spørsmålene kunne altså avdekke ambivalens, i tillegg til at de kunne brukes som en kvalitetssikring for å oppklare eventuelle misforståelser. Dette viste seg å være spesielt hensiktsmessig i de tilfellene der man støtte på språklige utfordringer. I noen tilfeller valgte derfor de svenske informantene å gjenta spørsmålet slik de hadde oppfattet det omformulert til svensk, hvorpå jeg kunne bekrefte eller avkrefte at de hadde forstått det riktig.

3.5.3 Rollen som intervjuer

Det å bli en god intervjuer krever en viss erfaring. I et forskningsintervju skal man verken argumentere eller moralisere, da det er informantens opplevelser og meninger som skal stå i fokus. En må vise anerkjennelse overfor informanten, både ved måten det spørres og lyttes på. Det er også viktig å være en god lytter og vise at man har evne til å vise en genuin interesse for det informanten forteller, noe som vises gjennom nonverbal kommunikasjon og verbale kommentarer (Dalen, 2004). Jeg forsøkte å etterkomme disse kravene underveis i mine intervjuer så godt jeg kunne, og benyttet den kunnskapen jeg har fått gjennom forelesninger om kommunikasjon, intervjuing og samtalemetodikk. I tillegg tok jeg i bruk erfaringer jeg har fått gjennom praksis, kommunikasjonsseminar på barnevernstudiet, samt rollespilltreningen vi hadde i rådgivningsopplæringen på masterstudiet det første året.

Det er mye som kan sies om selve intervjusituasjonen, men jeg vil i denne sammenhengen spesielt trekke frem det å legge inn og ”tåle” pauser i intervjuet, til tross for at disse kan oppleves som ubehagelige dersom de varer for lenge. Pauser kan gi informantene tid og mulighet til å reflektere over spørsmålene som stilles, slik at de kan komme med utdypende svar. Selv om mine spørsmål var godt forberedte og formulert på bakgrunn av relevant teori og empiri, er det ingen selvfølge at informanten har reflektert over hva han/hun tenker eller mener om temaet som introduseres tidligere (Dalen, 2004). Dette fikk jeg bekreftet i noen av intervjuene, der informantene blant annet sa ”det var et godt spørsmål” og ”det har jeg faktisk ikke tenkt på før”. Det å gi informantene tid før jeg stilte oppfølgingsspørsmål, omformulerte eller stilte et nytt spørsmål, viste seg derfor i mange tilfeller å være en fordel, da det ”lille ekstra” av tid gjorde at informanten fortsatte å reflektere og resonnere videre. Ifølge Kvale (1997) er det også slik at man lærer å bli en god intervjuer gjennom å intervjuer. Jeg synes at jeg mestrer rollen som intervjuer bedre nå som alle intervjuene er gjennomført, enn det jeg gjorde under det første intervjuet, samtidig som jeg fortsatt har mye å lære.

3.5.4 En praktisk utfordring

Jeg opplevde en praktisk utfordring i forbindelse med gjennomføringen av ett av intervjuene, da det viste seg at informanten ikke hadde mer enn om lag en halvtime til rådighet på grunn av et annet møte. Dette skjedde på tross av at tid og dato for intervjuet ble valgt av informanten selv i god tid i forveien, samt at varigheten av intervjuet ble presisert både skriftlig og muntlig i forkant av intervjuet. Informanten hadde også min kontaktinformasjon, men tok ikke opp problemet før jeg møtte henne til avtalt intervju i barnehagen. Vi ble allikevel enige om å gjennomføre intervjuet som planlagt så langt det var mulig, og intervjuet varte derfor 38 minutter. I etterkant har jeg vurdert frem og tilbake om intervjuet kan sies å være fullverdig, og har kommet fram til at det er fullverdig nok til at jeg ønsker å bruke det. Jeg kjente på dette tidspunktet intervjuguiden godt, og fikk stilt spørsmålene jeg anså som mest relevante under hvert tema. Selv om selve intervjusituasjonen ble ganske stressende og svarene i større grad enn i de andre intervjuene bærer preg av å være korte og konsise, fikk jeg mye viktig informasjon fra informanten. Selv om jeg opplevde selve intervjusituasjonen som noe mislykket, vil jeg derfor si at det var et forholdsvis godt intervju tross alt, i og med at det kom fram betydningsfull og interessant informasjon og refleksjon som er relevant for oppgavens tema og problemstilling.

3.5.5 Informantene som intervjupersoner

Enkelte intervjupersoner kan synes å være bedre enn andre. Gode informanter karakteriseres som samarbeidsvillige og motiverte, de er veltalende, kunnskapsrike, ærlige og konsistente. De svarer konsist og presist på intervjuerens spørsmål, gir sammenhengende fremstillinger og motsier ikke seg selv hele tiden. De klarer å holde seg til intervjuemnet og sporer ikke av gang på gang. I tillegg kan de gi lange og gode beskrivelser av egne erfaringer (Kvale, 1997). Jeg opplevde at flere av mine informanter kan defineres som forholdsvis gode intervjupersoner, men jeg tenker at det ikke nødvendigvis alltid er slik at det er disse som gir den mest verdifulle innsikten i forskningsemnet. Selv om enkelte av informantene kunne oppleves som vanskeligere å intervjuer enn andre fordi de ikke var like ”selvgående” eller fordi de stadig resonerte seg videre fra det opprinnelige spørsmålet, betyr ikke det at de ikke bidrar med verdifull kunnskap og erfaringer. Det var derfor min oppgave og utfordring som intervjuer å motivere og hjelpe til med å tilrettelegge slik at informantene fikk formidlet sine refleksjoner og erfaringer, samt sørge for at de ga mest mulig informasjon av relevans for

problemstillingen. Da kan intervjuene, ifølge Kvale (1997), bli verdifulle nesten uansett hvem som intervjues.

3.6 Bearbeiding av datamaterialet

Jeg vil i det følgende ta for meg transkriberingsprosessen av intervjuene, analyse og tolkning av datamaterialet, samt kvaliteten i undersøkelsen.

3.6.1 Transkribering

Å transkribere vil si å ordrett skrive ned alt som ble sagt i intervjuet fra lydopptaket. På denne måten får man en korrekt gjengivelse av informantens utsagn. Transkriberingen kan også gjøre det lettere å strukturere datamaterialet, noe som i sin tur letter analysearbeidet (Kvale & Brinkmann, 2009). Jeg har valgt å bruke sitater fra intervjuene i presentasjonen og drøftingen av resultatene, for å ivareta det fenomenologiske perspektivet. Der jeg har brukt sitater fra de transkriberte intervjuene, har jeg gjerne skrevet hvilken informant som har kommet med uttalelsene i form av deres kodete bokstav. I noen tilfeller har jeg imidlertid valgt å utelate bokstaven, enten fordi flere informanter har sammenfallende svar, av praktiske årsaker, eller fordi jeg har vurdert det som etisk riktig. Det er innholdet i sitatet som er av interesse, og ikke nødvendigvis hvem av informantene det er som har kommet med uttalelsen.

Talespråk og skriftspråk

Forskjellene mellom talespråket fra lydopptaket og det skrevne språket i form av transkriberinger, kan by på praktiske og prinsipielle utfordringer. I transkriberingen blir samtalen mellom to mennesker abstrahert til skriftlig form, der kroppsspråk og stemmeleie går tapt i transkripsjonen. Det er også slik at talespråk og skriftspråk er forskjellig, og et velformulert muntlig uttrykk kan fremstå usammenhengende og gjentakende når det transkriberes direkte (Kvale & Brinkmann, 2009).

Jeg har valgt å transkribere intervjuene ordrett, inkludert alle sukk, nølinger, kremting, gjentakelser, pauser og lignende i teksten. Ved bruk av sitater i oppgaven har jeg derimot valgt å utelate dette, slik at setningene blir enklere å lese og dermed forstå innholdet i og helheten av. Det er også slik at setninger man kunne ha sagt muntlig, gjerne ville ha blitt uttrykt annerledes dersom de skulle formidles i skriftlig form. Jeg tenker derfor at dette også

handler om å vise respekt for informantene. Dette samsvarer med det Kvale (1997) skriver om, at det å bruke ubearbeidede direkte transkripsjoner av det muntlige språket kan gjøre at informantene fremstår som lite intellektuelle, eller at det kan medføre en uetisk stigmatisering av bestemte personer eller grupper (ibid). Der jeg har valgt å gjengi uttalelsene på en mer sammenhengende måte, har jeg imidlertid sørget for at meningsinnholdet ikke har blitt endret.

Språk og dialekter

Under transkriberingen har informantenes språk og dialekt blitt gjengitt ordrett. Det vil si at der informantene for eksempel har snakket svensk, har jeg også transkribert på svensk. Jeg har imidlertid valgt å gjengi alle sitater som brukes i oppgaven på bokmål, da det vil være vanskelig å gjengi en annen dialekt eller språk enn sitt morsmål helt korrekt. Ifølge Repstad (2007) kan det være vanskelig å ”yte en dialekt rettferdighet” i skriftlig form. Han nevner også faren ved at forskeren kan oppleves som nedlatende ved å gjengi sitater på dialekt, da man kan komme i skade for å la informantene stå fram som naive, eksotiske og festlige, mens de egentlig bare har brukt dagligspråket sitt (ibid.).

3.6.2 Analyse og tolkning

Kvalitative undersøkelser inneholder gjerne store mengder med ustrukturert datamateriale. Dette materialet må reduseres slik at det blir håndterlig å jobbe med, for deretter å kunne identifisere mønstre og finne ut hvordan innholdet skal formidles. Det finnes ingen fasit på hvordan dette skal gjøres i kvalitative forskningsopplegg, da det er mange forskjellige måter å analysere og drøfte kvalitative data på (Johannessen et.al., 2007).

Jeg opplevde at intervjuguiden med de forhåndsdefinerte temaene gjorde det lettere å kategorisere det innsamlede datamaterialet, og intervjuguiden danner derfor en del av grunnlaget for resultat-, analyse- og drøftingsdelen av oppgaven. Selve analysearbeidet kan ifølge Kvale & Brinkmann (2009) derfor sies å ha startet allerede under utarbeidelsen av intervjuguiden, og har vært med på å prege hele forskningsprosessen. Dataprogrammet NVivo har også vært til hjelp i kodings- og kategoriseringsarbeidet. Jeg har samtidig ansett det som overkommelig å gjøre mye av dette arbeidet manuelt ved hjelp av flere word-dokumenter, der jeg har trukket ut hva den enkelte informant har svart under de ulike kategoriene og spørsmålene, og sammenlignet disse svarene med hverandre.

Under transkriberingsarbeidet fikk jeg dannet meg et helhetsinntrykk av intervjuene, og når intervjuene skulle analyseres og tolkes gikk jeg tilbake til de enkelte temaer og utsagn for å forsøke å forstå og trekke ut meningen og betydningen i disse. Deretter så jeg igjen på helheten for å danne meg en oversikt, og for å se på delene i lys av helheten. Dette tenker jeg var viktig for å ikke ta delene ut av sammenheng, da man i et slikt tilfelle kunne ha tolket dem feil, noe jeg naturlig nok ville forsøke å unngå. Dette tilsier at jeg, som allerede nevnt, har hatt en hermeneutisk tilnærming under bearbeidingen og tolkningen av datamaterialet.

Noen av resultatene vil bli presentert på en beskrivende måte, uten egne tolkninger av det som sies. Dette kaller Befring (2007) for det deskriptive analysenivået. Andre steder vil jeg presentere min forståelse og tolkning av informantens begrunnelser for valg de har gjort, utsagn og egne opplevelser. Dette vil trolig også være påvirket av min forforståelse, og er det som kalles for det fortolkende analysenivået. Jeg har også knyttet resultatene opp mot teori som jeg anser som relevant i forhold til min problemstilling og som utgjør det teoretiske grunnlaget av oppgaven. Ved å studere det innsamlede materialet i lys av teoretisk kunnskap, har målet vært å få en bredere forståelse for informantens refleksjoner, vurderinger og valg. Dette kalles for det teoretiske analysenivået (ibid). Kvale & Brinkmann (2009) påpeker at en fare ved en slik teoretisk analyse kan være at jeg som forsker kun vektlegger de aspekter ved datamaterialet som samsvarer med mitt valg av teori. Ved en kombinasjon av induktiv og deduktiv tilnærming til stoffet, har jeg forsøkt å redusere denne trusselen. Jeg vil også trekke frem relevant forskning, for å se i hvilken grad mine resultater sammenfaller med andres funn.

3.6.3 Reliabilitet

Reliabilitet handler om hvor troverdige eller pålitelige mine funn er, og om en annen forsker ville ha fått de samme svarene fra informantene som det jeg har fått (Kvale & Brinkmann, 2009). Ifølge Johannessen et.al. (2007) vil dette være så å si umulig, da intervjueren i seg selv er et viktig instrument i kvalitativ forskning, der dennes kunnskap, erfaringsbakgrunn og personlighet vil påvirke forskningen. I tillegg vil både informanten og konteksten endre seg, noe som vanskeliggjør en etterprøving (ibid). Jeg har derfor forsøkt å styrke reliabiliteten i undersøkelsen ved å gi en åpen beskrivelse av min fremgangsmåte i forskningsprosessen.

Med tanke på at jeg som intervjuer mer eller mindre ubevisst kunne påvirke forskningen, valgte jeg å være åpen om min bakgrunn overfor informantene, selv om dette i sin tur kan ha påvirket svarene jeg fikk fra dem. Samtidig opplevde jeg ingen negative reaksjoner eller

skepsis fra informantene i tilknytning til dette. De fortalte åpent og ærlig om både positive og negative erfaringer, og gav eksempler på saker de følte de hadde håndtert bra og saker de hadde håndtert mindre bra. Jeg forsøkte samtidig å se bort fra min egen forforståelse, og strebet etter å forholde meg så nøytral som mulig til det informantene sa i intervjuene, noe jeg tenker har vært betydningsfullt med tanke på reliabiliteten i intervjuene.

3.6.4 Validitet

Dataene jeg har samlet inn i denne undersøkelsen kan ikke sies å være selve virkeligheten, men representasjoner av den. Et sentralt spørsmål er da hvor relevant eller godt resultatene representerer fenomenet som undersøkes, det vil si problemstillingen og formålet ved undersøkelsen (Johannessen et.al., 2007). Det handler også om i hvilken grad funnene i undersøkelsen lar seg bekrefte. Dette kalles validitet. Å validere vil derfor i forskningssammenheng si å kontrollere (Kvale & Brinkmann, 2009). Validitet må ikke oppfattes som noe absolutt, som om data er valide eller ikke, men er et kvalitetskrav som kan være tilnærmet oppfylt (Lund, 2002).

I faglitteraturen presenteres flere former for validitet. Maxwell (1992) deler inn i deskriptiv validitet, tolkningsvaliditet, teoretisk validitet, samt generaliserings- og evalueringsvaliditet. Jeg har av begrensningshensyn her valgt å konsentrere meg om deskriptiv validitet, det vil si spørsmålet om hvorvidt informasjonen i datainnsamlingen er korrekt (ibid). Jeg valgte å transkribere intervjuene fortløpende, mens jeg fortsatt hadde dem friskt i minne. I tillegg skrev jeg ned mine refleksjoner og observasjoner umiddelbart etter intervjuet. Jeg valgte også å gå gjennom lydopptaket og transkriberingene minst tre ganger for å forsikre meg om at jeg både hadde hørt og skrevet alt korrekt. Dette var en tidkrevende prosess, men jeg føler allikevel at min ”pirking” var verdt det. Spesielt tenker jeg at dette har betydning for validiteten i undersøkelsen i de intervjuene der informanten snakket svensk, da jeg ved å høre på opptaket flere ganger kunne forsikre meg om at jeg forstod og oppfattet ordene riktig. I selve intervjusituasjonen oppsummerte eller gjentok jeg det informanten hadde sagt dersom jeg var usikker på om jeg hadde forstått informanten rett. Dette ga informanten mulighet til å bekrefte, avkrefte, korrigere eller utdype svarene sine, noe som også styrker validiteten. Ingen av informantene fikk heller se intervjuguiden i forkant av intervjuet, noe jeg mener bidro til å sikre spontane og ærlige svar fordi ingen fikk mulighet til å forberede seg ved å lese relevant faglitteratur, undersøke melderutinene til barnehagen eller lignende på forhånd.

3.6.5 Generaliserbarhet

Hensikten med forskning er å bidra med mer kunnskap om det fenomenet som studeres. Ved kvantitative undersøkelser med representative utvalg, kan man i mange tilfeller generalisere resultatene fra undersøkelsen til å også gjelde for store deler av befolkningen. I kvalitative undersøkelser er slike statistiske generaliseringer derimot lite relevant, men er heller ikke hensikten med undersøkelsen (Dalen, 2004). Det betyr allikevel ikke at resultatene er uten verdi, da de i mange tilfeller vil kunne overføres til andre lignende situasjoner og sammenhenger (Johannessen et.al., 2007).

Undersøkelsen slik jeg har foretatt den, vil kun være én måte å gjennomføre den på. En kan derfor ikke forvente at undersøkelsen gir svar på noe annet enn hva mitt utvalg opplever med hensyn til det aktuelle temaet her og nå, ut fra den konteksten de er en del av. Mange av svarene viser seg imidlertid å være sammenfallende, noe som kan tyde på at spørsmålene har vært relevante og aktuelle for førskolelærerne. Intervjuguiden er utarbeidet på bakgrunn av relevant teori og empiri, og resultatene er på flere områder like med lignende studier. En kan derfor anta at resultatene fra min undersøkelse vil kunne ha en viss overføringsverdi til andre barnehager. Selv om svarene fra mitt utvalg av informanter ikke vil være representative for førskolelærerstanden som helhet, kan resultatene etter mitt syn allikevel kunne bidra til økt kunnskap om de beslutningene som tas i forbindelse med bekymringer om omsorgssvikt.

3.7 Etiske refleksjoner

Kvalitativ forskning kjennetegnes ved et nært forhold mellom forsker og informant, noe som stiller en del forskningsetiske krav til både forskeren og forskningsprosessen i sin helhet. Jeg har gjennom hele prosessen forsøkt å imøtekomme disse kravene og således ivareta personvernet på en god måte. Dette har jeg gjort ved å følge retningslinjene til den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap, juss og humaniora (NESH, 2006).

3.7.1 Tillatelser

Ifølge Personopplysningsloven⁵ utløses melde- eller konsesjonsplikt hvis prosjektet omfatter behandling av personopplysninger med elektroniske hjelpemidler og/eller det opprettes et manuelt personregister som inneholder sensitive personopplysninger, jfr. § 31. For

⁵ Lov om behandling av personopplysninger – Popplyl. (Personopplysningsloven) av 14.04.2000

universiteter og andre forskningsinstitusjoner er det opprettet et personvernombud for forskning ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS [NSD]. Meldepliktige prosjekter som gjennomføres ved disse institusjonene skal meldes til personvernombudet dersom det faller inn under Personopplysningslovens § 31 om meldeplikt (NSD, 2011, Norges Lover, 2011). Mitt prosjekt falt inn under denne lovbestemmelsen, da jeg skrev ned navn og kontaktinformasjon til informantene, samt tok opp intervjuene på diktafon. Jeg meldte derfor prosjektet til NSD, og ventet på tillatelse fra dem før jeg satte i gang selve datainnsamlingen.

3.7.2 Samtykke

Intervjuene kunne bare gjennomføres med informantenes frie samtykke, det vil si uten ytre press eller begrensninger av personlig handlefrihet. Den enkelte informant hadde til enhver tid rett til å avbryte sin deltakelse, uten å måtte redegjøre nærmere for grunnen til dette. Det ville heller ikke få noen negative konsekvenser for den som måtte ønske å avbryte, og alle data tilknyttet vedkommende skulle i et slikt tilfelle bli slettet umiddelbart (NESH, 2006). Jeg opplevde ikke at noen av informantene ønsket å trekke seg fra undersøkelsen. Dette kan ha sammenheng med at de på forhånd både muntlig og skriftlig fikk god informasjon om prosjektet og hva deres deltakelse ville innebære. Jeg fikk også informantenes skriftlige og muntlige samtykke til at de ønsket å delta i forkant av hvert av intervjuene.

3.7.3 Konfidensialitet

Informantene gjør seg selv til gjenstand for forskning gjennom intervjuene, og har derfor krav på at all informasjon som gis om personlige forhold blir behandlet konfidensielt. Det vil si at alle data, og spesielt personopplysninger, må anonymiseres og oppbevares på forsvarlig sted slik at informantene ikke kan identifiseres og datamateriale ikke komme på avveie (NESH, 2006). Jeg sørget for å informerte informantene om dette, slik at de skulle føle seg trygge på at alt som ble sagt i intervjuene ville bli behandlet fortrolig, samt anonymisert slik at det ikke skulle kunne føres tilbake til den enkelte førskolelærer eller barnehage. I tillegg informerte jeg om dato for sletting av personidentifiserbare data og lydopptak allerede i informasjonsskrivet. Diktafonen og informantenes samtykkeskjema med navn og kontaktinformasjon har blitt oppbevart på forsvarlig sted, og atskilt fra andre notater tilknyttet studien. Intervjuene har blitt transkribert av meg og anonymisert fortløpende.

3.7.4 Anonymitet

Jeg gjorde det klart for informantene både skriftlig og muntlig at det ikke ville være aktuelt å innhente personidentifiserbare data, det vil si informasjon som kunne identifisere det enkelte barn eller deres foreldre. Jeg sa derfor til informantene at jeg ikke var ute etter å vite navn eller lignende på barnet når jeg spurte etter deres erfaringer, men at barna i stedet kunne presenteres i anonymisert form ved å bruke kjønn eller alder. Dette ble etterfulgt av alle informantene, unntatt én som brukte navn på både barn og ansatte. Om dette var ekte eller fiktive navn vites ikke, men jeg valgte av anonymitetshensyn for sikkerhets skyld å fjerne navnene der jeg har brukt sitatene i oppgaven. I noen tilfeller har jeg av anonymitetshensyn også valgt å unngå å bruke deler av eksemplene enkelte av førskolelærerne presenterte.

3.7.5 Etske utfordringer

Etikk dreier seg om prinsipper, regler og retningslinjer for vurdering av om handlinger er riktige eller gale. Alt som får konsekvenser for andre mennesker må bedømmes ut fra etiske standarder, og måtene vi mennesker direkte eller indirekte påvirker hverandre på reiser derfor også etiske spørsmål. I forskningssammenheng oppstår det etiske problemstillinger når forskeren direkte berører mennesker, og da spesielt i forbindelse med datainnsamlingen, men også ved presentasjonen og tolkningen av datamaterialet (Johannessen et.al., 2007).

Debriefing etter intervjuene

På slutten av hvert intervju valgte jeg å sette av ekstra tid til avsluttende kommentarer, oppklaringer, utdypinger og spørsmål, samt mulighet for debriefing. En av informantene viste seg å ha særlig behov for dette, da hun slet med dårlig samvittighet og følte at hun hadde sviktet som fagperson i et tilfelle der et barn ble utsatt for omsorgssvikt. Det å snakke om episoden var noe hun i forkant av intervjuet gav uttrykk for at hun hadde sett frem til å ”endelig få mulighet til å gjøre”, som hun selv sa, men det førte også til at det var behov for en debriefing i etterkant. Jeg tolket det dit hen at informanten følte seg lettet over å kunne dele sin opplevelse med noen utenforstående som kunne anerkjenne hennes opplevelser.

Egne synspunkter

I etterkant av intervjuet med førskolelæreren som jeg fortalte om i forrige avsnitt, opplevde jeg en faglig og samtidig etisk utfordring som intervjuer. Informanten fortalte at hun nå i

ettertid mener at hun burde ha sendt bekymringsmelding i et tilfelle der hun ikke gjorde dette, og at hun angrer veldig på det valget som ble tatt. Etter å ha snakket sammen om dette en god stund, spurte førskolelæreren meg plutselig om hva jeg ville ha gjort dersom jeg hadde vært i hennes sted. Spørsmålet kom uventet og overraskende på meg, og krevde at jeg holdt hodet kaldt og gav informanten et ærlig men samtidig anerkjennende svar. Jeg svarte at det er veldig vanskelig for meg å si hva jeg ville ha gjort, i og med at jeg ikke hadde opplevd situasjonen selv. Kanskje ville jeg ha gjort det samme som henne, og kanskje ville jeg ikke ha gjort det. Jeg sa også at jeg syntes det hørtes ut som en vanskelig situasjon å være i, og at det er mye lettere for meg å si i ettertid hva som ville vært riktig å gjøre nettopp fordi førskolelæreren fortalte meg hva hun gjorde og hvilke konsekvenser det fikk. Informanten så ut til å godta dette svaret, og begynte deretter å stille spørsmål om hva jeg trodde at barnevernet ville ha tenkt om saken dersom hun hadde sendt en bekymringsmelding. Jeg ble på denne måten også utfordret til å se situasjonen og svare ut fra et barnevernfaglig perspektiv.

Tolkninger

Det å skulle formidle og tolke informantenes uttalelser innebærer et etisk ansvar. Underveis i analyseprosessen, har jeg derfor fortløpende vurdert i hvilken grad det vil være riktig av meg å tillegge informantenes uttalelser en bestemt hensikt eller mening. Informasjonen som kom frem av intervjuene sier jo også noe om informantene som enkeltindivider, og om barnehagen som institusjon (Kvale & Brinkmann, 2009). For å forsøke å ivareta mitt forskningsetiske ansvar gjennom innsamling og bearbeiding av datamaterialet, valgte jeg å sette meg inn i informantens sted med jevne mellomrom. I og med at min forforståelse påvirker mine tolkninger, har det derfor vært til hjelp å forsøke å se de samme tolkningene fra informantens perspektiv. På denne måten kunne jeg finne ut om tolkningene muligens kunne oppleves støtende, krenkende eller lignende. Samtidig tenker jeg at man må finne en balansegang mellom det å vise respekt og empati for informanten, og det å være ærlig i tolkningene som gjøres. Det vil si å tørre å påpeke dersom det er noe man for eksempel vil karakterisere som ansvarsfraskrivelse fra førskolelærerens side.

3.8 Kritisk blick på egen forskning

Denne masteroppgaven kan på mange måter sees på som et svennestykke. Dette er første gangen jeg har inntatt en forskerrolle, hvor jeg har gått ut i ”den virkelige verden” for å

systematisk samle inn data knyttet til et tema jeg har ønsket å finne ut noe mer om. Samtidig har jeg fått anledning til å fordype meg i relevant teori om temaet, og dette har til sammen resultert i en masteroppgave. Jeg har i løpet av dette arbeidet lært mye om hva en forskerrolle kan innebære, samtidig som jeg fortsatt er ganske uerfaren i rollen og er langt fra utlært. Jeg vil i det følgende trekke frem tre av faktorene som jeg i ettertid ser at kan være gjenstand for kritikk, eller som med fordel kunne ha vært gjort annerledes.

Mitt utvalg av informanter har vært styrende for resultatene i undersøkelsen. Av forskningsetiske hensyn kreves det et frivillig samtykke, noe som kan ha gjort at jeg har fått informanter som er spesielt opptatt av temaet, og som derfor er mer bevisste sin praksis enn det andre kanskje er. Deres gjenkalling av hvordan de håndterte bekymringen eller mistanken om omsorgssvikt, kan også være farget av erfaringer og kunnskaper de har tilegnet seg i ettertid, noe som derfor kan være en mulig feilkilde. På en annen side har informantene både beskrevet sine riktige beslutninger, sin usikkerhet og sine feilgrep, noe som kan tyde på at svarene er forholdsvis troverdige. Likeså det at resultatene i stor grad er sammenfallende hos flere av informantene og fra andre lignende undersøkelser.

For å være forberedt til intervjuene i større grad, kunne jeg ha gjennomført et såkalt prøveintervju, noe Dalen (2004) hevder er vanlig å gjøre i forkant av et kvalitativt intervju. Jeg gjorde ikke dette på grunn av mangel på tid før det første intervjuet, men ser at dette er noe jeg med fordel kunne ha tatt meg tid til, og heller utsatt det første intervjuet noe.

En ulempe ved bruk av kvalitativ metode er at svarene fra de seks informantene ikke kan generaliseres til å gjelde førskolelærerstanden som helhet. Dersom jeg hadde hatt lengre tid til rådighet, ville en kombinasjon av kvalitativ og kvantitativ metode derfor vært et hensiktsmessig alternativ. En spørreundersøkelse med påfølgende dybdeintervju (metodetriangulering) med et tilfeldig utvalg av pedagogiske ledere, ville gitt en mer utfyllende informasjon om forskningsspørsmålet, da svarene fra dybdeintervjuene kunne ha blitt sammenlignet med svarene fra spørreundersøkelsen. Det kunne også vært interessant å intervju ansatte i barneverntjenesten, for å undersøke deres perspektiver på saken.

4 Resultater, analyse og drøfting

I dette kapittelet vil jeg presentere resultatene fra min undersøkelse, samt analysere, tolke og drøfte disse opp mot relevant teori og empiri.

Etter å ha gjennomgått det innsamlede datamaterialet flere ganger, har jeg av oversiktshensyn funnet det mest hensiktsmessig å dele kapittelet inn i to hoveddeler; kunnskap og praksis. Kunnskap vil i hovedsak dreie seg om informantenes forståelse av hva omsorgssvikt er og hvordan det kan oppdages, kjennskap til barneverntjenesten, samt hvilket ansvar de som fagpersoner har i møte med omsorgssvikt. Kunnskapen vil kunne ha betydning for hvilke handlinger som gjøres i praksis, noe som igjen danner grunnlaget for hvordan barn i en vanskelig livssituasjon blir møtt og tatt hånd om av personalet i barnehagen. En annen faktor av betydning for valget av todelingen av kapittelet, er at jeg ser det som interessant å vurdere sammenhengen mellom informantenes svar knyttet til kunnskap og til praksis.

Selv om jeg har valgt å presentere teori/kunnskap og praksis hver for seg, betyr det imidlertid ikke at det finnes noen klare skiller mellom disse hoveddelene, da de også vil kunne overlappe og gå i hverandre. Jeg skal forsøke å tydeliggjøre hoveddelene og kategoriene under hver av disse i en skjematisk oversikt, som kommer til å danne utgangspunktet for analysen og drøftingen av forskningsresultatene i dette kapittelet.

KUNNSKAP	PRAKSIS
Forståelse av begrepene "omsorgssvikt" og "barn som vekker bekymring"	Barnehagen som meldingsinstans
Kunnskap om ulike kjennetegn som kan vekke bekymring	Tverrfaglig samarbeid
Forutsetninger for å vurdere omsorgssvikt	Foreldresamarbeid
Kjennskap til og kunnskap om barnevernet	Følelsesmessige utfordringer
Kjennskap til og tolkning av lovverk	Beslutningsprosessen – å sende bekymringsmelding
Instansenes forventninger til hverandre	Beslutningsprosessen – å ikke sende bekymringsmelding
Forebyggende arbeid	Tiltak som kan gjøre det lettere å melde bekymring til barnevernet

Oversikt 1) Viser hvilke hoveddeler og kategorier drøftingen av forskningsresultatene bygger på.

Hoveddelene og kategoriene i oversikt 1 vil altså danne grunnlaget for å besvare min problemstilling: **"Hvilke refleksjoner, valg og vurderinger ligger til grunn når**

barnehagen beslutter å sende eller ikke sende bekymringsmelding til

barneverntjenesten?”. Kapitlets oppbygging vil følge kategoriene i oversikt 1, der resultatene blir presentert, analysert, tolket og drøftet fortløpende. Informantenes utsagn vil bli vektlagt i form av sitater, for å ivareta en fenomenologisk tilnærming. For å få frem bredden og variasjonen i datamaterialet vil jeg presentere sitater som belyser innhold som ble fremhevet av flere og som dermed reflekterer tyngden i materialet, samt sitater som representerer motsetninger. Noen sitater vil bli drøftet enkeltvis, mens andre vil bli drøftet samlet til slutt.

4.1 Kunnskap i møte med barn som vekker bekymring

I det følgende vil jeg ta for meg de syv kategoriene jeg presenterte under hoveddelen kunnskap i oversikt 1, og bruke disse for å analysere og drøfte resultatene fra undersøkelsen. Kategoriene omhandler forståelse av begrepet omsorgssvikt, kjennetegn som vekker bekymring, forutsetninger for å vurdere omsorgssvikt, kjennskap til barnevernet og tolkning av lovverk, instansenes forventninger til hverandre, samt forebyggende arbeid. Oversikten nedenfor viser disse kategoriene, og underkategorier av dem:

KUNNSKAP	
Forståelse av begrepene ”omsorgssvikt” og ”barn som vekker bekymring”	- Snever forståelse - Vid forståelse
Kunnskap om ulike kjennetegn som kan vekke bekymring	- Kjennetegn ved barnet - Kjennetegn ved barn-barn-samspillet - Kjennetegn ved voksen-barn-samspillet - Kjennetegn ved foreldre-barn-samspillet - Kjennetegn ved foreldrene
Forutsetninger for å vurdere omsorgssvikt	- Utdanning og kurs - Erfaringsmessig kompetanse
Kjennskap til og kunnskap om barnevernet	- Barnevernets ansvar og oppgaver - Barnevernets arbeidsmetoder
Kjennskap til og tolkning av lovverk	- Melde- og opplysningsplikt til barnevernet - Taushetsplikt
Instansenes forventninger til hverandre	- Barnehagens forventninger til barnevernet - Barnevernets forventninger til barnehagene
Forebyggende arbeid	- Alle barn - Barn i en sårbar livssituasjon

Oversikt 2) Viser kategorier og underkategorier til hoveddelen kunnskap.

Enkelte av underkategoriene vil av praktiske årsaker bli presentert samlet.

4.1.1 Forståelse av begrepene ”omsorgssvikt” og ”barn som vekker bekymring”

Svarene informantene gir når de blir spurt om hvordan de definerer begrepene ”barn som vekker bekymring” og ”omsorgssvikt” viser seg å være lite entydige. Noen gir en snever beskrivelse av begrepene, mens andre har mer diffuse eller vide forklaringer på dem.

Når det gjelder ”barn som vekker bekymring”, sier informant B og A følgende:

”Hva skal en si? Du merker det... Altså, det er veldig vanskelig å sette fingeren på, men du har jo de som man tenker er normalbarnet. Da har du liksom grensa, der noen er i den øvre grensa og noen i den nedre grensa. Og de som er utenfor grensa, da ringer det noen alarmklokker i hodet, og så begynner en å undre hva som er årsaken”.

”Det første jeg tenker er egentlig tilknytningsvansker. Det er noe med samhandlingen som man reagerer på [...]. Og så er det selvfølgelig sånne praktiske ting, altså klær, mat, stell og basale behov, hvis vi ser at de ikke er dekket”.

Informantenes svar kan tyde på at de synes det er vanskelig å gi en klar definisjon av hvilke barn som vekker bekymring. Noen tar i bruk sin kunnskap og kompetanse om normalutvikling hos barn, og bruker dette som utgangspunkt når de skal vurdere hva som er avvikende. Andre tar i bruk kunnskap om tilknytning og barns grunnleggende behov. Det samme gjenspeiler seg i informantenes svar på hvordan de definerer begrepet ”omsorgssvikt”.

Informant A og informant D sier:

”Da tenker jeg nok igjen på det her med tilknytning og basale behov, men også foreldre som ruser seg”.

”Alle ting i et barns miljø som gjør at de ikke får det de behøver for å utvikle seg. Brist på samspill og de grunnleggende behovene som mat, klær, beskyttelse og søvn”.

To av informantene gir mer vide og diffuse svar. Informant E:

”Omsorgssvikt er svikt fra de nære omsorgspersonene til barnet, det være seg mor, far, stemor, stefar eller oss som jobber i barnehagen. Vi er jo også omsorgspersoner, for det er mange barn som sikkert er i barnehagen 60-80 % av timene de er våkne. Så svikt fra de barna omgås hver dag eller veldig ofte, da”.

På spørsmål om hva denne svikten innebærer, nevner informanten foreldre som ikke evner å ta vare på barnet sitt ved at dem blir overlatt til seg selv uten tilsyn, barn som ikke blir vasket

eller får rene klær, som ikke får mat, barn som blir ignorert og foreldre som stadig setter seg selv og sine behov foran barnets behov. Informant F sier følgende om omsorgssvikt:

”Det er noe som bekymrer meg. Når magesfølelsen ikke er den rette. Det behøver ikke å være noe jeg ser, men som jeg kjenner at er feil”.

Informantene trekker her frem kompleksiteten i forbindelse med omsorgssvikt, da dette er et begrep som omfatter mye og som derfor kan være vanskelig å definere. Det dreier seg imidlertid om en svikt fra barnets nære omsorgspersoner, en svikt som kan komme til uttrykk på flere måter. Det kan være rusmisbruk, eller vanskjøtsel og mangel på dekking av barns grunnleggende behov, slik Maslow beskriver i sin behovspyramide. Det nevnes også ulike former for psykisk omsorgssvikt. Det som utløser bekymring må ikke nødvendigvis være synlig, men kan merkes i form av en vond magesfølelse. Selv om informantene nevner ulike eksempler på faktorer som kan kategoriseres innenfor de fire hovedkategoriene av omsorgssvikt som blant annet Killén (2004) opererer med, er det ingen som selv tar i bruk begrepene vanskjøtsel, psykiske-, fysiske- eller seksuelle overgrep. De to sistnevnte blir imidlertid nevnt av noen informanter senere i intervjuene.

4.1.2 Kunnskap om ulike kjennetegn som kan vekke bekymring

Det kan være mange årsaker til at man blir bekymret for et barn. Noen ganger kan barnet sende ut signaler selv på at de ikke har det bra, mens andre ganger kan samspillet med andre barn, voksne eller foreldre vekke bekymring. Det kan også være noe ved foreldrene som man reagerer på (Drugli, 2002). Jeg vil her presentere informantenes beskrivelser av hvilke kjennetegn som vekker bekymring hos dem med tanke på omsorgssvikt.

Kjennetegn ved barnet

Når det gjelder kjennetegn ved barnet som vekker bekymring om omsorgssvikt, nevner informantene både ytre fysiske kjennetegn og indre, mer usynlige faktorer. De sistnevnte kan for eksempel være forsiktige og tilbaketrukkne barn som ikke sier så mye om hvordan de har det, ifølge informant E. En annen informant trekker frem barnets sinnsstemning som mulig grunn til bekymring:

”Når jeg kjenner at dem ikke er barn, på en måte. Det er noen ting som gjør at de ikke tør å slippe ut barnet i seg, de er tunge og dystre”.

Videre trekker informantene frem barn som har en tendens til å være overfølsomme, som overreagerer, eller som mangler empati og ser ut til å fryde seg over å gjøre andre barn vondt. Det kan også være bekymringsfullt dersom barnet stadig søker oppmerksomhet fra voksne, og synes negativ oppmerksomhet er vel så bra som positiv oppmerksomhet. Informant F nevner barn som plutselig endrer atferdsmønster og blir veldig utagerende, eller som går fra å være veldig aktiv til å bli stille og tilbaketrukne som bekymringsfullt.

Informant D forteller at hun bekymrer seg for jenter som inntar en voksen-rolle der de hele tiden skal styre og stelle mye, og som oppfører seg mer som en venninne overfor mor enn som en datter. Mor sier at hun trenger sin datter, mens barnet på sin side ikke gir uttrykk for det samme avhengighetsforholdet til moren. Informanten forteller om ei jente som ser på TV-program, leser aviser og prater med foreldrene om penger, regninger og handling, i tillegg til at hun stadig gir komplimenter og flørter. Informanten sier videre:

”Hun har den rollen hele tiden at hun skal være voksen, og at alle voksne rundt henne skal si at hun er så moden og flink [...] Hun har innblikk i hele voksenverdenen, så hun er jeg bekymret for hvordan det skal gå med i fremtiden. Jeg er bekymret for at de ikke skal forstå at det er de som har sviket henne fordi hun ikke har fått være barn. Hun vet ikke hva det å være barn er”.

Informanten gir her et eksempel på typiske kjennetegn hos barn som utsettes for det Killén (2004) kaller for følelsesmessig vanskjøtsel eller psykiske overgrep, der barnet av ulike grunner påtar seg eller blir påtvunget et ansvar og en innsikt i noe som barnet ikke alder- eller modenhetsmessig er klar for.

Når det gjelder ytre og mer synlige fysiske kjennetegn ved barnet som kan vekke bekymring, nevnes barn som er skitne og illeluktende på grunn av dårlig personlig hygiene, dårlig tannhygiene og barn som stadig har bleieutslett. Det kan også være barn som ikke har med matpakke, eller som får for lite eller for mye mat. Manglende eller ødelagte klær, samt klær som stadig er i feil størrelse nevnes også som bekymringsfullt. Dette kan ifølge Killén (2004) være synlige og typiske tegn på vanskjøtsel. Noen informanter nevner også blåmerker og andre synlige tegn på fysiske overgrep, eller at barnet utviser seksualisert atferd eller snakker om temaer som det ikke er naturlig for barnet å verken snakke eller ha kunnskap om. Informantene gir uttrykk for at det er disse fysiske og synlige tegnene som er lettest å oppdage, og dermed melde bekymring til barnevernet om. Psykiske overgrep er derimot vanskeligere å få ordentlig tak i og kan komme til uttrykk på mer diffuse måter. Selv om dette også gjør informantene bekymret, gjør det dem altså mer usikre på om det er grunn nok til å

melde til barnevernet. Dette samsvarer med det Killén (2004) påpeker, samtidig som psykiske overgrep lettere oppdages dersom de opptrer sammen med fysisk vanskjøtsel eller fysisk mishandling (ibid).

Kjennetegn ved barn-barn-samspillet

Tre av informantene trekker frem barn som viser seksualisert atferd i lek, eller barn som viser en flørtete oppførsel som bekymringsfullt i samspillet mellom barn. Dette er ifølge Aasland (2009) og Killén (2004) typiske kjennetegn hos barn som utsettes for seksuelle overgrep. Informant A nevner innagerende eller utagerende atferd i samspillet som bekymringsfullt:

”Barn som viser mye aggresjon og sinne, eller som er veldig inneslutta og helt forsvarsløse for å si det sånn, da. Det er noen som nærmest finner seg i alt, og lar andre overkjøre og trække på seg uten å prøve å ta igjen eller komme seg unna”.

Informant C trekker frem manglende sosial kompetanse, barn som har problemer med komme inn i leken, samt vansker med å danne vennskap og sosiale relasjoner med andre barn som bekymringsfullt. Hun nevner også barn som stadig har konsentrasjonsproblemer. Dette kan være typiske eksempler på barn som er mest vant til å omgås voksne, som av ulike grunner lever isolert, eller som på grunn av livssituasjonen har mye å tenke på (Killén, 2004).

Informant D nevner barns lek, og spesielt rollelek, som en faktor ved barn-til-barn-samspillet som gir gode muligheter for å oppdage barn som vekker bekymring, og sier:

”Dersom barna leker mamma-pappa-barn, og det barnet leker at det er mamma eller at det er pappa, så hører man jo hva de har for referanseramme, altså hvordan de leker mamma og pappa”.

Dette sitatet tenker jeg at sier noe om viktigheten av å legge til rette for fri lek i barnehagen, da dette gir barna mulighet til å fritt uttrykke seg på ulike måter. Dette gir dermed barnehagen en unik mulighet til å oppdage atferd og uttalelser som kan vekke bekymring vedrørende barnets omsorgssituasjon. Rollelek nevnes også av Killén (2007) som en god mulighet til å finne ut hvordan barnet oppfatter og har lært at foreldrerollen skal utføres.

Kjennetegn ved voksen-barn-samspillet

Når det gjelder kjennetegn ved voksen-barn-samspillet som kan vekke bekymring, trekker informant A frem barn som er veldig tillitsfulle til alle voksne som bekymringsfullt, og sier:

”De ungene som er veldig åpne og tillitsfulle til alle voksne. Når vi går på tur og møter fremmede menn med hund, for eksempel, og barnet er veldig sånn... vil liksom bli med han hjem og sånt. Det er veldig rart”.

Informanten gir også et eksempel på det motsatte, der barnet trekker seg unna og viser sterk frykt for voksne:

”Frykt for voksne, altså det er noen som blir kjemperedde hvis noen hever en stemme og reagerer veldig med frykt ved irettesettelser, for eksempel”.

Informantens uttalelser er begge eksempler på en bekymringsfull tilknytningsstil som barnet utviser overfor andre mennesker, noe som ifølge Bowlbys tilknytningsteori kan si noe om hvordan barnets tilknytning til sine nære omsorgspersoner har vært i de første leveårene. Det at barnet viser frykt i situasjoner der barnehageansatte hever stemmen og irettesetter barna, kan også være et tegn på at barnet forbinder dette med noe negativt og skremmende. Slik atferd er ifølge Råkil (2002) ikke uvanlig å se hos barn som utsettes for vold.

Informant D nevner større barn som plutselig blir veldig selektive i forhold til hvem av de voksne i barnehagen de ønsker å forholde seg til, samt barn som søker mer nærkontakt enn det de har gjort tidligere som bekymringsfullt. I tillegg trekker hun frem barn som er svært opptatt av å tolke andres signaler og følelser, og som stadig spør om andres sinnstilstand:

”Hun er veldig opptatt av å titte på voksne og spør oss ’er du sinna?, er du glad?, er du sliten?’. Hun er så observant på voksne hele tiden, og sier til andre voksne eller foreldre som er der ’er du snill?’ eller ’er du sinna på din gutt?’”.

På en side kan dette dreie seg om en naturlig nysgjerrighet som barn kan ha i visse aldre, men det kan også, ifølge Killén (2004), være typisk atferd hos barn med rusmisbrukende eller psykisk syke foreldre (ibid). Slike foreldre har ofte en svingende og stadig skiftende atferd og humør. Dette kan oppleves uforutsigbart og skremmende for barnet (Kvelling, 2007). Barnet forsøker derfor å være i en stadig beredskap, og kontinuerlig observere og tolke de voksnes atferd og signaler. På denne måten kan de tilpasse seg, skape en viss kontroll, samt søke å forstå en ellers kaotisk og uforståelig situasjon (Killén og Olofsson, 2003, Sundfær, 2005).

Flere informanter trekker også her frem seksualisert atferd, og at det anses som svært bekymringsfullt dersom barn blir veldig nærgående og klengete på en slik måte at de bryter privatsfæren til personalet i barnehagen. Informant B forteller:

”Barn som tar oss mye på kroppen, som er opptatt av rumpe og pupper. Som begynner å ta oss mellom bena og er veldig intense oppe i ansiktene våre”.

Dette kan være indikasjoner på at barnet utsettes for seksuelle overgrep (Killén, 2004).

Kjennetegn ved foreldre-barn-samspillet

De daglige hente- og bringesituasjonene av barnet er sentrale møtepunkter mellom barnehage og foreldre, og gir et godt utgangspunkt for kommunikasjon. Ved å observere samspillet mellom foreldre og barn, kan personalet få et godt inntrykk av foreldrenes omsorgsevne (NOVA, 2004). Tilvenningsperioden i barnehagen kan også være en god mulighet til å danne seg et inntrykk av foreldrene, for således bli gjort oppmerksom på det som eventuelt måtte vekke bekymring. Informant D beskriver sitt første møte med et barns foreldre slik:

”Første gang jeg traff foreldrene til en jente, så ’plingelingelingeling’. Det var noe som ikke stemte. Dem hadde ikke noe samspill, det var ingen nærhet og ikke noe fokus. De var ufokuserte og flakkende i blikket”.

Informant B og F beskriver et bekymringsfullt samspill mellom foreldre og barn slik:

”Jeg har vært borti en mor som har hatt et veldig sånt steinansikt, som ikke har vist noen omsorg for barnet. Det er nesten ikke et ’hei’ når hun kommer en gang”.

”Barn som ikke viser glede når de ser mammaen og pappaen sin, for ofte så blir dem jo det. Så det kan være noen tegn i relasjonen der på at noe ikke er som det skal”.

Informantene gir her eksempler på det de anser som bekymringsfullt samspill, der foreldrene viser lite engasjement i og interesse for barna sine. De gir inntrykk av at de ikke bryr seg og ignorerer barnet, noe som i sin tur gjør at også barna blir reserverte og viser lite glede overfor foreldrene. Dette kan være tegn på det som i faglitteraturen kalles følelsesmessig vanskjøtsel, eller psykiske overgrep av barn. Det må imidlertid være noe som gjentas over tid, og ikke engangstilfeller på grunn av for eksempel dagsform (Killén, 2004).

Informant F trekker frem en annen form for samspill som kan vekke bekymring:

”Det kan være hvordan foreldrene prater til barnet, om dem skriker eller er veldig fysisk hardhendte for eksempel”.

Dette er også et eksempel på et uheldig samspill mellom foreldre og barn, der forelderen ikke evner å takle situasjonen på en god måte og tyr til sinne, roping og viser tendenser til fysiske overgrep av barnet. Det betyr imidlertid ikke at barnet nødvendigvis blir utsatt for fysisk mishandling, men at forelderen kan ha behov for hjelp til å endre sitt negative samspill med barnet, samt finne andre løsningsstrategier i slike situasjoner (Rye, 2002).

Kjennetegn ved foreldrene

Når det gjelder kjennetegn ved foreldrene som kan vekke bekymring, nevnes synlige og konkrete tegn som for eksempel rus. Informant A sier:

”En ting er jo rus, ikke sant, vi vil jo merke det med rusa foreldre. Enten at de lukter alkohol, eller at de virker høye da, for å si det på en folkelig måte”.

Tre informanter nevner foreldre som ofte har det travelt, som stresser seg både inn og ut av barnehagen og som sier at barnet må skynde seg. Informant C gir uttrykk for at dette kan gjøre det utfordrende å oppdage barn som utsettes for omsorgssvikt:

”Det er ikke alltid så lett å oppdage omsorgssvikt, for de prøver jo veldig ofte å skjule det. Foreldrene forter seg alltid slik at vi nesten aldri får mulighet til å snakke med de. Fort inn og fort ut”.

Det kan være mange grunner til at foreldre har en avvisende eller unnvikende atferd. I mange tilfeller kan det dreie seg om skyld, skam eller tabu, der man ønsker å skjule problemene sine for omverdenen fordi det oppleves ubehagelig eller flaut at andre skal kjenne til dem (Levin & Trost, 2005). På en annen side trekker informant E frem at det også kan vekke bekymring dersom foreldre gir uttrykk for at alt tilsynelatende er så korrekt og fint, når barnehagen opplever ulike tegn og signaler på at dette ikke kan være tilfelle.

Informant C forteller om en erfaring som kan minne om det som i faglitteraturen kalles for Münchhausen by Proxy-syndromet. Foreldrene er unormalt opptatt av sykdom og symptomer hos barnet, og holder barnet borte fra barnehagen i flere uker av gangen, selv om barnet ifølge barnehagen bare er forkjølet. En annen informant nevner også at det kan vekke bekymring i barnehagen dersom et barn er sykt over lang tid, eller blir lenge borte fra barnehagen uten at personalet får vite hvorfor.

Informant E opplever det bekymringsfullt dersom foreldre er selvsentrerte og snakker mye mer om seg selv, hva de har gjort og skal i nærmeste fremtid, fremfor å spørre om hvordan barnet har det og hva barnet har gjort i barnehagen den dagen. Informanten understreker at dette først anses som bekymringsfullt når det er et mønster som går igjen, og foreldrene sjelden viser at de er opptatt av barnet.

Informantenes svar på hvilke kjennetegn som kan vekke bekymring hos dem med tanke på at det kan foreligge omsorgssvikt, tyder på at de opplever det enklere å si noe om hva de

definerer som omsorgssvikt når de relaterer det til noe konkret og ikke generelt skal definere hva omsorgssvikt er.

4.1.3 Forutsetninger for å vurdere omsorgssvikt

Informantene gir uttrykk for at kunnskapen de har om omsorgssvikt er til hjelp i situasjoner der de er bekymret for et barns omsorgssituasjon, da det er kunnskapen de støtter seg mot og som bidrar til at de føler trygghet når beslutninger skal fattes. Kunnskapen gir vurderingene en faglig tyngde, slik at beslutningene ikke tas kun på bakgrunn av følelser og intensjoner om at noe ikke er som det skal. Dette fordrer imidlertid at informantene får tilegnet seg den kunnskapen fra et sted, slik at de har best mulig grunnlag for å ta de riktige beslutningene.

Informant D gir uttrykk for at hun lærte en del om omsorgssvikt i sin utdanning, mens de resterende fem informantene i denne undersøkelsen forteller at de opplever dette som mangelfullt i førskolelærerutdanningen. Informant A sier:

”Det var ikke noe stort tema innenfor førskolelærerutdanningen. De kunnskapene jeg har føler jeg at jeg har opparbeidet meg gjennom å jobbe i barnehage i elleve år [...]. Og så er det jo så klart kurs, for man får jo litt informasjon derfra og”.

Flere av informantene gir uttrykk for at også de har tilegnet seg mest kunnskap om omsorgssvikt gjennom kurs og arbeidserfaring, samt at det hadde vært ønskelig med mer kunnskap om ulike tegn og signaler en kan se etter for å oppdage omsorgssvikt. Informant A:

”Da jeg studerte husker jeg at jeg tenkte mye på at det skulle vært noe om hva man skal se etter. Hvilke punkter man kan støtte seg til hvis man er litt bekymra, da. Sånn for eksempel i forhold til seksuelt misbruk, hvilke symptomer gir det? Hva kan man se etter hvis man har en mistanke? Men jeg fikk jo egentlig aldri noe svar på det”.

Informantenes svar kan tyde på at førskolelærerne lærer lite om risikotegn på omsorgssvikt i utdanningen, noe som samsvarer med resultatene som kom fram i Backe-Hansens (2009) undersøkelse ”Å sende bekymringsmelding – eller la det være?”. Det er, ifølge Kvello (2008), et problem at faggrupper som jobber med barn ikke har kunnskap nok til å oppdage risikobarn, og at dette skyldes at utdanningen i stor grad omfatter normalutvikling hos barn og ikke patologi (ibid). Dette tenker jeg kan være årsaken til at flere av informantene sier de tar i bruk sin kunnskap om normalutvikling når de skal vurdere hva som avviker fra det som kan anses som normalt.

Når førskolelærere synes det kan være vanskelig å oppdage omsorgssvikt, er det også nærliggende å gjøre seg noen tanker om hvordan det kan oppleves for ufaglært personale i barnehagene. Informant D trekker frem nettopp dette, og mener at få bekymringsmeldinger til barnevernet fra barnehagene kan henge sammen med at det er mye ufaglært og uuddannet personale som jobber i barnehagene. Informanten hevder at kunnskapen man besitter om omsorgssvikt, har sammenheng med tryggheten som skal til for at den vurderingen som gjøres er riktig. Kunnskapen sees dermed på som en slags kvalitetssikring av egne bekymringer og vurderinger knyttet til dette. Jeg tenker at dette tyder på at det er et behov for kvalifisert og faglig utdannet personale i barnehagene, og at dette muligens kan øke sannsynligheten for at omsorgssvikt oppdages og håndteres tidligst mulig.

To informanter forteller at de benytter seg av kollegaenes kompetanse og erfaringer i situasjoner der de selv opplever å være usikre når de skal vurdere hvorvidt noe kan anses som bekymringsfullt. Informant F:

”Jeg har vel egentlig ikke fått noen ting fra utdanningen. Det er vel mer det at man diskuterer med styrer og kollegaer”.

Informantenes opplevelser av hvordan kunnskapsnivået om omsorgssvikt er blant kollegaene er imidlertid varierende. Tre informanter mener at kunnskapen er lav, og at noen kollegaer heller ikke vet hvor de skal henvende seg dersom de mistenker at et barn blir utsatt for omsorgssvikt. En av informantene innrømmer også selv en usikkerhet knyttet til dette. Informant A sier følgende om sin opplevelse av kollegaenes kunnskapsnivå:

”Jeg tror egentlig at vi bekymrer oss for de samme barna. Vi ser de samme tingene og bekymrer oss sammen, men jeg tror at vi er uenige om hva som eventuelt skal gjøres”.

Svarene som kom fram i intervjuene tyder altså på at informantene føler at de vet for lite om hva omsorgssvikt er og hvordan dette kan oppdages, og at de ønsker mer kunnskap på dette området. Kunnskapen de har er noe de har tilegnet seg gjennom kurs, erfaring og gjennom kollegaer. I tillegg antydes det at praksisen knyttet til hva som skal gjøres, selv når man besitter den kunnskapen som behøves, er forskjellig. Informant C sier:

”Men så er det jo en ting å snakke om det, og så er det noe annet når man opplever det i praksis. Altså, det er forskjell på teori og praksis”.

Tidligere kunnskapsminister Bård Vegar Solhjell innrømte i en artikkel i Dagsavisen i 2009 at førskolelærerutdanningen har vært for dårlig på å gi studentene kunnskap om når de

skal melde fra til barnevernet om bekymringer, og at det derfor er en målsetning å styrke denne kompetansen i barnehagene (Møller, 2009). Selv om det kommer frem i denne undersøkelsen at økt kunnskap kan være av betydning for at flere bekymringsmeldinger sendes, vil det antakelig ikke være tilstrekkelig i forhold til å øke antallet meldinger fra barnehagene til barnevernet. Kunnskap er altså ikke synonymt med flere meldinger, da en også må finne ut hva som i praksis hindrer førskolelærerne i å varsle barnevernet.

4.1.4 Kjennskap til og kunnskap om barnevernet

Informantene forteller at de har tilegnet seg kunnskapen om barnevernet på ulike måter. Noen nevner utdanningen som kilde, mens flertallet trekker også her frem kurs, arbeidserfaring og informasjon fra kollegaer. Media nevnes også som en kilde, selv om informantene gir uttrykk for at de forsøker å forholde seg kritisk til det som formidles derfra. Dette begrunnes med at informasjonen som gis om barnevernet i media ofte blir presentert i form av nyhetsoppslag, som gjerne gir en snever og ensidig fremstilling av en kompleks sak. Informant A sier:

”Jeg er jo redd for at media noen ganger gir et litt feil inntrykk av ting, da [...]. Så de inntrykkene jeg har fra media er ikke nødvendigvis det som er det riktige, tenker jeg”.

Til tross for at noen av informantene gir uttrykk for at de er klar over dette, er det flere som innrømmer at de mer eller mindre ubevisst antakelig blir påvirket av det de leser, hører og ser gjennom slike kanaler. Informant F trekker spesielt frem det som fremstilles i media om at barnevernet har lite ressurser, og sier:

”Det kan jo kanskje påvirke meg til at jeg tenker at `de har jo så mye å gjøre at den lille saken her som jeg tenker på som egentlig ikke er så farlig, kanskje ikke er noe å gjøre noen ting med?`”.

Det er altså grunn til å tro at mediernes fremstilling av barnevernet kan påvirke førskolelærerne i større eller mindre grad, og at det er deres bevissthet om hvordan sakene fremstilles i media som er avgjørende i denne forbindelse.

Fem av seks informanter gir uttrykk for at de mangler kunnskap om barneverntjenesten generelt, og kun én informant forteller at barnevernet i bydelen har vært og informert om tjenesten i barnehagen. To av informantene sier følgende om sin kunnskap om barnevernet:

”Hva gjør barnevernet? Hvilken hjelp hadde jeg fått hvis jeg hadde gått den veien? Jeg vet for lite om barnevernet”.

”Jeg har ikke så mye kunnskap. Altså, jeg vet at jeg skal henvende meg dit om det er noen ting som jeg ser at er feil. Og at jeg kan ringe dit og få snakket om det jeg funderer over. Men så mye mer enn det vet jeg vel egentlig ikke”.

Informantene nevner også at de vet at barnevernet har mulighet til å frata foreldrene omsorgsretten, og gir uttrykk for at de kjenner til noen av hjelpetiltakene som barnevernet kan sette i verk. Den mangelfulle kunnskapen informantene opplever at de har om barnevernet, nevnes allikevel som en av grunnene til at terskelen for å sende bekymringsmeldinger er høy. En av informantene gir imidlertid uttrykk for at hun har en del kunnskap om barnevernet, men understreker at barnehagen allikevel har en høy terskel for å ta kontakt med barnevernet.

De fleste av informantene gir altså uttrykk for at de har kjennskap til at det er barnevernet som er den instansen som skal kontaktes dersom en mistenker at et barn utsettes for omsorgssvikt, selv om denne kunnskapen ikke i alle tilfeller gjenspeiler seg i hva som gjøres i praksis. Dette kan også ha sammenheng med foreldrenes manglende kunnskap om og kjennskap til barnevernet. Mange har ifølge Drugli (2002) fordommer mot barnevernet fordi de vet lite om hva barnevernet gjør og hvordan de jobber. Fordommene kan også være basert på kjennskap til negative elementer ved barnevernets historie, dårlig omtale i media, eller negative beskrivelser de har hørt fra andre som har vært i kontakt med barnevernet. En typisk gjenganger her er at ”barnevernet bare er ute etter å ta barnet fra foreldrene”, noe som er en myte, da barnevernet setter i verk langt flere hjelpetiltak enn omsorgsovertakelser (ibid). Flere av informantene gir uttrykk for at det derfor kan være vanskelig å foreslå barneverntjenesten som en hjelpeinstans for foreldrene, og at dette i noen tilfeller kan gjøre at barnevernet ikke blir kontaktet. Informant C og A sier:

”Noen tenker vel fortsatt at hvis barnevernet kommer inn i bildet, da tar de barna. Men det er jo ikke slik”.

”Det er fortsatt sånn, tenker jeg, blant folk flest at barnevernet har en negativ klang, da. Straks du nevner det, så går folk i vranglås”.

Informant A og E mener derfor at benevnelsen ”barnevern” kanskje burde erstattes med ”familiehjelpen” eller et annet ord som ikke av like mange forbindes med noe negativt.

Fordommer og mangelfull kunnskap om barnevernets arbeid kan altså være en av årsakene til at terskelen for å ta kontakt med barnevernet er høy. Dette samsvarer med det Drugli (2002) skriver om at usikkerheten og skepsisen til barnevernet gjerne blir redusert i takt med økt kunnskap om og kontakt med barneverntjenesten.

4.1.5 Kjennskap til og tolkning av lovverk

Både barneverntjenesten og barnehagen har lovverk som regulerer arbeidet deres, blant annet når det gjelder kommunikasjon og samarbeid med andre instanser. I Barnehageloven står det blant annet at de ansatte er forpliktet til å samarbeide med barnevernet omkring barn som vekker bekymring, og at de har både melde- og opplysningsplikt til dem i forbindelse med bekymringer om barns omsorgssituasjon (Norges Lover, 2011).

Melde- og opplysningsplikt til barnevernet

Fem av informantene sier de kjenner til at de er pålagt meldeplikt til barneverntjenesten, mens én informant sier at dette var ukjent. For å finne ut hvordan informantene tolker lovteksten der meldeplikten står, ble denne lest opp i intervjuene. Flere ga uttrykk for at lovformuleringene er vanskelige å tolke, noe som gjør dem usikre med henhold til når de er pliktige til å melde fra om bekymring. Dette gjelder særlig begrepene ”grunn til å tro” og ”alvorlig omsorgssvikt”. Tre av informantene sier følgende om formuleringen ”grunn til å tro”:

”Det må jo være litt mer enn bare synsing og rykter, da. Så det er jo det hvis man ser for eksempel arrene på ryggen eller blåmerker [...]. Det er vanskelig å si hvor bekymra man skal være før man er bekymra nok”.

”Det er jo at man har stor mistanke eller at man har sett... Man må jo være sikker på at det er noe. Man kan ikke bare ha noe vagt. Det må være noe konkret barnet har fortalt eller noe vi har sett”.

”Grunn til å tro er jo hvis man har en mistanke, ikke sant. Du trenger liksom ikke å ha et håndfast bevis”.

Informantene gir her uttrykk for både usikkerhet og ulike oppfatninger av hva ”grunn til å tro” vil si. Noen mener det betyr at man må ha en grunn eller årsak, altså en klar og tydelig mistanke, der man gjerne har synlige beviser på at et barn blir utsatt for omsorgssvikt før meldeplikten inntreffer. Andre mener at det vil være tilstrekkelig å anta, ha en mistanke eller bekymring om at barnet utsettes for omsorgssvikt, uten at en må ha håndfaste beviser på dette.

Når det gjelder ”alvorlig omsorgssvikt”, trekker informantene frem rus, seksuelle overgrep, blåmerker og andre kroppslige tegn som eksempler, og flere gir uttrykk for at dette antakelig ikke dreier seg om diffuse tegn på at barnet muligens utsettes for omsorgssvikt. En informant sier følgende om ”alvorlig omsorgssvikt”:

”Ja, der ligger jo tolkningen da. Og når man henger seg opp i den tolkningen, det er da man ikke melder”.

Informantene beskriver her alvorlig omsorgssvikt som synlige faktorer som forholdsvis lett kan oppdages. Omsorgssvikten som er mindre synlig, oppleves derimot som vanskeligere å tolke om kan defineres som alvorlig eller ikke. En generell oppfatning blant informantene er at det er vanskelig å vurdere akkurat når omsorgen kan sies å ikke være god nok, og når ting er så alvorlig at meldeplikten inntreffer, og at de dermed har behov for mer kunnskap om dette.

Taushetsplikt

Samtlige av informantene sier de kjenner til at de og barneverntjenesten er pålagt en yrkesmessig taushetsplikt, men én av førskolelærerne kjente ikke til at barneverntjenesten i tillegg er pålagt en strengere taushetsplikt enn det barnehagen er. Samtlige informanter gir allikevel uttrykk for at de har forståelse for at det må være på denne måten, selv om taushetsplikten fremdeles kan oppleves vanskelig og påvirker deres samarbeid med barnevernet. Først og fremst på den måten at det i en viss grad hindrer barnehagen i å melde, fordi de opplever at de ikke får den informasjonen fra barnevernet som de føler at barnehagen har behov for. Noen mener at barnehagen i visse tilfeller kunne ha gjort en bedre jobb dersom de hadde visst mer om det som skjer rundt barnet.

Informant C forteller om en erfaring der taushetsplikten hindrer barnehagen i å få vite om og hva slags hjelp familiene får etter at en bekymringsmelding har blitt sendt:

”Taushetsplikten kan være en hindring noen ganger når vi lurert på om familien fortsatt er under barnevernet eller ikke. En gang måtte vi spørre familien selv, siden vi ikke fikk vite noe fra barnevernet. For det er jo sånn at hvis vi tror saken er under barnevernet og vi ser noe vi er bekymra for, så melder man kanskje ikke fordi man tror de er under barnevernet. Men hvis de ikke er, så skulle vi jo ha meldt ifra, så den kommunikasjonen kunne sikkert ha vært bedre”.

Informanten gir her uttrykk for en utfordring ved at taushetsplikten kan hindre et åpent barnevern med utveksling av nødvendige opplysninger og informasjon mellom instansene. Dette nevnes også som en mulig utfordring i veilederen ”Til barnets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten” (2009). Lovendringen som kom i Barnevernloven i 2009 om tilbakemeldinger til melder etter at en bekymringsmelding har blitt sendt, har imidlertid gjort at taushetsplikten knyttet til situasjoner som informantene her beskriver ikke lenger er like streng (Norges Lover, 2011).

4.1.6 Instansenes forventninger til hverandre

Barnehagens forventninger til barnevernet, samt forventningene barnehagene tror barnevernet har til dem, sier også noe om informantenes kunnskap om barnevernet og meldeplikt.

Barnehagens forventninger til barnevernet

Det er i hovedsak tre faktorer som informantene trekker frem når det gjelder hvilke forventninger de har til barnevernet når en bekymringsmelding har blitt sendt; at bekymringen blir tatt på alvor og fulgt opp, at barnehagen får tilbakemeldinger på hva som skjer, og at dette skjer så raskt som mulig. Informantenes opplevelser av hvorvidt disse forventningene blir innfridd er imidlertid varierende. Informantene trekker frem erfaringer med å måtte sende flere bekymringsmeldinger angående samme barn, erfaringer med manglende tilbakemeldinger, og frustrasjon over at det tar lang tid før barnevernet foretar seg noe.

Det vil ikke være mulig å si noe sikkert om hva som er bakgrunnen for at forventninger ikke blir innfridd i hvert enkelt tilfelle, men fra et generelt barnevernfaglig perspektiv kan det sies at barnehagenes forventninger enkelte ganger kan være urealistiske. Det er ifølge Glavin & Erdal (2007) et problem at barnehager forventer at tiltak skal iverksettes raskt, eller med en gang en bekymringsmelding har blitt mottatt, uten at de tenker på hvor lang tid det kan ta for barnevernet å gjøre seg ”kjent” med den enkelte familie for å avdekke problemer og mangler, og dermed finne ut hva som er mest riktig å gjøre (ibid). For å finne ut av dette må barnevernet foreta egne vurderinger på bakgrunn av de opplysningene som foreligger fra ulike instanser, samt egne observasjoner og samtaler med barn og foreldre. Jo mindre informasjon barnevernet har om en familie, jo lenger tid tar undersøkelsen. Derfor er det ifølge Glavin & Erdal (2007) også viktig at bekymringsmeldingene er godt formulert slik at bekymringen kommer tydelig fram, for å unngå at bekymringsmeldinger må henlegges fordi de er for uklare slik at vilkårene i barnevernloven ikke er oppfylt slik at barnevernet kan foreta seg noe.

For å forsøke å unngå at samarbeidet med barnevernet skal oppleves frustrerende, tenker jeg derfor at det er nyttig for barnehagen å ha kjennskap til hvordan barnevernet arbeider med saker, hvilke tidsfrister de arbeider etter, samt hvilke muligheter barnevernet har for å yte hjelp i den enkelte sak. Dette er også noe barneverntjenesten med fordel kunne vært flinkere til å formidle til barnehagen og andre samarbeidspartnere.

Barnevernets forventninger til barnehagen

Når det gjelder hva informantene tenker at barnevernet forventer av barnehagene som meldingsinstans, sier tre informanter at de tror barnevernet ønsker at barnehagene skal melde fra enda mer enn det de allerede gjør, da det er et problem at barnehagene ikke melder eller at bekymringsmeldingene kommer sent. Informant B og informant F sier:

”Det er jo sikkert store forventninger til det at vi sier ifra siden vi ser barna mye. Men de tenker jo sikkert at vi er treige. Det vil jeg tro”.

”De forventer vel at vi skal melde ifra med en gang når vi ser ting, og ikke gå og vente slik at uker og måneder blir til år. Og at vi ringer uansett hva det er. Om vi kanskje ikke tror det er så farlig, så er det bedre å ta en telefon og at de tar avgjørelsen”.

Det informantene trekker frem her er det som kan kalles for en ”vente og se”- holdning. Med tanke på det man vet om tidlig tilknytning og tilknytningsstilene som formes tidlig i barnets første leveår, kan dette få varige og uheldige konsekvenser for barnet. Berg-Nielsen (2008) hevder at når et barn allerede har utviklet tydelige symptomer på psykisk lidelse, kan det være for sent å gjøre noe med det. Nettopp derfor er tidlig intervensjon svært viktig. Betydningen av at familier og barn får hjelp så tidlig som mulig, kan derfor ikke understrekes nok. Dette vet barnevernet så altfor godt, og jeg tenker derfor at informantenes antakelser om hva barnevernet forventer av barnehagene som meldingsinstans er svært realistiske.

4.1.7 Forebyggende arbeid

Barnehagen er en viktig arena for å drive forebyggende barnevernsarbeid (Sagbakken & Aanderaa, 1993). De fleste av informantene ser ut til å være klar over dette. De nevner både barnehagens betydning for barn generelt, men også for utsatte barn spesielt. Informant F:

”Jeg tenker at vi i barnehagen kan være noen slags veiledere til foreldrene, for det er mange foreldre som er... De kan være unge, de kan være sårbare, de kan være usikre. Kanskje de ikke ser at de gjør ting som er galt og at de trenger hjelp”.

Informant B nevner barnehagen som en slags ”friplass” for barn i vanskelige livssituasjoner, der de kan få omsorg og trøst fra trygge og stabile voksenpersoner, samt slippe å bekymre seg når de oppholder seg der. Informantenes uttalelser tyder på at de er klar over at det kan gjøres noen grep i barnehagen som kan være til hjelp for disse barna.

Informant D forteller at hun driver forebyggende arbeid ved å være åpen om og legge til rette for at det skal være mulig for barna å uttrykke alle typer følelser når de er i barnehagen,

og håper at barna på denne måten vil tørre å komme til henne dersom noe oppleves vanskelig. Informanten mener i tillegg at det er viktig å være åpen overfor foreldre om at barnehagen også har en kontrollfunksjon, der de har et ansvar for å hjelpe til når de ser at det behøves. Dette er noe hun forsøker å informere om tidlig i foreldresamtalene. Informantens uttalelser tyder på at dette er en førskolelærer som er bevisst på både den funksjonen barnehagen har for å drive forebyggende arbeid, men også at de har en kontrollfunksjon og ansvar for å gripe inn dersom de oppdager noe som gir grunn til bekymring. Det er mulig at en slik åpenhet overfor foreldre i noen tilfeller kan gjøre det lettere å sende en bekymringsmelding til barnevernet.

4.2 Praksis i møte med barn som vekker bekymring

I det følgende vil jeg ta for meg de syv kategoriene jeg presenterte under hoveddelen praksis i oversikt 1, og bruke disse for å analysere og drøfte resultatene fra undersøkelsen. Kategoriene omhandler blant annet rutiner og organisering, tverrfaglig samarbeid, foreldresamarbeid, følelsesmessige utfordringer, erfaringer fra beslutningsprosessen om å sende eller ikke sende bekymringsmelding, opplevelse av mestring i arbeidet med barn som vekker bekymring, samt tiltak som kan gjøre det lettere å melde til barnevernet. Oversikten nedenfor viser disse kategoriene, og underkategorier av dem:

PRAKSIS	
Barnehagen som meldingsinstans	- Temaets aktualitet - Rutiner og organisering - Veiledning og støtte
Tverrfaglig samarbeid	- Samarbeidsrutiner - Opplevelse av samarbeid og meldeplikt
Foreldresamarbeid	- Erfaringer og opplevelser - Utfordringer
Følelsesmessige utfordringer	- Erfaringer - Håndtering av opplevelsene
Beslutningsprosessen – å sende bekymringsmelding	- Opplevelser og erfaringer - Håndtering
Beslutningsprosessen – å ikke sende bekymringsmelding	- Opplevelser og erfaringer - Håndtering - Utfordringer og hindringer
Tiltak som kan gjøre det lettere å melde bekymring til barnevernet	- Mer informasjon om barnevernet - Et åpnere barnevern

Oversikt 3) Viser kategorier og underkategorier til hoveddelen praksis.

Flere av underkategoriene vil av praktiske årsaker bli presentert samlet.

4.2.1 Barnehagen som meldingsinstans

Barnehagen er en viktig arena i forhold til å tidlig oppdage barn som utsettes for omsorgssvikt. Dette forutsetter imidlertid at omsorgssvikt er et tema som det er bevissthet om blant de ansatte, samt at de er villige til å gjøre noe med bekymringen når denne oppdages.

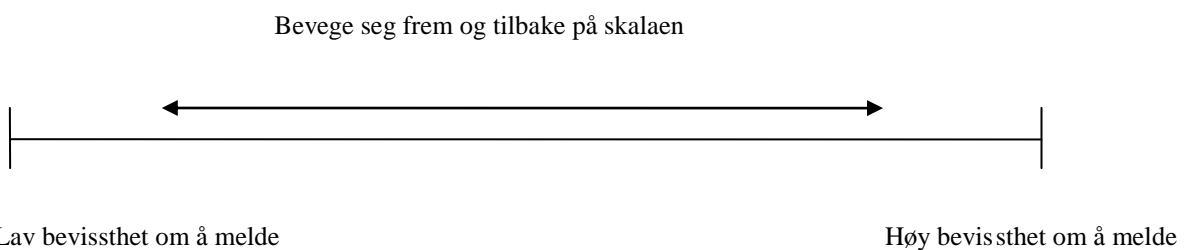
Temaets aktualitet

Veien fra bekymring til handling vil antakelig i noen tilfeller bli kortere dersom omsorgssvikt er et tema som står på dagsorden i barnehagen enn hvis så ikke er tilfelle. Dersom en ikke er forberedt på eller har bevissthet om at omsorgssvikt kan forekomme, kan det medføre at barnets behov ikke blir avdekket slik at det får rett hjelp til rett tid (Drugli, 2002). Flere av informantene i denne undersøkelsen gir imidlertid uttrykk for at det i praksis ikke er tilfelle at omsorgssvikt er noe som snakkes særlig mye om i barnehagen.

En informant forteller at det gjerne er slik at omsorgssvikt ikke kommer på dagsorden før de opplever saker som vekker bekymring, noe som i mange tilfeller skyldes tidspress og mangel på ressurser i barnehagen. Dette er, ifølge Drugli (2002), en velkjent problemstilling i barnehagen, da det er mange barn som skal følges opp i tillegg til at det kan være dårlig bemanning i barnehagen. Derfor er det ikke uvanlig at man i møte med barn som vekker bekymring ikke har de ressursene en skulle ønske eller har behov for (ibid). Det er allikevel slik at barnehagepersonale må forholde seg til alle barn uansett hvilke rammebetingelser de har for dette arbeidet. Barna er der hele tiden og krever sitt, uavhengig av tilgjengelige voksenressurser. Alle som jobber med barn burde derfor ideelt sett være forberedt og innstilt på at de kan komme til å oppdage barn som av ulike grunner er særlig avhengige av at noen voksne ser dem, og være villig til å hjelpe dem. Dette tenker jeg også sier noe om hvor viktig det er med forebyggende arbeid i barnehagen, da det vil kreve mer tid og ressurser dersom problemene oppdages sent og får utvikle seg slik at de kanskje blir større.

Informant D trekker selv frem betydningen av å ha en slik bevissthet om temaet i barnehagen, og hevder at hun opplever det enklere å oppdage omsorgssvikt og dermed melde bekymring til barnevernet dersom temaet er fremme i ”lyset” og på dagsorden i barnehagen. Informanten forklarer denne bevisstheten ved å tegne opp en strek med hendene som skal

representere en skala. Hun sier at dersom den ene enden representerer en lav bevissthet om å melde, så er det lett å forbli i den enden når man først mer eller mindre bevisst har bestemt seg for å være der. Den andre enden av skalaen representerer det motsatte, nemlig at man har en høy bevissthet om å melde og kanskje også har erfaringer med det. Førskolelæreren forteller at spranget mellom de to ytterpunktene blir veldig stort dersom man kun befinner seg i den ene enden, noe som kan gjøre at det oppleves utfordrende å ta en beslutning. Dersom man imidlertid beveger seg frem og tilbake på skalaen, vil det kunne være lettere å melde når man ser at det er behov for det, da man hele tiden vil ha en bevissthet om at det kan skje noe som man må reagere på. Beskrivelsen kan illustreres ved følgende modell:

Modell 1: Viser førskolelærerens bevissthet i barnehagen omkring omsorgssvikt og meldeplikt til barnevernet.

Informanten forteller at hun i tillegg har en lav terskel for å innkalle foreldrene til samtale dersom det er noe hun reagerer på, er bekymret for eller føler at de burde snakke om, uten at det nødvendigvis betyr at noe skal meldes til barnevernet. På denne måten har hun muligheter til å drive forebyggende arbeid, og til å ta tak i problemer som måtte oppstå tidlig.

Informant A forteller at bekymringer omkring barns omsorgssituasjon er noe som det snakkes om i barnehagen av og til, og sier:

”Vi er egentlig ganske flinke til å snakke på møter om barn vi er bekymra for og hvorfor det, men jeg føler ikke at jeg kommer noe lenger med det. Den terskelen for å si ifra, den er høy, dessverre”.

Informanten mener altså at det å ha bevissthet om, samt snakke om barn som vekker bekymring ikke nødvendigvis er synonymt med at det sendes bekymringsmelding til barnevernet, noe som begrunnes med fordommer mot barnevernet.

Rutiner og organisering

Når det gjelder barnehagenes kjennskap til hvilken instans som skal kontaktes når bekymringen dreier seg om barnets omsorgssituasjon, svarer fem av seks informanter at dette

er barnevernets ansvar. Flere av informantene gir allikevel uttrykk for at de i mange tilfeller opplever det som lettere å kontakte andre av barnehagens samarbeidspartnere, slik som PPT, BUP eller helsestasjon, da dette oppleves som mer ”ufarlige tiltak” både av dem og foreldre. Det er av den grunn gjerne enklere å få foreldrenes samtykke til et samarbeid med en av disse instansene fremfor barnevernet, selv om det strengt tatt ikke er nødvendig med et samtykke for å ta kontakt med barnevernet. Tilbøyeligheten for å ta kontakt med andre hjelpeinstanser enn barnevernet, begrunnes også med at det føles trygt å få tilbakemeldinger på om andre også har den samme bekymringen for barnet som det barnehagen har. Informanten som gir uttrykk for usikkerhet knyttet til hvem som er den rette instansen å kontakte ved bekymring for et barns omsorgssituasjon, forteller at slike saker har blitt meldt til et ressursteam i bydelen bestående av blant annet støttepedagoger, logopeder og fysioterapeuter, og sier:

”Jeg antar at hvis jeg sender det til dem og de ser noe bekymringsfullt, så regner jeg med, kanskje er det feil av meg, men da regner jeg med at dem tar kontakt med de folka de skal”.

Informantens svar kan tyde på at vedkommende definerer problemene på en slik måte at de ligger utenfor eget fag- og ansvarsområde, og en forventer i stedet at andre faggrupper skal ta ansvar (Drugli, 2002). Informanten gir også her uttrykk for en misforstått oppfatning av meldeplikten til barnevernet, da det ikke er slik at det å kontakte andre instanser gjør at vilkårene for utøvelsen av meldeplikten kan anses som oppfylt (Kunnskapsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet, 2009). Svarene tyder allikevel på at de fleste av informantene vet at det er barnevernet som er den rette instansen å kontakte, selv om praksisen ikke alltid gjenspeiler denne kunnskapen.

Rutinene og organiseringen i forbindelse med bekymringer for et barns omsorgssituasjon, viser seg å være svært forskjellige i de ulike barnehagene i utvalget. Noen forteller at rutinene varierer fra situasjon til situasjon, mens andre mener at rutinene først kommer til syne i møte med slike bekymringssaker. Fire informanter forteller at det ikke finnes noen skriftlige rutiner eller beredskapsplaner for hvordan bekymringer om omsorgssvikt skal håndteres, mens to informanter gir uttrykk for at de ikke kjenner til om det finnes noen slike skriftlige rutiner. En informant forteller om uklare rutiner som har gjort at man først i ettertid av bekymringssaker har sett at situasjonen burde ha blitt håndtert annerledes. Slik jeg ser det, tyder en slik etterpåklokskap på at manglende eller uklare rutiner gjør barnehagens praksis svært forskjellig i hver enkelt sak, og derfor ikke alltid like hensiktsmessig som det kunne ha vært dersom rutinene hadde vært klare og/eller skriftlige. Det er allikevel delte meninger blant

informantene om hvorvidt rutinene kunne eller burde vært annerledes. Noen informanter gir uttrykk for at de opplever rutinene som gode nok, hvorav en begrunner dette med at barnehagen ikke har fått noen tilbakemeldinger i ettertid på at de ikke har vært det, men uten at det nevnes hvem en slik tilbakemelding eventuelt skulle kommet fra. To av informantene mener at rutinene nok burde være skriftlige, og antyder at dette er noe de i etterkant av intervjuet ønsker å ta opp med styrer.

Resultatene som kommer frem av det overstående, viser at rutiner eller mangel på rutiner har betydning for hvordan bekymringsaker blir håndtert i barnehagen. Det betyr allikevel ikke at det nødvendigvis er slik at mangelfulle rutiner hindrer barnehagen i å sende bekymringsmeldinger. Dette samsvarer med Backe-Hansens (2009) undersøkelse ”Å sende en bekymringsmelding – eller la det være?”. Der kommer det for øvrig frem at de fleste barnehagene, i motsetning til barnehagene som utgjør utvalget i min undersøkelse, har klare muntlige eller skriftlige rutiner for hvordan bekymringsaker skal håndteres i barnehagen.

Veiledning og støtte

Når det gjelder hvem informantene vil ta kontakt med eller søke veiledning hos når de er bekymret for et barns omsorgssituasjon, svarer samtlige at de først vil drøfte bekymringen med kollegaer i barnehagen. Flere gir uttrykk for at kollegaenes meninger har stor betydning for hvilke valg som gjøres når det skal fattes beslutning om hvorvidt det skal sendes bekymringsmelding til barnevernet eller ikke. Uenigheter kan derfor føre til at bekymringsmeldinger i enkelte tilfeller ikke blir sendt. Der det oppstår slike uenigheter er det ifølge Drugli (2002) viktig å bruke ledelsen i barnehagen til å prøve å løse dette på et overordnet plan, uten at konsekvensene går utover barnet man er bekymret for (ibid). Det er imidlertid et problem dersom det ikke bare er kollegaer og pedagogiske ledere som er uenige i informantens bekymring, men også styrer i barnehagen som er den som formelt sender selve bekymringsmeldingen til barnevernet. En informant forteller om erfaringer der bekymringen ble tatt opp og drøftet med styrer, men der det ikke ble gjort noe mer på grunn av ulike tolkninger av bekymringens alvorlighetsgrad, og fordi styrer vegret seg for å melde. Hun sier:

”Jeg har opplevd utrolig redde styrere, utrolig redde, altså. Man får null, NULL støtte over hodet, liksom”.

Førskolelæreren forteller at hun opplevde dette som veldig frustrerende, da hun hadde behov for hjelp i den situasjonen, blant annet med tanke på den videre oppfølgingen av barnet og

samarbeidet med foreldrene. Hun forteller at hun trengte noen som kunne støtte og lytte til henne, men opplevde ikke å få den hjelpen hun trengte.

Selv om det er vanlig at styrer i barnehagen sender selve bekymringsmeldingen til barneverntjenesten jfr. Bhl § 22 annet ledd, er meldeplikten et selvstendig og individuelt ansvar som hver enkelt barnehageansatt er pålagt (Norges Lover, 2011). Styrer kan derfor ikke overprøve førskolelærerens faglige vurdering av at bekymringen for barnet er så alvorlig at meldeplikten er oppfylt. Dersom styrer unnlater å melde, har derfor den enkelte pedagogiske lederen et selvstendig ansvar for å formidle sin bekymring til barneverntjenesten umiddelbart (Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet, 2009).

Når det gjelder muligheten til å få veiledning og støtte fra instanser utenfor barnehagen, nevner flere av informantene anonyme drøftinger med barnevernet som viktige, noe som for øvrig samsvarer med det som kom frem i Backe-Hansens (2009) undersøkelse ”Å sende bekymringsmelding – eller la det være?”. To informanter uttrykker usikkerhet knyttet til hvorvidt det er anledning til dette i deres bydel, men at dette er ønskelig å vite. Det er allikevel kun en informant som har benyttet seg muligheten til anonyme drøftinger i praksis, noe hun gir uttrykk for at har vært til stor hjelp i situasjoner der barnehagen har hatt behov for hjelp til å vurdere og avgjøre om en bekymringsmelding skulle sendes eller ikke.

4.2.2 Tverrfaglig samarbeid

I noen tilfeller kan barnehagenes opplevelser og erfaringer knyttet til tverrfaglig samarbeid ha betydning for de valg og vurderinger som gjøres når det skal besluttes om det skal sendes bekymringsmelding til barnevernet eller ikke.

Samarbeidsrutiner

Kun en av informantene forteller at barnehagen har faste samarbeidsmøter med barnevernet, der barnehagene i bydelen kan komme å stille spørsmål og drøfte saker anonymt. Ingen av informantene sier de har noen fast kontaktperson i barnevernet, eller at de har noen faste samarbeidsrutiner med barnevernet utover at barnevernvakta skal ringes dersom et barn ikke blir hentet ved stengt tid, men at dette er ønskelig. Ingen har heller erfaring med å ringe barnevernvakta, men noen vet om andre i barnehagen som har gjort dette.

I intervjuene kommer det frem at fem av seks informanter kjenner til opplysningsplikten til barnevernet, men at kun to av informantene har erfaring med å samarbeide med barneverntjenesten ved å gi opplysninger på oppfordring fra dem, fordi noen utenfor barnehagen har meldt bekymring for et barn i deres barnehage. Den ene informanten forteller at dette opplevdes som uproblematisk, mens den andre forteller om foreldre som ble sinte og opprørte over dette. Informanten hevder at denne opplevelsen allikevel ikke hindrer henne i å gjøre det samme igjen ved en senere anledning.

Opplevelse av samarbeid og meldeplikt

Informantene forteller om både gode og dårlige samarbeidserfaringer med barneverntjenesten. Noen forteller også at de har erfaringer med begge deler, noe som blant annet begrunnes med at det i mange tilfeller kan være saksbehandlervhengig. Informant B forteller at hun har et ambivalent forhold til samarbeidet med barneverntjenesten, og sier:

”Jeg har veldig blandede følelser til jobben barnevernet gjør [...]. Jeg opplever at barnevernet er foreldrevern, ikke barnevern, så det syns jeg er litt trist”.

Førskolelæreren forteller om erfaringer hun har fra ulike saker, der hun mener at barnevernet har gjort for lite og grepet for lite inn i familien. Hun synes familiene i mange tilfeller får for mange sjanser til å bedre omsorgsbetingelsene til barnet, uten at de klarer dette i tilfredsstillende grad, og at barnet dermed blir skadelidende ved å fortsatt måtte å leve i en uholdbar livssituasjon. Informanten etterspør et mer handlekraftig barnevern, som setter tydeligere krav til foreldrene. Informanten forteller om en sak i forhold til hygiene som har pågått i over tre år, der barnevernet har veiledet foreldrene, men uten at informantene føler at situasjonen har endret seg til det bedre i tilfredsstillende grad. Hun forteller:

”De har kanskje litt bedre klær, ikke fullt så fillete og hullete, møkkete, men kanskje ikke fullt så møkkete. Men det er liksom utenfor normalgrensa, den grensa som er hos de andre barna [...]. Når man melder og ingenting skjer, da føles det litt bortkasta for oss i barnehagen. Det er jo vi som har et foreldresamarbeid som blir ødelagt”.

Informanten gir her uttrykk for frustrasjon over at barnevernet ikke gjør nok for å bedre barnets omsorgssituasjon, og at det derfor kan oppleves som unødvendig og ødeleggende for barnehagen å melde da det går utover foreldresamarbeidet, samtidig som barnets situasjon ikke bedres. Informant F sier følgende:

”Det hender jo at barnevernet i blant ser ting som er galt, men ikke har mulighet til å gjøre noe på grunn av strenge regler slik at de ikke kan gjøre det de skulle ønske”.

Informanten trekker her frem det som i mange tilfeller kan oppleves som et dilemma for barnevernet, da lovverket barnevernet må forholde seg til ikke alltid gir mulighet for å gripe inn i like stor grad som det man av og til skulle ønske, samt anser som nødvendig i en sak. Hjelpetiltak fra barnevernet er frivillig og gjennomføres etter samtykke fra foreldrene, mens det andre ytterpunktet er omsorgsovertakelse, noe som skal svært mye til før blir gjennomført (Holgersen & Tellefsen, 2006). Det finnes altså ingenting i mellom disse ytterpunktene, noe som etter mitt syn kan sees på som et hull i Barnevernloven. Dersom vilkårene ikke er til stede for å overta omsorgen for barnet, må barnevernet i stedet fortsette med hjelpetiltak i håp om at dette vil bedre omsorgssituasjonen, selv om dette dessverre ikke alltid vil være den beste løsningen for barnet. Det er etter min mening derfor ikke særlig underlig at det barnevernet gjør i noen tilfeller kan oppleves som foreldrevern fremfor barnevern.

Noen av informantene trekker frem mangel på støtte og veiledning fra barnevernet når en bekymringsmelding har blitt sendt, som en utfordring ved det tverrfaglige samarbeidet. Andre trekker frem mangelfull eller ingen informasjon om hva som skjer videre i saken etter at en bekymringsmelding har blitt sendt som vanskelig. Informant A:

”Barnehagens terskel for å melde er høy. Det handler også om at de gangene vi har gjort det, så føler vi ikke at vi får noe. Vi vet ikke hva som skjer videre”.

Barnevernet har i flere år fått kritikk for slike manglende tilbakemeldinger, noe som blant annet var årsaken til at det ble gjort en lovendring i Barnevernloven i 2009. De som sender bekymringsmeldinger til barnevernet får derfor tilbakemeldinger underveis i undersøkelsesprosessen i større grad enn det som ble gitt tidligere, noe som er ment å fremme et godt og funksjonelt samarbeid mellom barneverntjenesten og barnehagene (Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet, 2009, Norges Lover, 2011).

En av informantene nevnte selv denne lovendringen i intervjuet, og opplever den som både nyttig og positiv. De fem andre informantene kjente ikke til endringen, noe svarene deres underveis i intervjuet om manglende tilbakemeldinger som en utfordring i forbindelse med utøvelsen av meldeplikten også tyder på. Om dette skyldes at lovendringen i manglende grad utøves i praksis, eller om det skyldes at førskolelærerne i liten grad har hatt kontakt med barnevernet etter at lovendringen trådte i kraft vites ikke. Det som imidlertid er sikkert, er at samtlige informanter gir uttrykk for at de er positive til lovendringen, og noen mener at denne

både kan være med på å styrke samarbeidet mellom instansene, og at den sørger for en bedre oppfølging av barnet. Noen av informantene gir uttrykk for at manglende tilbakemeldinger gjør barnehagens terskel for å melde høyere, mens andre mener at det er andre faktorer som ligger bak. En informant sier følgende om å melde bekymringer til barnevernet:

”Jeg tenker at melder man en gang for mye så..., det gjør jo ingenting, for da er det jo ikke noe problem. Da har jo barnet det bra”.

Informanten sier også at dette dreier seg om ens egen samvittighet, og tenker at det er bedre å melde enn å ikke gjøre det, da det vil føles fælt å vite at et barn har blitt mishandlet og at man har hatt mistanke om det, men uten at en har foretatt seg noe.

Informant B trekker frem barnevernets tilgjengelighet som en utfordring i forbindelse med samarbeidet og som en mulig hindring i forhold til å melde, og forteller at hun ved flere anledninger har opplevd å måtte ringe gjentatte ganger i tillegg til å sende e-post før hun har nådd frem. Førskolelæreren forteller også at det kan være utfordrende dersom det tverrfaglige samarbeidet mellom to barneverntjenester er dårlig. Dersom barnets foreldre skiller seg og mor eller far flytter til en annen bydel, kan et dårlig samarbeid og kontakt mellom barneverntjenestene gjøre at barnehagen kun får høre hvordan barnet har det hos den ene forelderen og ikke den andre, noe hun opplever som uheldig for barnets skyld.

4.2.3 Foreldresamarbeid

Samtlige informanter gir uttrykk for at dialog og samarbeid med foreldre er noe som vektlegges sterkt i barnehagen, noe som for øvrig samsvarer med både Barnehageloven og Rammeplan for barnehager⁶ (Kunnskapsdepartementet, 2006). Noen informanter forteller om gode eller tilfredsstillende foreldresamarbeid i forbindelse med at en bekymringsmelding har blitt sendt, mens andre forteller om erfaringer der at de har møtt motstand fra foreldrene. En informant beskriver erfaringen slik:

”Jeg har opplevd å få foreldrene mot meg. De var sinte og frustrerte [...]. Du må møte dem hver dag, om morgenen og ettermiddagen, så den biten der kan være tøff”.

Flere av informantene forteller også at de synes det kan være vanskelig å måtte konfrontere foreldrene med bekymringene de har, da de ikke ønsker å støte foreldrene fra seg

⁶ Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver er utarbeidet av Kunnskapsdepartementet, og skal være styrende for barnehagens arbeid i tillegg til Barnehageloven.

eller at de skal oppleve det som ubehagelig. En informant trekker fram foreldres evne til å snakke for seg som en utfordring, da dette kan gjøre det vanskelig å finne ut hvorvidt barnet virkelig blir utsatt for omsorgssvikt eller ikke. Andre forteller om redselen for å ta feil, og hvilke konsekvenser dette kan få for tilliten mellom foreldrene og barnehagen. Dette er eksempler på faktorer som kan hindre førskolelærerne i å melde fra til barnevernet, noe som i stor grad samsvarer med annen forskning som beskrives i faglitteraturen om temaet. Berg-Nilsen (2008) hevder at redselen for å ta feil kan gjøre at noen velger å la tvilen komme foreldrene til gode. Drugli (2002) påpeker at en slik redsel kan skyldes usikkerhet i forhold til om man har overdrevet eller overfortolket bekymringen, noe som kan resultere i en ”vente-og-se”-holdning. Det kan være fordi man håper at ting vil gå over av seg selv, at man ønsker å se hvordan situasjonen utarter seg, eller fordi man står fast og ikke vet hva man skal gjøre. Det kan også handle om en redsel for å støte, såre eller krenke foreldrene slik at de blir sinte, lei seg eller opplever det ubehagelig på annen måte (ibid). I mange tilfeller kan det altså ligge bekvemmelighetshensyn bak beslutningen som tas, der man velger å ikke handle ut fra det man vet. For å bøte på en gnagende usikkerhet eller for å unngå dårlig samvittighet skyver man i stedet foran seg at man er avhengig av å ha et godt samarbeidsforhold til foreldrene.

Foreldresamarbeid ser derfor ut til å være en faktor som informantene kan oppleve som utfordrende og vanskelig i forbindelse med utøvelsen av meldeplikten til barnevernet, da det også er et mål å fortsette samarbeidet etter at en bekymringsmelding eventuelt har blitt sendt. I og med at kontakten med barnevernet i noen tilfeller kan hindre dette målet, innrømmer enkelte av informantene at de tidligere har fattet beslutning om å ikke sende bekymringsmelding til barnevernet, av hensyn til foreldrene, selv om de har vært bekymret for barnets omsorgssituasjon. Faren ved å ta slike beslutninger er, ifølge Drugli (2002), at noen barn må leve under for dårlige omsorgsbetingelser altfor lenge (ibid). Barnet har ikke mulighet til å på egenhånd gi uttrykk for sine rettigheter og behov, og trenger derfor noen som taler deres sak i de tilfeller der de voksnes interesser ikke er sammenfallende med det som tjener barnets utvikling best (Berg-Nilsen, 2008). Dersom barnehagepersonalet prioriterer sitt samarbeid med og forhold til foreldrene foran barnet, utgjør det altså en fare for at barnet ikke får den hjelp og støtte som det trenger. Etter mitt syn burde det være barnets beste som først og fremst skal være i fokus. Som profesjonell burde man derfor akseptere at risikoen er der for at foreldresamarbeidet blir dårligere eller ødelagt, samt at man kan få ubehagelige reaksjoner fra foreldrene.

Noen ganger kan det imidlertid være slik at de vurderingene som gjøres av barnehagen er med hensyn til hva de mener er til beste for barnet. To informanter forteller om erfaringer der familien har flyttet, der foreldre har tatt barnet ut av barnehagen eller truet med å gjøre dette når de har blitt konfrontert med barnehagens bekymring, eller når barnevernet har blitt kontaktet. Noen av informantene mener derfor at det i enkelte tilfeller vil være det beste å ikke sende bekymringsmelding, slik at barnet fortsetter i barnehagen og personalet dermed kan ha en viss kontroll på hvordan barnet har det. På den ene siden mener jeg at en slik holdning eller begrunnet avgjørelse viser at dette er et barnehagepersonale som viser stor omsorg og ansvar overfor barnet. På den andre siden er dette en avgjørelse som strider imot den lovpålagte meldeplikten barnehagen har når de mistenker at et barn utsettes for omsorgssvikt. Dette kan gjøre at barnet ikke får tilstrekkelig hjelp etter sine behov, og dersom omsorgssituasjonen er verre enn det barnehagen mistenker eller kjenner til at den er, kan dette gjøre at barnet blir alvorlig skadelidende ved å måtte forbli i hjemmet med foreldrene uten å få hjelp. Dette er det kun barnevernet som har myndighet til å finne ut av, noe som blir nærmest umulig dersom ingen melder ifra.

Informant E trekker frem det faktum at mange barnehageansatte legger til eller godtar venneforespørsler fra foreldre på Facebook⁷, noe som til en viss grad kan usynliggjøre skillet mellom å være privat og profesjonell. Sosiale medier kan dermed sees på som en etisk utfordring, men også som en mulig hindring i forbindelse med utøvelsen av meldeplikten.

De fleste av informantene gir uttrykk for at det er et mål å informere foreldrene om bekymringen barnehagen har, før en eventuell bekymringsmelding sendes til barnevernet, men at dette avhenger av hver enkelt situasjon. Vold og seksuelle overgrep nevnes som eksempler på tilfeller der informantene ville ha tatt direkte kontakt med barnevernet uten å informere foreldrene først. Dette samsvarer blant annet med det som står i veilederen ”Til barnets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten” (2009), der det kommer frem at barnehagene i utgangspunktet burde orientere foreldre om at det sendes bekymringsmelding, men at det finnes visse tilfeller der det er et viktig poeng at barnehagen overlater til barneverntjenesten og eventuelt politiet å vurdere når og på hvilken måte foreldrene skal informeres. Det er fordi konfrontasjoner med foreldre i visse tilfeller kan hindre barnevernet og politiet å gi barnet tilstrekkelig beskyttelse, eller at det kan svekke eller

⁷ Facebook er et sosialt nettverk på Internett, som blant annet gjør det mulig å kommunisere, utveksle og dele personlig informasjon som bilder, meninger, interesser og meldinger.

ødelegge viktige bevis (Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet, 2009). Én informant sier at det alltid vil være et mål å kontakte foreldrene i forkant av en bekymringsmelding, og kan ikke se for seg noen tilfeller der det ikke burde gjøres. Flere informanter gir også uttrykk for at det kan være vanskelig og en mulig hindring i forhold til å melde, dersom foreldre er uenige i bekymringen. Tre informanter mener at det ville vært lettere å melde til barnevernet dersom de hadde hatt kjennskap til at foreldrene ønsker hjelp, eller av eget tiltak har tatt initiativ til hjelp fra andre instanser tidligere.

4.2.4 Følelsesmessige utfordringer

Det å jobbe med saker som omhandler omsorgssvikt, kan oppleves vanskelig og utfordrende. Ofte må en forholde seg til problemstillinger som vekker sterke følelser i en selv og andre (Drugli, 2002). Flere informanter ga uttrykk for nettopp dette, og forteller at disse barna gjerne gjør et ekstra inntrykk på dem og er barn som de ikke vil glemme så lett. Informant A:

”Det vil alltid være noen du tenker på i blant og lurer på hvordan det har gått med. Også da med et stikk av dårlig samvittighet for at man kanskje ikke gjorde nok”.

Informant D gir imidlertid uttrykk for at hun ikke synes det er spesielt vanskelig å jobbe med disse barna, og sier:

”Det høres kanskje rart ut, men jeg synes ikke at det er vanskelig eller tungt [...]. Selvfølgelig synes jeg synd på de barna som har det vanskelig, men det er ingenting som gjør at jeg synes det er følelsesmessig vanskelig på jobben. Jeg tenker at jeg er glad for at jeg finnes, jeg er glad for at barna får ha meg”.

Informanten velger altså å fokusere på å hjelpe de barna som har det vanskelig fremfor å bruke kreftene på å synes synd på dem.

To informanter trekker også frem utfordringen ved at man som fagperson ikke har mulighet til å melde fra anonymt til barnevernet ved bekymring om omsorgssvikt, slik privatpersoner kan. De mener at dette av kan gjøre det mer følelsesmessig tøft og utfordrende for barnehageansatte å melde, og at det kan gjøre at en bekymringsmelding ikke sendes.

4.2.5 Beslutningsprosessen – å sende bekymringsmelding

Flere av informantene forteller at de har erfaring med å sende bekymringsmelding til barnevernet i tilfeller der de har vært bekymret for et barns omsorgssituasjon. I den grad

informantene har opplevd å avdekke klare tegn på omsorgssvikt og mishandling, der fysiske tegn til skader avslører barnets hjemmesituasjon, ser det i de fleste tilfeller ikke ut til å være usikkerhet knyttet til å kontakte barnevernet. Dette kan antakelig ha sammenheng med at informantene gir uttrykk for at saker som er synlige, tydelige og konkrete er enklest å oppdage og at disse sakene gjerne kan dokumenteres (Killén, 2004). Informantene forteller her om erfaringer knyttet til tilfeller med rus, blåmerker, brennmerker og andre fysiske skader. Det nevnes også bekymringsmeldinger som har blitt sendt på grunn av gjentatte episoder over tid der barnet har manglet klær, eller hvor hygienen har vært mangelfull.

Et gjennomgående inntrykk av datamaterialet er imidlertid at det er de mer diffuse bekymringene som forekommer oftest, og som informantene opplever som vanskeligst å oppdage og forstå innholdet av. Blant annet nevnes ulike former for psykiske overgrep og seksuelle overgrep, der det kan være vanskelig å fange opp og formidle videre barnets signaler på at noe ikke er som det skal. Slike saker gjør det også langt vanskeligere å definere hva som kan anses som normalt og ikke, i motsetning til saker der det ikke er noen tvil om at barnet utsettes for omsorgssvikt. Informantene gir allikevel noen eksempler på saker som for dem har fremstått som uklare og diffuse i begynnelsen, men hvor de til slutt tok beslutningen om å sende bekymringsmelding til barneverntjenesten.

Informant F forteller om en asylsøkende gutt på to år, med psykisk syke foreldre. Barnehagen reagerte spesielt på samspillet mellom barnet og foreldrene i hente- og bringesituasjoner, der gutten trakk seg unna dem, og særlig faren. Under henting protesterte gutten veldig på å bli med foreldrene hjem, og det ble til en fysisk kamp hver gang der barnehagen måtte hjelpe til med påkledning av ytterklær. Foreldrene viste ofte tegn til å skynde seg, og var vanskelige å kommunisere med. Delvis skyldtes dette språkbarrierer, men også at faren ble oppfattet som ustabil og i sin egen verden der han ikke enset det som ble sagt eller gjort rundt han. Informanten forteller videre:

”Gutten var veldig utagerende, men det var vanskelig å si om dette var på grunn av familiesituasjonen, eller om det var fordi han var i et nytt land med et nytt språk [...] Men det som gjorde meg mest bekymret, eller... Det var jo flere ting, men det viste seg at hygienen var ikke god. Han kunne gå med samme klær i både en og to og tre uker, han ble ikke vasket så ofte, så han luktet veldig vondt”.

Informanten forteller at den utløsende årsaken til at barnevernet ble kontaktet, var at begge foreldrene ble observert gående forbi barnehagen en dag barnet ikke var i barnehagen. Etter en telefon til asylmottaket, ble det bekreftet at barnet var alene hjemme overlatt til seg selv,

og at han hadde vært det i flere timer. Dette er derfor et eksempel på en sak der det var noe konkret, nemlig klær og dårlig hygiene i tillegg til en konkret observasjon, som var den utløsende årsaken til at en bekymringsmelding ble sendt til barnevernet.

En annen informant forteller om en sak der barnehagen fikk en mistanke om at et barn ble utsatt for seksuelle overgrep. I det tilfellet startet det med tegninger barnet laget over en to måneders periode, før barnet deretter begynte å snakke om ting som de ansatte reagerte på. Førskolelæreren reagerte spesielt på atferden til barnet mens tegningene ble laget eller malt, da jenta viste med hele kroppen at hun var sint og frustrert. Hun var dyster, malte med mørke farger og blyantstrekene var harde og utført med store og brå bevegelser. Barnet viste etter hvert tydelige signaler på at noe ikke var som det skulle de gangene en onkel kom for å hente henne, noe som var den utløsende årsak til at bekymringen ble meldt til barnevernet.

Informant D forteller om et tilfelle der hun meldte bekymring på grunn av et understimulert barn uten språk, som oppførte seg som et spedbarn til tross for at han var tre år gammel. Gutten ble levert i barnehagen liggende i en bagvogn han fysisk var alt for stor til, og både klær, kropp og hår var svært skittent og ustelt. Det viste seg senere at barnet var utviklingshemmet og hadde en form for autisme. Da førskolelæreren konfronterte foreldrene med at deres sønn var annerledes og hadde behov for hjelp, reagerte de med sjokk, fortvilelse og fornektelse. Informanten forteller:

”Da forsto jeg at dem har jo ikke villet se han, og da vil man ikke vaske eller bytte klær eller noenting. Så det var rett og slett en sorgprosess som de behøvde hjelp med, og dem har jo bodd i en isolert verden, for de hadde vært hjemme i tre år. Og det var det første barnet, så de hadde bare stukket hodet ned i sanden så lenge de kunne [...]. Da meldte jeg først og fremst for at familien skulle få hjelp fort”.

Dette er et eksempel på et tilfelle der det var foreldrenes sorg over å ha fått et utviklingshemmet barn som antakelig var årsaken til at barnet ble vanskjøttet. I stedet for å imøtekomme barnets behov, forsøkte foreldrene å lukke øynene for sannheten. Foreldrene tok dermed i bruk forsvarsmekanismer som i faglitteraturen kalles for benekting og bagatellisering (Killén, 2004). De benekter at barnet er annerledes og har andre behov enn barn flest, og bagatelliserer problemene knyttet til barnet. Vanskjøtselen kan også tyde på en distansering fra barnet, for å slippe å ta innover seg virkeligheten. I dette tilfellet var det altså både fysisk og psykisk omsorgssvikt som gjorde at barnehagen ble bekymret for barnet.

4.2.6 Beslutningsprosessen – å ikke sende bekymringsmelding

Flere av informantene forteller om egne erfaringer knyttet til beslutningsprosessen der de har vært usikre på om bekymringen de har hatt har vært alvorlig nok til at meldeplikten utløses, og der bekymringsmeldinger av ulike grunner ikke har blitt sendt til barnevernet. De nevner også ytterligere faktorer som kan hindre dem i å melde, eller som gjør at det oppleves utfordrende å vurdere om det foreligger omsorgssvikt og hva som så skal gjøres.

Enkelte informanter forteller om erfaringer der de føler at barnevernet ikke har tatt barnehagens bekymring tilstrekkelig på alvor, og at de ikke har fått den hjelpen de har hatt behov for. En informant forteller om en slik erfaring, der en mor slo til en politimann utenfor barnehagen da hennes eldre sønn hadde blitt arrestert i forbindelse med en razzia i hjemmet der det ble funnet narkotika. Informanten ønsket ikke å sende barnet hjem den dagen, og ringte barnevernet fordi det var en barnevernssak fra før. Førskolelæreren forteller at hun opplevde det både vondt og frustrerende da barnevernet ikke kunne gjøre noe, og hun dermed ikke fikk den hjelpen hun mente at hun og barnet hadde behov for. Slike dårlige erfaringer nevnes, både av denne informanten og av andre, som en av årsakene til at terskelen for å ta kontakt med barnevernet blir høyere. I dette ligger risikoen at førskolelærerne tar i bruk forsvarsmekanismen projisering av utilstrekkelighet, der de tenker at det ikke er noen grunn til å melde, da barnevernet ikke gjør det barnehagen ønsker allikevel (Claussen, 2001). Dette samsvarer for øvrig med andre undersøkelser der negative erfaringer etter å ha meldt en sak kan føre til svekket tillit til barnevernet. Barnet har det kanskje like ille, eller har fått det enda verre, og man mister derfor troen på at barnevernet kan gjøre noe (Drugli, 2002). Slike unnskyldninger kan til en viss grad være forståelige, men er slik jeg ser det allikevel ikke holdbare. Velger man å ikke gjøre noe, blir en medansvarlig for at barnet ikke har det bra.

Erfaringene informantene forteller om, tyder på at det først og fremst er de tilfellene hvor det kun foreligger diffuse og uklare tegn på omsorgssvikt som det ikke meldes fra om til barnevernet. Det er fordi tegnene og signalene kan være vanskelige å registrere klart eller tolke, blant annet fordi det kan dreie seg om non-verbale signaler, uventede reaksjoner fra barnet eller noe barnet sier som gjør at førskolelæreren blir gående å undre seg over hva betyr eller innebærer. Reidun Dybsland ved Barnehuset⁸ i Bergen sier at det er typisk for barn i vanskelige situasjoner å sende ut såkalte ”prøveballonger” i håp om at det finnes en sensitiv

⁸ Barnehuset tar imot barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, vold eller som har vært vitne til vold i nære relasjoner, og fortar medisinske undersøkelser, dommeravhør og korttidsterapi.

voksen som forstår og tør å møte barnet med det som det kommer med. Det er derfor viktig at barnehagene tør å se og høre det de ser og hører. Samtidig er det viktig å være bevisst på at det er dem barna har valgt å signalisere til fordi de har tillit til at de kan forstå og ta imot det som formidles, og dermed hjelpe dem i en vanskelig situasjon (Ropeid, 2009).

Verdi- og kulturforskjeller med henhold til å vurdere hva som kan anses som normalt eller akseptabelt og ikke, nevnes også av flere informanter som utfordrende i forbindelse med beslutningen om hvorvidt en bekymringsmelding skal sendes eller ikke. Dette kan også gjøre at barnehageansatte har ulike tolkninger av hva som er greit og ikke. En informant sier:

”Jeg tror kulturforskjeller kan være grunnen til at vi i blant lar det gå litt for langt, for man tilskriver de ulike kulturene litt for mye, og så gjemmer man seg litt bak det”.

Informant A gir i intervjuet et eksempel på en kompleks sak som handler om nettopp uenigheter i barnehagen og kulturforskjeller som to utfordringer i forbindelse med barn som vekker bekymring. Informanten forteller om en gutt hvor personalet oppdaget mange gamle arr og blåmerker over hele ryggen hans, og konfronterte foreldrene med det de hadde sett. Barnet hadde gått i en annen barnehage tidligere, som også hadde konfrontert foreldrene med det som så ut som brannskår. Foreldrene hevdet at barnet måtte ha fått kokende vann over seg i barnehagen, mens barnehagen på sin side mente at skadene måtte ha skjedd hjemme, og der stod dermed saken. Informanten forteller at gutten går på en annen avdeling enn hennes, og at pedagogisk leder der valgte å tro på foreldrenes forklaring når de, i likhet med den andre barnehagen gutten hadde gått i tidligere, spurte om arrene på guttens rygg. Saken ble derfor gjenstand for flere diskusjoner i barnehagen:

”Vi snakka blant annet om hva som ville skje i verste fall hvis vi meldte til barnevernet, og kom fram til at i verste fall så ville jo foreldrene miste omsorgsretten, og ville det være bedre for barnet å komme i fosterhjem eller institusjon? Eller ville det være best for barnet å være sammen med de foreldrene som det nå engang hadde? [...] Den pedagogiske lederen som hadde ansvar for han mente at det ville være mye verre å komme på institusjon eller fosterhjem enn å leve i den familien, og at vi heller fikk forsøke å kompensere og følge med”.

Informanten forteller her om en pedagogisk leder som ikke har klart å skille mellom hva som er barnehagens og hva som er barnevernets ansvar og oppgaver. Ved å begynne å vurdere hva de mener er til beste for barnet, om hvorvidt det er best for barnet å bo hjemme eller i fosterhjem, begir barnehagen seg ut i noe som ligger utenfor deres ansvars- og kompetanseområde. Barnehagen har heller ikke samme mulighet til å skaffe seg innsyn i

barnets helhetlige omsorgssituasjon slik barnevernet har, og det kan derfor være mye ved barnets omsorgssituasjon som barnehagen ikke kjenner til som barnevernet ville tatt i betraktning i sin vurdering av hva som er til barnets beste. Informanten forteller videre at gutten var svært ustelt, samt hadde dårlig med klær og mat. Dette valgte den pedagogiske lederen ifølge informanten å definere som kulturforskjeller, noe som derfor også ble et aktuelt diskusjonstema i barnehagen. Det ble diskutert om hva som egentlig kan defineres som kulturforskjeller, om man ville ha godtatt like mye dersom det hadde dreid seg om et etnisk norsk barn og ikke et minoritetsbarn, samt om det er riktig at disse barna skal måtte tåle mer enn etnisk norske barn. Informanten tok ved flere anledninger opp sin bekymring for gutten, men opplevde gjentatte ganger å stå alene med sin bekymring og oppfatning om at det burde sendes bekymringsmelding til barnevernet. Hun bestemte seg for å avvente meldingen, og saken endte med at guttens familie dro på ferie i hjemlandet og aldri returnerte til Norge igjen så vidt barnehagen kjenner til. Informanten sier følgende om beslutningen som ble tatt:

”Jeg har tenkt i ettertid at det var feil, veldig feil. Jeg angrer veldig, og burde vært tøff nok til å gå imot de andre og gjøre det”.

Hva som er årsakene til at guttens pedagogiske leder valgte å definere informantens bekymring som kulturforskjeller, samt hevder at det vil være best for barnet å fortsette å være hos foreldrene, er vanskelig å si når jeg ikke kjenner til vedkommendes opplevelse og definisjon av situasjonen. Informantens beskrivelse gjør at det allikevel er nærliggende å tenke at pedagogisk leder kan ha tatt i bruk ulike forsvarsmekanismer som for eksempel overidentifisering med foreldrene, bagatellisering, distansering og/eller ansvarsfraskrivelse (Killén, 2004, Aasland, 2009). Når det gjelder informanten selv, velger hun til slutt minste motstands vei ved å avvente situasjonen da hun opplever det som ubehagelig å skulle overkjøre kollegaens vurderinger. Informanten forteller at hun i ettertid har tenkt mye på denne situasjonen, og at hun angrer på at hun ikke sendte bekymringsmelding fordi hun, spesielt i ettertid, ser at det forelå mange tegn på at noe var alvorlig galt. Hun forteller også at hun har kommet frem til at kulturforskjeller ikke burde ha noen betydning for hvorvidt det skal sendes bekymringsmelding eller ikke, da barnet vokser opp i Norge og er underlagt norske lover. Hun mener derfor at foreldrenes kultur og tradisjoner har derfor ingen betydning i denne sammenhengen, da barnet skal ha de samme mulighetene som etnisk norske barn.

Informant D trekker frem det hun oppfatter som et typisk vestkant-problem, der foreldrene ofte er ressurssterke på mange områder, har høy status og er opptatt av å holde en fasade utad

som i stor grad hindrer eller gjør det utfordrende for barnehagen å oppdage mulig omsorgssvikt. Hun sier videre:

”De har all ting, liksom, og da kan det være en tykk mur man må gjennom for å nå inn til dem. Mens i andre deler av Oslo kan jeg tenke meg at man er mye mer sårbar, for man er kanskje allerede på bunn og har øyner på seg, men sånn er det ikke her. Og da krever det mer mot hos oss her for å konfrontere og pirke litt i denne flotte fasaden”.

Slik jeg tolker det, gir informant D uttrykk for at det kan være vanskeligere for barnehagene i bydeler på vestkanten å oppdage omsorgssvikt, da dette er områder der det i større grad enn på østkanten bor ressurssterke familier som streber etter å holde eventuelle problemer skjult for omverdenen. Hun anser det derfor som mer krevende og utfordrende å jobbe i barnehager på vestkanten versus østkanten når det gjelder å oppdage omsorgssvikt.

4.2.7 Tiltak som kan gjøre det lettere å melde bekymring til barnevernet

Flere av informantene gir uttrykk for at det er ønskelig med mer informasjon om hvem barneverntjenesten er som hjelpe- og samarbeidsinstans, hva de kan bidra med av hjelp og støtte, samt mer informasjon om deres fremgangsmåter og håndtering av bekymringsmeldinger. En av informantene sier følgende om hvordan informasjonen om barnevernet burde bli formidlet:

”Hva skal jeg si, jeg vil bare at det skal bli formidla, jeg. Jeg føler at man får så mye informasjon om forskjellige andre instanser, men barnevernet har jeg ikke hørt så veldig mye om”.

Et åpent og synlig barnevern som mer aktivt bidrar til å spre informasjon om sin tjeneste, anses av flere informanter som viktig både for at folk generelt skal få større kunnskap om barnevernet, men også for at fagfolk som jobber med barn skal få mer kunnskap om tjenesten. Informant E sier:

”Hvis barnevernet ønsker at barnehagene skal bli mer aktive til å melde, må de i større grad markedsføre seg selv. Altså, bedre enn bare det skremselsbildet som er, da. De må komme mer på banen og si hva de kan hjelpe til med”.

Slik informasjon sier informantene at barneverntjenesten selv kan gi ved å for eksempel møte opp på planleggingsdager eller foreldremøter i barnehagen. En informant mener at denne informasjonen med fordel kunne ha blitt formidlet til de ansatte i barnehagen rutinemessig, på samme måte som hjerte- og lungeredning blir det, slik at barnevern generelt holdes på

dagsorden og fremme i lyset. Det er i henhold til informantenes uttalelser grunn til å tro at dette kan gjøre veien fra bekymring til handling noe kortere. Dette samsvarer for øvrig med funn som Backe-Hansen (2009) gjorde i sin undersøkelse ”Å sende bekymringsmelding – eller la det være?”, der et åpent, synlig og tilgjengelig barnevern kom frem som betydningsfullt med tanke på hva som kan gjøre det lettere å melde fra om bekymring.

Noen av informantene gir også uttrykk for at informasjonen om barnevernet burde bli formidlet på en langt mer positiv måte, og spesielt i forbindelse med saker som omtales i mediene. Dette kan gjøres ved å heller si noe om hva barnevernet faktisk kan tilby av hjelp og støtte, fremfor å fortelle hva de ikke kan gjøre eller hva de er nødt til å gjøre i de mest alvorlige tilfellene. Det handler også om å ikke skjule seg bak taushetsplikten, men heller gi kommentarer på generelt grunnlag eller i forhold til hypotetiske saker i og med at taushetsplikten kan hindre dem i å uttale seg om enkeltsaker i media. På dette området er informantene for øvrig også på linje med kommunikasjonsstrategien som Barne- og likestillingsdepartementet og Bufetat har utformet for perioden 2008-2011, ”Et åpent barnevern”. Her fremgår det at hovedmålet for all kommunikasjon om barnevernet er at åpenhet gir barnevernet legitimitet, og at det dermed blir bedre å være barn i barnevernet.

5 Oppsummering og avslutning

Jeg vil i det følgende sammenfatte og oppsummere resultatene som kom fram i de to hoveddelene kunnskap og praksis i foregående kapittel, der problemstillingen: ”Hvilke refleksjoner, valg og vurderinger ligger til grunn når barnehagen beslutter å sende eller ikke sende bekymringsmelding til barneverntjenesten?” vil bli besvart på grunnlag av de funn jeg har gjort i min undersøkelse. Jeg vil også presentere noen avsluttende refleksjoner.

5.1 Oppsummering av resultater

Resultatene viser at informantene i mitt utvalg ikke har noen klar og entydig definisjon på hva ”omsorgssvikt” er. Noen gir en snever beskrivelse av fenomenet, mens andre gir vide forklaringer. Dette samsvarer med det Killén (2004) sier om at omsorgssvikt er et svært komplekst begrep som omfatter mye, og som derfor er vanskelig å definere (ibid).

Informantene viser allikevel at de har flere refleksjoner om hva omsorgssvikt kan innebære, når de presenterer eksempler på hvilke tegn og signaler som kan vekke bekymring hos dem. Flere nevner ytre og synlige fysiske tegn på omsorgssvikt, som for eksempel rusmisbruk hos foreldre, eller tegn på fysiske overgrep i form av blåmerker eller brannsår. Flere nevner også mangelfull dekking av grunnleggende behov som mat, klær og hygiene, noe som kan være tegn på vanskjøtsel (Nybø, 1999, Killén, 2004). Informantene gir uttrykk for at det er denne synlige formen for omsorgssvikt som er lettest å melde fra til barnevernet om, da dette lett kan dokumenteres og ikke i særlig stor grad er gjenstand for ulike tolkninger. Resultatene som kommer frem i datamaterialet tyder imidlertid på at det er de mer usynlige og diffuse bekymringene om mulig omsorgssvikt som forekommer hyppigst. Det kan for eksempel dreie seg om barn som uten noen åpenbar naturlig forklaring endrer atferdsmønster eller sinnsstemning, eller som stadig inntar en voksenrolle. Barnets vansker kan komme til uttrykk i samspill og lek med andre barn i form av seksualisert atferd eller manglende sosial kompetanse. Barnet kan være unormalt tillitsfull til fremmede voksne, eller vise stor frykt ved irettesettelser. Foreldrene til barnet kan blant annet være selvsentrerte og unnvikende overfor barnehagepersonalet. Dette er bare noen få blant mange eksempler som informantene presenterte i intervjuene, og kan være typiske tegn på både vanskjøtsel, fysiske-, seksuelle- og psykiske overgrep (Killén, 2004 og 2007, Berg-Nielsen, 2008, Aasland, 2009). Bekymringen kan komme til uttrykk i form av en vond magefølelse eller uro, der tegnene er utydelige og

vanskelig å tolke klart. Dette kan allikevel være små tegn med stor betydning. Det er i grenseovergangene mellom normalitet og avvik at det gjerne oppstår tvil og gråsoner, noe som får betydning for barnehagens håndtering av bekymringene. Det er disse sakene som informantene trekker frem som mest utfordrende i forbindelse med vurderingen av hvorvidt bekymringen skal meldes til barnevernet eller ikke. Usikkerheten kan medføre at bekymringsmeldinger ikke blir sendt, og at man i stedet inntar en ”vente-og-se”-holdning.

Flere av informantene etterlyser mer kunnskap om omsorgssvikt og hvordan dette kan komme til uttrykk, da denne kunnskapen ligger til grunn for refleksjonene og vurderingene som gjøres, samt bidrar til større trygghet når beslutningen om å sende eller ikke sende bekymringsmelding skal tas. I tillegg trekkes flere års arbeidserfaring og kollegastøtte frem som betydningsfulle faktorer som bidrar til å gjøre informantene tryggere på at den beslutningen som tas er riktig. Kunnskap nevnes allikevel som den viktigste kvalitetssikringen av egne vurderinger. Fem av seks informanter hevder at de lærte for lite om omsorgssvikt i førskolelærerutdanningen, og at den kunnskapen de har er noe de i stor grad har tilegnet seg gjennom kurs og arbeidserfaring. Informantenes eksempler på ulike kjennetegn som kan vekke bekymring, tyder imidlertid på at de i mange tilfeller har tilstrekkelig av den teoretiske kunnskapen som skal til for å avdekke omsorgssvikt, men at ulike faktorer gjør at denne kunnskapen ikke alltid blir benyttet i praksis. Flere forteller for eksempel at de tar i bruk sin kunnskap om normalutvikling, tilknytning og barns grunnleggende behov når de skal vurdere hva som er avvikende. Dette samsvarer med det Drugli (2002) skriver om at meldinger ikke sendes selv om man objektivt sett har mer enn nok kompetanse å ta av.

Informantene trekker også frem mangel på kunnskap om barneverntjenesten og dets arbeid som en utfordring, både for barnehagen og for foreldre. Manglende kunnskap om hvordan barnevernet går frem når en bekymringsmelding er mottatt, samt hva de kan bidra med av hjelp og støtte, gjør at barneverntjenesten kan oppfattes som en fjern og ukjent hjelpeinstans. Noen ganger kan en slik mangelfull kunnskap om barnevernet, i tillegg til myter, fordommer og dårlig omtale i media eller fra andre personer påvirke barnehagens håndtering av bekymringssaker. Uenigheter blant personalet i barnehagen, ubehagelige konfrontasjoner med foreldre eller trusler om å ta barnet ut av barnehagen, kan i mange tilfeller gjøre at informanten velger å ikke sende bekymringsmelding til barneverntjenesten. Noen informanter sier at de i slike tilfeller setter i verk kompenserende tiltak i barnehagen, eller at andre av barnehagens samarbeidspartnere slik som PPT, BUP eller helsestasjon blir kontaktet.

De fleste av informantene sier de kjenner til melde- og opplysningsplikten barnehagen er pålagt til barnevernet ved mistanke om omsorgssvikt (Norges Lover, 2011). De gir imidlertid uttrykk for at lovteksten der meldeplikten står oppleves som tvetydig og vanskelig å tolke, noe som har betydning for om bekymringsmeldinger sendes eller ikke. Lovformuleringene ”alvorlig omsorgssvikt” og ”grunn til å tro” oppleves som vanskelige å tolke. Noen mener det betyr at man må ha sett eller hørt noe konkret, mens andre mener at det holder å ha en dårlig magefølelse eller begrunnet mistanke om at omsorgssituasjonen til barnet ikke er god nok. Ulike tolkninger bidrar derfor i mange tilfeller til usikkerhet om når meldeplikten inntreffer, noe som kan hindre eller forsinke at bekymringsmeldinger sendes til barnevernet. Informantene begrunner dette med redselen for å ta feil, og hvilke konsekvenser det da vil medføre. Spesielt trekkes frem frykten for svekket tillit mellom foreldre og barnehagepersonalet, samt negative konsekvenser for foreldresamarbeidet som står så sentralt i barnehagen (Norges Lover, 2011).

Flere av informantene gir uttrykk for at omsorgssvikt er noe som det snakkes lite om i barnehagen. Dette begrunnes blant annet med mangel på tid og ressurser. Når det gjelder rutinene for håndtering av bekymringsaker, forteller informantene at det ikke finnes eller at de ikke kjenner til noen klare og skriftlige rutiner for dette. Rutinene varierer i forhold til hvert enkelt tilfelle, eller kommer først til uttrykk i møte med bekymringsaker. Dette vil antakelig i mange tilfeller kunne gjøre veien fra bekymring til handling unødvendig lang. Kun én av informantene forteller om faste samarbeidsrutiner med barnevernet, mens de fleste kjenner til muligheten for anonyme drøftinger med barnevernet. Selv om bare en informant har benyttet seg av denne muligheten, gir informantene uttrykk for at de ser på dette som betydningsfullt og til hjelp i forbindelse med de valg og vurderinger som skal gjøres når det skal tas en beslutning om å sende eller ikke sende bekymringsmelding.

Flere informanter har erfaringer med å samarbeide med barneverntjenesten. Noen gir eksempler på gode samarbeid, noen dårlige, mens andre igjen har erfaring med begge deler. Gode samarbeid beskrives som tilfeller der barnehagens bekymring blir tatt på alvor og fulgt opp, samt at barnehagen får støtte, veiledning og tilbakemeldinger underveis fra barnevernet. Noen av informantene har erfaringer med at dette ikke er tilfelle, noe som kan heve terskelen deres for å melde fra om bekymring ved en senere anledning. En informant trekker frem opplevelsen av at barnevern i større grad er foreldrevenn, og at barnet dermed ikke får den hjelpen det har behov for. Dette gjør at barnehagens forventninger til barnevernet ikke alltid blir innfridd slik som ønsket. Informantene gir uttrykk for at de har forholdsvis god kjennskap

til og forståelse for taushetsplikten, selv om denne også i noen tilfeller kan oppleves frustrerende og til hinder for samarbeidet. Flere informanter trekker spesielt frem som en utfordring mangel på tilbakemeldinger etter at en bekymringsmelding har blitt sendt, og flere kjente ikke til lovendringen som kom i forhold til dette i 2009 (Norges Lover, 2011).

Noen informanter trekker frem foreldres bruk av forsvarsmekanismer som utfordrende i forhold til å vurdere hvorvidt en bekymringsmelding skal sendes eller ikke. I mange tilfeller kan også barnehageansattes egne forsvarsmekanismer hindre dem i å både oppdage omsorgssvikt og å gjøre noe med den videre. En informant trekker også frem utfordringen i forhold til å skille mellom å være privat og profesjonell, og at et for nært forhold til foreldrene kan være en mulig hindring i forhold til utøvelsen av meldeplikten.

Når det gjelder faktorer som kan gjøre det lettere for barnehagen å melde fra om bekymring til barnevernet, nevner informantene både tiltak som kan gjøres i barnehagen som en del av et forebyggende arbeid, og tiltak som kan gjøres fra barneverntjenestens side. En informant mener at en åpenhet overfor foreldrene om barnehagens kontrollfunksjon og ansvar for å gripe inn ved behov, samt det å ha en lav terskel for å innkalle til foreldresamtaler kan være til hjelp. Andre nevner økt bevissthet omkring omsorgssvikt ved at temaet tas opp jevnlig på møter i barnehagen som betydningsfullt for å lettere oppdage barn som vekker bekymring. Flere informanter etterlyser et mer åpent og utadrettet barnevern, som kan gå ut og informere om seg selv og hva de kan bidra med både til barnehagen og andre. Dette kan for eksempel gjøres ved å møte opp på personal- eller foreldremøter i barnehagen. Noen mener det hadde vært en fordel med en større grad av informasjonsutveksling mellom barnehage og barnevern, uten at det går utover taushetsplikten eller at taushetsplikten er til unødvendig hinder for dette. Andre ønsker en større grad av tilgjengelighet, og nevner muligheten til anonyme drøftinger som viktig i denne sammenhengen. Støtte, oppfølging og veiledning fra barneverntjenesten når en bekymringsmelding har blitt sendt, trekkes også frem som en betydningsfull faktor som kan gjøre det lettere å melde. To informanter mener at barnevernet med fordel kunne ha skiftet navn, da barnevern kan forbindes med noe negativt.

5.2 Avslutning

Resultatene i min undersøkelse tyder på at det kan finnes både ulike og sammensatte årsaker til at barnehagen sender relativt få bekymringsmeldinger til barnevernet. Kunnskapen

førskolelærerne har om omsorgssvikt, barneverntjenesten og lovverk viser seg å ha betydning for hvilke refleksjoner, valg og vurderinger som gjøres knyttet til bekymringer om et barns omsorgssituasjon. Kunnskapen bidrar til en opplevelse av trygghet og faglig tyngde i de beslutningene som fattes. Informantenes opplevelser av mangel på kunnskap, kan imidlertid gjøre at de valg og vurderinger som tas blir svært individuelle. Dette kan føre til uhensiktsmessige tiltak eller handlingslammelse i møte med barn som vekker bekymring, noe som kan få store uheldige konsekvenser for barnet det gjelder. Samtidig kan praksisen også være forskjellig til tross for at førskolelæreren har tilstrekkelig med kunnskap, da faktorer ved foreldre og kollegaer i barnehagen også kan ha betydning for hvilke vurderinger og valg som legges til grunn for beslutningen som tas. Uenigheter eller forsvarsmekanismer kan for eksempel gjøre at bekymringsmeldinger ikke sendes til barnevernet.

Resultatene som kommer frem i undersøkelsen tyder altså på at forholdet mellom kunnskap og praksis kan være svært komplekst i denne sammenheng. Dette får betydning for hvilke beslutninger som tas, og hvorvidt bekymringsmeldinger sendes til barnevernet eller ikke. I henhold til informantenes svar, kan en måte å redusere denne kompleksiteten på være å sørge for en større åpenhet, informasjonsutveksling og kommunikasjon mellom barnevern og barnehage. Det er derfor grunn til å tro at økt kunnskap, samt et tettere samarbeid og kontakt mellom barnehagen og barneverntjenesten kan bidra til å øke antallet bekymringsmeldinger til barnevernet. Når det gjelder hvilke refleksjoner, valg og vurderinger som ligger til grunn for beslutningen om å sende eller ikke sende bekymringsmelding til barnevernet, har informantene for øvrig varierte, men også svært sammenfallende svar. Flere av disse svarene samsvarer også med funn fra andre undersøkelser.

Oppdagelser av eller bekymringer om omsorgssvikt kan stille førskolelærere overfor store personlige, følelsesmessige og faglige utfordringer. Når en jobber med barn er det derfor viktig å være bevisst på at barnet er helt avhengig av at noen ser dem og våger å reagere, dersom barnet ikke får den omsorgen det har behov for innenfor familien. I dette ligger at en må klare å innse at ikke alle foreldre greier å ivareta sine foreldrefunksjoner på en god nok måte. Jo bedre en kjenner barnet, jo større vil sannsynligheten være for at man er i stand til å avdekke en eventuell omsorgssviktsituasjon. Det kan være mange grunner til at veien fra bekymring til handling blir lang. Samtidig er det slik at det ikke nødvendigvis er tilstrekkelig at personalet ser barnet, og forsøker å legge til rette for at det skal ha det bra i barnehagen.

Hvis barnet skal få den hjelpen det har behov for, må en gjøre noe. Konsekvensene av å ikke melde ifra er det først og fremst barnet som sitter igjen med.

Mange barnehageansatte kan føle en usikkerhet knyttet til hva som skal gjøres i møte med barn som vekker bekymring, og etterlyser fasitsvar på hvordan man skal gå frem. Det finnes imidlertid ikke noen enkle løsninger på vanskelige problemer, da dette vil variere i forhold til den enkelte situasjon og i forhold til det enkelte barn og familie (Drugli, 2002). Det som er viktig, er at en er bevisst på det en gjør og hvorfor, noe som krever refleksjon over egen praksis. Å ikke handle er også en handling. Velger man å ikke gjøre noe, blir man medansvarlig for at barnet ikke har det bra. Noen barn vil i større grad enn andre barn trenge voksne rundt seg som har mot nok til å se, samtidig som de har trygghet nok til å handle. Jo flere voksne som bryr seg og tar konsekvensene av det der ser i sitt møte med barn som vekker bekymring, desto flere barn i barnehagen kan få tidlig hjelp. Dette kan være av avgjørende betydning for barnets fremtid. ”Barna trenger voksne med store ører, voksne med store øyne, og ikke minst voksne med et stort hjerte” (ibid, s. 9).

Litteraturliste

- Backe-Hansen, E. (2004). *God nok omsorg. Riktige beslutninger i barnevernet*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Backe-Hansen, E. (2009). *Å sende en bekymringsmelding – eller la det være? En kartlegging av samarbeidet mellom barnehage og barnevern*. NOVA – Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Notat 6/2009.
- Barnehageloven. (2005). Lov om barnehager av 17. juni 2005 nr. 64.
- Barne- og likestillingsdepartementet & Bufetat. (2008-2011). *Et åpent barnevern – kommunikasjonsstrategi for barnevernet 2008-2011*.
- Barne- og likestillingsdepartementet & Kunnskapsdepartementet. (2009). *Til barnets beste – Samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten*. Veileder Q-1162B.
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100.
- Befring, E. (2002). *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. Oslo: Det norske samlaget.
- Befring, E. (2007). *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. Oslo: Det norske samlaget.
- Befring, E. (2008). Forebygging i en psykososial kontekst. I E. Befring & R. Tangen (red). *Spesialpedagogikk*. (kap. 7). Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Berg-Nielsen, T. S. (2008). Barns biologisk baserte tilknytningsbehov. I Kvello, Ø. (red). (2008). *Oppvekst om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bunkholdt, V. & Sandbæk, M. (2008). *Praktisk barnevernsarbeid*. 5. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bø, I. (2000). *Barnet og de andre*. 3. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Claussen, C.J. (2001). *Det er noe med den ungen. Fra bekymring til handling*. Oslo: Sebu forlag.
- Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode. – En kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Drugli, M. B. (2002). *Barn som vekker bekymring*. Trondheim: NKS forlaget.
- Egge, Å. (1991). *Melding om omsorgssvikt fra barnehagen til barnevernet*. Akademisk avhandling. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Forvaltningsloven. (1967). Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10. februar 1967 nr. 54.

- Gall, M.D. Gall, J.P. & Borg, W.R. (2007). *Educational research: an introduction*. Boston: Allyn and Bacon.
- Glavin, K. & Erdal, B. (2007). *Tverrfaglig samarbeid i praksis – til best for barn og unge i Kommune - Norge*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Grenness, T. (2003). *Innføring i vitenskapsteori og metode*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, L. (red). (2006). *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, F. (2001). *Barn som lever med foreldrenes rusmisbruk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Holgensen, G. & Tellefsen, M. (2006). *Barnet og loven i utdrag*. KF-infoserie. Oslo: Kommuneforlaget.
- Holmgård, J.B. (2002). *All verdens sitater*. Oslo: J.W. Cappelens forlag AS.
- Johannessen, A., Tufte, P.A & Kristoffersen, L. (2007). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Killén, K. (2004). *Sveket. Omsorgssvikt er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, K. (2007). *Barndommen varer i generasjoner. Forebygging er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Killén, K. & Olofsson, M. (red). (2003). *Det sårbare barnet. Barn, foreldre og rusmiddelproblemer*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kjønstad, A. (2001). *Taushetsplikt om barn*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2006). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet. (2008). *Kvalitet i barnehagen*. St.meld. nr. 41 (2008-2009). Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvelling, Ø. (2007). *Utredninger av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvelling, Ø. (red). (2008). *Oppvekst om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Levin, I. & Trost, J. (2005). *Hverdagsliv og samhandling*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Lindberg, U.W. & Schantz, B.V. (2001). *Vet du hva det koster? Konsekvenser av seksuelle overgrep*. Oslo: Emilia forlag.
- Lund, T. (red). (2002). *Innføring i forskningsmetodologi*. Oslo: Unipub forlag.
- Maxwell, J.A. (1992). Understanding and Validity in Qualitative Research. I blandingskompendium 10277 for spesialpedagogikk, SPED4010 *Vitenskapsteori og forskningsmetode*, master. (S. 179-202). Universitetet i Oslo: Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Institutt for spesialpedagogikk.
- Møller, I. S. (2009, 5. august). Slår alarm for sjelden. *Dagsavisen*. Hentet 8. november 2010, fra <http://www.dagsavisen.no/innenriks/article430539.ece>
- NESH [Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap, juss, og humaniora]. (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, juss, humaniora og teologi*. Lesedato: Februar/mars 2011. [http://www.etikkom.no/Documents/PublikasjoneromPDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap,%20humaniora,%20juss%20og%20teologi%20\(2006\).pdf](http://www.etikkom.no/Documents/PublikasjoneromPDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap,%20humaniora,%20juss%20og%20teologi%20(2006).pdf)
- Norges Lover. (2011). *Lovsamling for helse- og sosialsektoren (2010-2011)*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- NOVA [Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring]. (2004). ”...Og imens går tida”. *Barnehage, barnevern og kontantstøtte*. NOVA Rapport 6/04.
- NSD [Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste]. (2011). Personvernombudet for forskning. Lesedato: desember 2010. <http://www.nsd.uib.no/personvern/>
- Nybø, L. (1999). *Aktiviteter og aktivisering i spesialpedagogisk arbeid*. Oslo: Pedkolon ANS.
- Personopplysningsloven. (2000). Lov om behandling av personopplysninger av 14. april 2000. Nr. 31.
- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ropeid, K. (2009). Barnevern vanskelig for barnehagen. *Utdanningsnytt*. Hentet 8. november 2010, fra http://www.utdanningsnytt.no/templates/udf20_18260.aspx
- Rye, H. (2002). *Tidlig hjelp til bedre samspill*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Råkil, M. (red). (2002). *Menns vold mot kvinner. - Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sagbakken, A. & Aanderaa, B. (1993). *Barnevern i barnehagen – en felles utfordring*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Schaffer, H.R. (2000). *På barns vegne*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Sjøvik, P. (red). (2007). *En barnehage for alle. Spesialpedagogikk i førskolelærerutdanningen*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Skårderud, F., Haugsgjerd, S. & Stänicke, E. (2010). *Psykiatriboken. Sinn-kropp-samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Smith, L. & Ulvund, S.E. (1999). *Spedbarnsalderen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Statistisk sentralbyrå. (2010). *Barn og unge i barnevernet*. Hentet 26.03.2011, fra statistisk sentralbyrå.
- http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2009/tabeller/befolkning/bef0003.html
- http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2009/tabeller/barnehage/bhage0503.html
- <http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/>
- <http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/tab-2010-07-06-01.html>
- <http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/tab-2010-07-06-14.html>
- Sundfær, A. (2005). Bill. merk. ”hemmelig”. Hemmeligholdelse som strategi i familier med rusproblemer. I *Tidsskrift for Psykisk helsearbeid*. Vol. 2, nr. 2. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aasland, M. W. (2009). ”...Si det til noen...”. *En bok om seksuelle overgrep mot barn og unge*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.

Vedlegg 1: Informasjonsskriv til barnehagene

Til:

(Navn) barnehage

Gate/vei, nummer

Postnummer, OSLO

dd.01.2011

INFORMASJON OG FORESPØRSEL OM DELTAKELSE I MASTERPROSJEKT

Jeg er for tiden student ved masterstudiet i spesialpedagogikk med fordypning i psykososiale vansker ved Universitetet i Oslo, og har nå startet på den avsluttende masteroppgaven.

Temaet for min masteroppgave er barnehagers vurderinger omkring barns utvikling og atferd der det kan være grunn til bekymring for et barns omsorgssituasjon. Med ”der det kan være grunn til bekymring” menes tegn ved barnets utvikling og/eller atferd som kan indikere at det foreligger omsorgssvikt, eller det kan være mer diffuse tegn på at noe i tilknytning til barnet ikke er helt som det skal være.

Jeg ønsker gjennom arbeidet med masteroppgaven å få innblikk i førskolelæreres egne refleksjoner knyttet til deres subjektive opplevelser når de blir bekymret for et barns omsorgssituasjon, samt hvilke vurderinger og valg som ligger til grunn når de beslutter å sende eller ikke sende bekymringsmelding til barnevernet. På denne måten håper jeg å få belyst ulike forklaringer på hva som hvorfor det sendes relativt få bekymringsmeldinger fra barnehagene til barneverntjenesten.

For å kunne undersøke dette, trenger jeg imidlertid informanter som er villige til å delta i mitt prosjekt. Jeg ønsker å *intervjue pedagogiske ledere med førskolelærerutdanning* som har erfaring med å melde fra om bekymring til barnevernet, eller som en eller flere ganger har vurdert å gjøre dette.

Jeg planlegger å gjennomføre intervjuene i *første halvdel av februar*. Selve intervjuet vil vare i om lag 1 – 1 ½ time, og i tillegg trenger vi litt tid til å snakke sammen før og etter selve intervjuet. Intervjuet kan gjerne gjennomføres i den enkelte barnehage, i eller utenfor arbeidstiden. Dette er noe vi kan avtale individuelt. Samtalen vil bli tatt opp på

lydbånd/diktafon, og det vil i tillegg bli tatt skriftlige notater underveis for å kvalitetssikre materialet.

Alle opplysninger vil bli *behandlet konfidensielt*, og det vil ikke bli aktuelt å innhente opplysninger som kan identifisere enkeltbarn eller foreldre. Kontaktopplysninger og lydopptak vil bli oppbevart på forsvarlig sted, og vil bli makulert/slettet ved prosjektslutt og senest innen utgangen av 2011. Alle opplysninger vil bli *anonymisert* i den ferdige oppgaven slik at det ikke vil være mulig å finne tilbake til den enkelte pedagogisk leder eller barnehage. Dersom informanten velger å trekke seg, vil alle data knyttet til vedkommende bli slettet umiddelbart. Studien meldes for øvrig til personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Dersom du ønsker å delta i undersøkelsen, er det fint om du **fyller ut den vedlagte samtykkeerklæringen og returnerer den til meg i den frankerte konvolutten så snart som mulig**. Jeg vil deretter ta kontakt med deg for å avtale tid og sted for intervju.

Dersom du/dere ønsker mer informasjon, er det bare å ta kontakt med meg på telefon: 976 23 856, eller send en e-post til: ininpet@hotmail.com. Min veileder, Linda Halvorsen, kan også kontaktes på telefon: 472 43 080, eller e-post: linda.halvorsen@hotmail.com. Emneansvarlig/kontaktperson ved instituttet er Anne-Lise Rygvold, telefon: 22 85 80 78 eller e-post: a.l.rygvold@isp.uio.no.

Med vennlig hilsen

Ingelin Nauff Pettersen

Vedlegg: Samtykkeerklæring

Vedlegg 2: Samtykkeerklæring

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har lest informasjonsskrivet, og ønsker å delta som informant. Jeg samtykker derfor i at Ingelin Nauff Pettersen kan bruke mitt intervju i sitt masterprosjekt 2011.

Deltakelsen skjer frivillig, og jeg er informert om at jeg når som helst kan velge å trekke meg fra prosjektet. Data knyttet til meg vil da umiddelbart bli slettet.

Dato: _____

Navn med blokkbokstaver: _____

Arbeidssted: _____

Kontaktinformasjon (telefon/e-post): _____

Signatur: _____

Vedlegg 3: Tillatelse fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Anne-Lise Rygvold
Institutt for spesialpedagogikk
Universitetet i Oslo
Postboks 1140 Blindern
0318 OSLO

Vår dato: 20.01.2011

Vår ref: 25824 / 3 / LMR

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 20.12.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

25824	<i>Fra bekymring til handling. En kvalitativ studie av barnehagers vurderinger når et barns omsorgssituasjon vekeleer bekymring</i>
Behandlingsansvarlig	Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Anne-Lise Rygvold
Student	Ingelin Nauff Pettersen

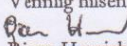
Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

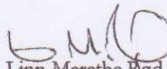
Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Linn-Merethe Rød

Kontaktperson: Linn-Merethe Rød tlf: 55 58 89 11
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Ingelin Nauff Pettersen

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, HSL, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. martin-arne.andersen@uit.no

Vedlegg 4: Intervjuguide

INTERVJUGUIDE

Introduksjonsspørsmål

- Hvor mange år er du?
- Hvilken utdanning har du? (Grunnutdanning, etter- og videreutdanning)
- Har du vært på kurs/seminarer knyttet til dette temaet? (Bekymring for barn/omsorgssvikt)
- Hvor mange år har du jobbet i barnehage?
- Hvor mange år har du jobbet som pedagogisk leder? Hvor lenge har du vært ansatt i din nåværende stilling?
- Har du erfaring som foresatt til barn i barnehage?

Tema 1: Begrepsavklaring og kunnskap om omsorgssvikt

- Hva legger du i begrepet ”barn som vekker bekymring”?
- Hva legger du i begrepet omsorgssvikt?
- Hvordan har du hovedsakelig tilegnet deg din kunnskap om omsorgssvikt? (grunnutdanning, videreutdanning, kurs, media, arbeidsliv)
- Hvordan opplever du at temaet omsorgssvikt ble ivaretatt i din utdanning?
- Opplever du at du gjennom din utdanning fikk den kunnskapen som gjør at du vet hvilke tegn du skal se etter dersom du mistenker at et barn utsettes for ulike former for omsorgssvikt (vanskjøtsel, fysiske, psykiske og seksuelle overgrep)? Føler du evt. at du har fått tilstrekkelig av denne kunnskapen andre steder?
- Har du fått tilbud om kurs, etterutdanning eller lignende som kan være med på å øke din kompetanse? Kan du i så fall beskrive hvilke tilbud?
- Hvordan opplever du at kunnskapen knyttet til dette temaet er blant dine kollegaer?
- På hvilken måte har din kunnskap om omsorgssvikt vært til hjelp i situasjoner der du har vært bekymret for et barn og/eller hatt mistanke om at det foreligger omsorgssvikt?
- Hva tenker du om barnehagen som forebyggende arena i forhold til omsorgssvikt?
- Hvilken kunnskap har du om barneverntjenesten og deres oppgaver? Hvor har du tilegnet deg denne kunnskapen?

- Hva tenker du om hvordan barnevernet fremstilles i media? Påvirker medias fremstilling deg på noen måte?

Tema 2: Kjennetegn som vekker bekymring om at det kan foreligge omsorgssvikt

- Hvilke kjennetegn ved barnet er det som utløser bekymring hos deg med tanke på at det kan foreligge omsorgssvikt? Hvilke kjennetegn ved barn-til-barn-samspeillet? Voksen-barn samspeillet? Foreldre-barn-samspeillet?
- Hvilke tegn eller signaler ved foreldrene vil kunne utløse bekymring hos deg med tanke på omsorgssvikt? Kom gjerne med konkrete eksempler (fra tilvenningsperioden, hente- og bringesituasjoner, foreldresamtaler).
- Hvilke faktorer knyttet til disse kjennetegnene vil være av betydning for at du velger å sende en bekymringsmelding til barnevernet? Hvorfor?
- Hvilke faktorer knyttet til disse kjennetegnene vil være av betydning for at du velger å la være å sende bekymringsmelding til barnevernet? Hvorfor?

Tema 3: Rutiner og tverrfaglig samarbeid

- Opplever du at bekymringer knyttet til barns omsorgssituasjon er et tema som står på dagsorden i barnehagen?
- Dersom du opplever bekymring eller usikkerhet knyttet til et barns omsorgssituasjon, hvem vil du kontakte eller søke veiledning hos? Innad i barnehagen? Utenfor barnehagen? (PPT, BUP, helsesøster, barnevernet). Hvem vil du kontakte først, og hvorfor?
- Hvilke rutiner har barnehagen for å håndtere bekymringer eller mistanker om omsorgssvikt? Kan du beskrive hva disse rutinene går ut på (ivaretagelse av personalet, barnet)? Foreligger disse rutinene skriftlig?
- Hvordan opplever du at disse rutinene blir overholdt eller fulgt opp i praksis? Kan du begrunne hvorfor du opplever det slik?
- Opplever du at rutinene er gode nok? Er det noe som kunne ha vært annerledes?
- Hvilke samarbeidsrutiner har dere med barneverntjenesten i bydelen? Har barnehagen en fast kontaktperson i barnevernet?
- Har du selv tatt initiativ til samarbeid med barnevernet? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hvordan opplever du samarbeidet med barneverntjenesten? Hvordan bli du møtt når du tar kontakt? Føler du at du får den hjelpen eller informasjonen du trenger? Hvordan opplever du barnevernets tilgjengelighet? Hva er bra ved samarbeidet, og hva oppleves som utfordrende?

- Hvordan ønsker du at samarbeidet med barneverntjenesten skal være? Er det noe barnevernet kan bidra med for at du skal føle trygghet i forhold til å melde?
- Hvordan opplever du barnevernets taushetsplikt? Barnevernet er pålagt en strengere yrkesmessig taushetsplikt enn det dere i barnehagen er. Opplever du at dette påvirker samarbeidet? På hvilken måte?
- Har du noen gang kontaktet eller vurdert å kontakte andre av barnehagens samarbeidspartnere i stedet for å ta kontakt med eller sende bekymringsmelding til barneverntjenesten? Hvorfor/hvorfor ikke?

Tema 4: Opplevelse av meldeplikt

- Kjenner du til at førskolelærere er pålagt meldeplikt til barneverntjenesten? Hvordan opplever du i så fall denne meldeplikten?
- Hva er det som gjør at du føler trygghet eller usikkerhet i forbindelse med utøvelsen av meldeplikten?
- I Barnehageloven § 22 og Barnevernloven § 6-4 står det at meldeplikten inntreder *”når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, jfr. Bvl § 4-10, § 4-11, § 4-12, eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker, jfr. samme lov § 4-24”*. Hvordan tolker du denne lovteksten? Hva vil ”der det er grunn til å tro” si, slik du tolker det? Hva med ”alvorlig omsorgssvikt”?
- I hvilken grad opplever du at du har kunnskap nok til å vurdere hva som gjør omsorgssvikten alvorlig nok til at den utløser meldeplikten? Opplever du behov for mer kunnskap på dette området?
- Har du opplevd etiske dilemmaer i forbindelse med vurdering av en melding?
- Hvilke forventninger har du til barnevernet når en bekymringsmelding har blitt sendt? I hvilken grad blir disse forventningene innfridd? Kan du gi noen konkrete eksempler på hva som har vært bra/mindre bra?
- Hvilke forventninger tror du barnevernet har til barnehagene som meldingsinstans? I hvilken grad tror du barnevernet tenker at disse forventningene blir innfridd?
- Opplever du at barnevernet har behov for din kunnskap eller kompetanse?
- Finnes det en type bekymring eller form for omsorgssvikt som er lettere å melde fra om enn andre?
- Barnevernloven fikk i juni 2009 en ny paragraf som sier at barnevernet skal gi tilbakemelding til den som har sendt en bekymringsmelding innen tre uker etter at

meldingen er mottatt, og at en skal opplyses om hvorvidt det er opprettet undersøkelsessak eller ikke. I tillegg skal det sendes tilbakemelding innen tre uker etter at undersøkelsen er gjennomført, med informasjon om hvorvidt saken er henlagt eller om barneverntjenesten følger opp saken videre og evt. hvilke tiltak som er satt i gang.

Kjenner du til denne lovendringen? Hva synes du om denne? Hvor viktig er dette for deg? Har denne endret ditt samarbeid med eller forhold til barneverntjenesten og melderutiner?

Tema 5: Bekymringsmeldinger – å sende eller å ikke sende

- Kan du gi et eksempel på en situasjon der du var bekymret for et barns omsorgssituasjon og hva det var som gjorde at du ble bekymret? Hva gjorde du? Hva var den utløsende årsak til at du valgte å sende eller ikke sende bekymringsmelding til barnevernet? (støtte fra styrer/kolleger, i samråd med foreldrene, etter anonyme drøftinger med barnevernet el). Hvilke vurderinger lå til grunn? Sett i ettertid, hvordan opplevde du denne situasjonen? Hvordan opplevde du å bli ivaretatt i denne prosessen?
- Hva gjør at du tenker at det å sende en bekymringsmelding vil være det beste å gjøre? Kan du gi et eksempel på en situasjon der du valgte å sende bekymringsmelding til barnevernet? Begrunn hvorfor.
- Hva gjør deg usikker på om det å sende bekymringsmelding vil være det beste å gjøre? Hva hindrer deg? Kan du gi et eksempel på en situasjon der du valgte å ikke sende bekymringsmelding til barnevernet, eller var usikker på om du skulle gjøre det? Begrunn hvorfor.
- Dersom du har erfaring med å ta en beslutning om å ikke sende bekymringsmelding til barnevernet; ble saken/barnet fulgt opp på andre måter da avgjørelsen om å ikke melde saken videre var tatt? Eventuelt hvordan?
- Har du i løpet av din yrkeskarriere i barnehagen satt i gang tiltak i barnehagen i forhold til et barn du har vært bekymret for? Hvilke?
- Har du noen gang drøftet din bekymring for et barns omsorgssituasjon med andre? Hvem? Har du opplevd å være bekymret uten å drøfte dette med noen? Kan du utdype hvorfor?
- I hvilke situasjoner har du valgt å ikke ta kontakt med eller involvere barneverntjenesten? Hva har bakgrunnen vært? Hva skulle vært annerledes for at du skulle ha tatt kontakt?
- Har du noen gang bidratt til å sende en bekymringsmelding til barnevernet, for så å oppleve at denne har blitt henlagt? Hva tenker du om dette?
- Har du noen gang ringt barnevernvakta?

- Har du noen gang måttet gi informasjon til barnevernet fordi noen utenfor barnehagen har sendt bekymringsmelding til barnevernet angående et barn i din barnehage?
- Kan du beskrive et eksempel der du tok bekymringen for et barn opp med foreldrene? Hva dreide bekymringen seg om? Hvordan tok foreldrene opp tilbakemeldingen?
- Hvordan vil du beskrive samarbeidet med foreldrene der du er bekymret for et barns omsorgssituasjon? Har du opplevd noen spesielle utfordringer knyttet til dette? Hvilke?
- Hvordan påvirker det din avgjørelse om å melde til barnevernet at foreldrene selv har tatt kontakt med andre hjelpeinstanser?
- Er det en målsetning for deg som pedagogisk leder at barnets foresatte informeres om barnehagens bekymring? Hvorfor? Vil dette alltid være et mål, uansett bekymring eller mistanke?
- Hva slags innvirkning vil det ha på din beslutning om å melde at barnets foresatte er uenige i en henvendelse til barnevernet?

Tema 6: Følelsesmessige utfordringer

- Opplever du spesielle følelsesmessige utfordringer i møte med disse barna?
- Kan du gi noen eksempler fra ditt arbeid med disse barna som har gitt inntrykk på deg?
- Opplever du det som mer krevende følelsesmessig å arbeide med disse barna enn med andre barn?
- Opplever du det annerledes på noen måte å jobbe med barn som vekker bekymring kontra andre barn?
- Hvordan føler du at du mestrer arbeidet med barn som vekker bekymring?
- Klarer du å ”koble ut” disse barna når du kommer hjem fra jobb?

Tema 7: Tiltak som kan gjøre det lettere å sende bekymringsmelding til barnevernet

- Hvordan synes du at informasjonen om barnevernet burde bli formidlet?
- Hva kan barnevernet gjøre for at det skal bli lettere for barnehagen å melde ved bekymring?
- Statistikk fra statistisk sentralbyrå viser at kun 4% av bekymringsmeldingene til barnevernet kom fra barnehagene i 2009. Hva tror du kan være årsakene til dette?
- Vil du vurdere din egen terskel for å sende bekymringsmelding som høy, middels eller lav? Hvorfor?
- Hvilke konkrete tiltak tenker du ville gjøre det lettere for deg å vurdere når det vil være

riktig å sende en bekymringsmelding?

- Hva skal til for at du skal føle deg trygg på at den vurderingen du gjør er riktig?

Oppsummering og avslutning

Jeg vil nå kort oppsummere temaene vi har vært igjennom.

- Er det noe i tilknytning til disse temaene eller andre ting du ønsker å utdype eller tilføye?

- Hvordan synes du det var å bli intervjuet? Hvordan var det å svare på spørsmålene?

- Er det noe jeg kunne ha gjort annerledes?

